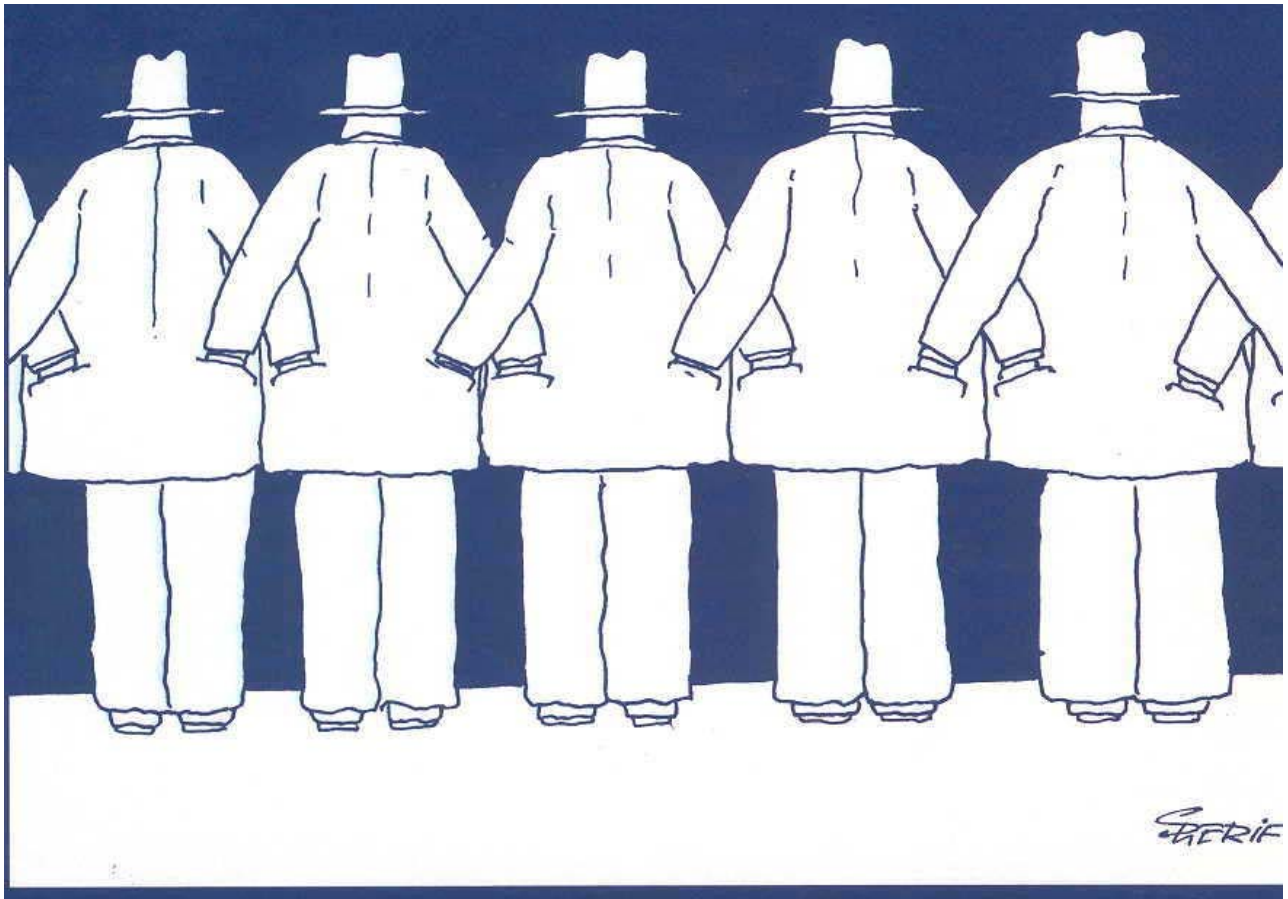

**ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԿՈՌՈՒՊՏԻԱՅԻ ՏԱՐԱԾՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ.**

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ծրագիրն իրականացվել է Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի կողմից՝ Քաղաքացիական հասարակության զարգացման միության և Ջարգացման ցանց կազմակերպության համագործակցությամբ, և ֆինանսավորվել է

Մեծ Բրիտանիայի կառավարության և

ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալության կողմից՝

ԵԱՀԿ երևանյան գրասենյակի աջակցությամբ:

Նյութերի լրացուցիչ տպագրումը ֆինանսավորվել է

«Ամերիկյան իրավաբանների ընկերակցություն (ABA)/ Իրավական նախաձեռնություն Կենտրոնական Եվրոպայի և Եվրասիայի համար» հայաստանյան մասնաճյուղի, և

Քրեական իրավունքի ծրագրի կողմից:

© 2002թ. Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/
Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղ

Նալբանդյան 5, սենյակ #35
Երևան 375010, Հայաստանի Հանրապետություն
Հեռ./ֆաքս: (374 1) 585 578
Էլ.-փոստ: crd_ti@cornet.am

Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթրնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի անունից ցանկանում են իմ երախտագիտությունը հայտնել բոլոր նրանց, ովքեր նպաստել են «Հայաստանում կոռուպցիայի տարածվածության և դրսևորման գնահատումը. հասարակական կարծիքի սոցիոլոգիական ուսումնասիրություն» ծրագրի իրականացմանը: Առաջին հերթին, կցանկանայի նշել ԵԱՀԿ-ի երևանյան գրասենյակը, Մեծ Բրիտանիայի կառավարությունը և ԱՄՆ-ի Միջազգային զարգացման գործակալությունը՝ ծրագրին ֆինանսական և տեխնիկական աջակցություն ցուցաբերելու համար, ինչպես նաև «Ամերիկյան իրավաբանների ընկերակցություն/Իրավական նախաձեռնություն Կենտրոնական Եվրոպայի և Եվրասիայի համար» հայաստանյան մասնաճյուղը, և Քրեական իրավունքի ծրագիրը՝ նյութերի լրացուցիչ տպագրմանը տրամադրած ֆինանսական օգնության համար: Հատուկ շնորհակալություն են հղում մեր գործընկեր կազմակերպություններին, Հայաստանի հասարակական կազմակերպությունների հակակոռուպցիոն կոալիցիայի անդամներ՝ Քաղաքացիական հասարակության զարգացման միությանը և Ջարգացման ցանցին: Բարձր են գնահատում նաև Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի Հասարակական ուսումնասիրությունների կենտրոնի և Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոնի ներկայացուցիչների կողմից ցուցաբերած մասնագիտական օգնությունը: Անհրաժեշտ են համարում նշել, որ այս ուսումնասիրության իրականացումն անհնար կլիներ առանց ծրագրի բոլոր մասնակիցների ջանասեր և նվիրված աշխատանքի:

Սույն ուսումնասիրության հիմնական նպատակը ոչ թե քննադատելու համար տեղեկատվություն հավաքելն էր, այլ այն սահմանագծի որոշումը, որի հիման վրա կարելի է գնահատել ներկա իրավիճակը, ինչպես նաև ապագայում եզրահանգումներ անել տվյալ բնագավառում տեղ գտած բարեփոխումների մասին: Այս առումով, պետք է նշել, որ հարցման մասնակիցների մեծամասնությունը պատրաստակամություն և բարյացակամ վերաբերմունք է ցուցաբերել տրված հարցերի վերաբերյալ իրենց կարծիքն արտահայտելիս: Հուսով են, որ ներկայացված հետազոտության արդյունքների լայն տարածումը կբարձրացնի հասարակության իրազեկությունը և սկիզբ կդնի հրապարակային նոր քննարկումներին կոռուպցիային առնչվող հարցերի շուրջ: Այդ արդյունքների հրապարակումը կարող է նաև մի շարք համատեղ նախաձեռնություններ խթանել այն անձանց և կազմակերպությունների կողմից, որոնք պատրաստ են և ունակ իրական փոփոխություններ կատարելու: Ակնհայտ է, որ հակակոռուպցիոն շարժման հաջողությունը Հայաստանում պայմանավորված է բոլոր շահագրգիռ կողմերի վճռական և համատեղ գործողություններով:

Ամալիա Կոստանյան

Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի
Ինթրնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի նախագահ

Հայաստանի հասարակական կազմակերպությունների
հակակոռուպցիոն կոալիցիայի խորհրդի նախագահ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	5
ՏՆԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ <i>Վերլուծություն և պատկերներ</i>	6
ՄԱՍՆԱԿՈՐ ԶԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ <i>Վերլուծություն և պատկերներ</i>	21
ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՅԱՆԵՐ <i>Վերլուծություն և պատկերներ</i>	36
ԱՄՓՈՓՈՒՄ	52
ՎԵՐՋԱԲԱՆ	55
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1: ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	57
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2: ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ <i>Տնային տնտեսություններ, ձեռնարկատերեր, պետական պաշտոնյաներ</i>	62

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանում իրականացվող քաղաքական և տնտեսական բարեփոխումները ներկայումս խոչընդոտվում են լայնածավալ կոռուպցիայի, անարդյունավետ պետական կառավարման համակարգի, շուկայական հարաբերություններում քաղաքական ուժերի միջամտության, սոցիալական լարվածության և չլուծված տարածաշրջանային հիմնախնդիրների առկայությամբ: Երկրում հրատապ խնդիր է դարձել պետական կառավարման թափանցիկ և հաշվետու համակարգի ստեղծումը, հասարակությանն օժանդակելը՝ զերծ մնալ կոռուպացված գործողություններից, քաղաքականության մշակման գործում հասարակության մասնակցությունն ապահովելը, պետական պաշտոնյաների կոռուպացված վարքագիծը կանխելը, կոռուպցիայի դեպքերի հայտնաբերելն ու հետաքննելը, ուրիշների հաշվին օգուտ քաղող անձանց անունների հրապարակելը և այլն: Սակայն «կոռուպցիա» երևույթի գաղտնիության և դրա նախաձեռնողների շահերի ընդհանրության պատճառով կոռուպցիայի մակարդակի գնահատումը խրթին գործ է, այնուամենայնիվ սոցիոլոգիական հետազոտությունները այսօր ճանաչում են գտել միջազգային հանրության կողմից որպես կոռուպցիայի դեմ պայքարի կարևոր գործիքներից մեկը:

2002 թվականի ապրիլ-մայիս ամիսներին Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոնը/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղը, Քաղաքացիական հասարակության զարգացման միության և Ջարգացման ցանց կազմակերպությունների համագործակցությամբ, իրականացրել է մի ծրագիր «Հայաստանում կոռուպցիայի տարածվածության և դրսևորման գնահատումը. հասարակական կարծիքի ուսումնասիրություն» անվանմամբ: Հետազոտությունը կատարվել է ԵԱՀԿ-ի երևանյան գրասենյակի աջակցությամբ և Մեծ Բրիտանիայի կառավարության ու ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության ֆինանսավորմամբ: Նյութերի լրացուցիչ տպագրման համար ֆինանսական աջակցություն է ցուցաբերել «Ամերիկյան իրավաբանների ընկերակցություն/Իրավական նախաձեռնություն Կենտրոնական Եվրոպայի և Եվրասիայի համար» հայաստանյան մասնաճյուղը, և Քրեական իրավունքի ծրագիրը: Ծրագրի նպատակն էր՝ բացահայտել անհատ քաղաքացիների, ձեռներեցների և պետական պաշտոնյաների կարծիքը կոռուպցիայի մասին, հիմնվելով կոռուպցիայի հետ նրանց առնչության անմիջական փորձի վրա: Ներկայացված ուսումնասիրությունը արժեքավոր է նաև այն պատճառով, որ Հայաստանում երբևէ չի ուսումնասիրվել պետական պաշտոնյաների կարծիքը կոռուպցիայի վերաբերյալ:

Երկրում կոռուպցիայի տարածվածության և դրսևորման գնահատման նպատակով իրականացված այս հետազոտության արդյունքներն օգտակար և արդիական տվյալներով կհամալրեն տվյալ բնագավառում արդեն իսկ գոյություն ունեցող տեղեկատվությունը: Այս կապակցությամբ հարկ է նշել 1999 թվականին Բաց հասարակության ինստիտուտի Բուդապեշտի գրասենյակի «Տեղական ինքնակառավարման նախաձեռնություն» ծրագրի աջակցությամբ Քաղաքացիական հասարակության զարգացման միության ուժերով իրականացված հասարակական կարծիքի ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև 2001 թվականի Համաշխարհային բանկի կողմից ֆինանսավորված հանրային հատվածի բարեփոխումների ծրագրի շրջանակներում Հայ ժողովրդավարական ֆորումի կողմից անցկացված սոցիոլոգիական հարցումն ու վերլուծությունը:

Սույն սոցիոլոգիական հետազոտության նպատակն էր ուսումնասիրել, թե ինչպես են անհատները, ձեռներեցները և պետական պաշտոնյաները սահմանում, չափում և գնահատում կոռուպցիան և, նրանց կարծիքով, ինչպես կարելի է պայքարել այդ երևույթի դեմ: Այդ նպատակով 1400 անձանց, այդ թվում 1000 անհատների, 200 ձեռներեցների ու 201 պետական պաշտոնյաների առաջարկվել է պատասխանել ստորև ներկայացված հարցերին.

- Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր Հայաստանում, որքան է ժամանակ այն գոյություն ունի, ինչպե՞ս է փոփոխվել կոռուպցիայի մակարդակը վերջին հինգ տարիների ընթացքում:
- Ի՞նչ է կոռուպցիան, որո՞նք են դրա հիմնական նախադրյալները, դրդապատճառները և հետևանքները, ովքե՞ր են դրա հիմնական նախաձեռնողները:
- Ինչպիսի՞ն է կոռուպցիայի մակարդակը պետական կառույցներում, տնտեսության տարբեր ոլորտներում, ներառյալ ծառայությունների մատուցումը:
- Ինչպե՞ս են մարդիկ վարվում, երբ նրանց առաջարկվում է կաշառք տալ կամ վերցնել, և որո՞նք են նրանց համապատասխան վարքագծի պատճառները:
- Որո՞նք են լուծումները, գոյություն ունի՞ արդյոք Հայաստանի ներկա իրավիճակը փոխելու քաղաքական կամք, ո՞վ կարող է վճռորոշ դեր խաղալ կոռուպցիայի նվազեցման գործում:

Հայաստանում կոռուպցիայի տարածվածության, դրսևորման և հաղթահարման ուղիների վերաբերյալ հարցվողների կարծիքի ուսումնասիրության արդյունքները ներկայացված են *Բաժիններ 1-3-ում*: «Ամփոփում» բաժինը պարունակում է տվյալների համեմատական վերլուծությունը: *Հավելված 1-ը* նվիրված է հարցման մեթոդաբանության և աշխատանքների կազմակերպման նկարագրմանը: Հարցման մասնակիցների լրացուցիչ մեկնաբանությունները տրված են *Հավելված 2-ում*:

ՏՆԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

Հարցմանը մասնակցել է 1000 անհատ, որոնցից 54,50%-ը՝ տղամարդ, իսկ 45,50%-ը՝ կին: Ընդհանուր առմամբ, հարցվողների 20,20%-ը պատկանում էր «18-30», 38,10%-ը՝ «31-46», 26,60%-ը՝ «46-60», իսկ 15,10%-ը՝ «61 և բարձր» տարիքային խմբին: Հարցման մասնակիցների 1%-ն ուներ տարրական, 4,80%-ն՝ թերի միջնակարգ, 39,60%-ը՝ միջնակարգ, 15,20%-ը՝ մասնագիտական, 9,20%-ը՝ թերի բարձրագույն և 30,20%-ը՝ բարձրագույն կրթություն: Տոկոսային հարաբերությամբ, հարցվողների մեծ խումբը կազմում էին գործազուրկները (33,20%), 18,40%-ը թոշակառուներ էին 24,90%-ն աշխատում էր մասնավոր, իսկ 13,80%-ը՝ հանրային հատվածում, 7%-ը ուսանողներ էին, իսկ «այլ» պատասխանն ընտրած 2,7%-ի մեծամասնությունը տնային տնտեսուհիներ էին:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՐՑԵՐ

Ինչպես ցույց է տվել ուսումնասիրությունը, հարցման մասնակիցների 29%-ը նշել է, որ Հայաստանում կոռուպցիան կարևորագույն հիմնախնդիր է, 20%-ը՝ մեծ հիմնախնդիր է, 31%-ը՝ հիմնախնդիր է, 14%-ը՝ մասամբ հիմնախնդիր է, իսկ 4%-ը՝ ընդհանրապես հիմնախնդիր չէ (*տես՝ Նկար 1ա-Գ*): Պատասխանների բաշխումն ըստ սեռի գրեթե հավասարաչափ է (համապատասխանաբար՝ 27,50% և 31,64%), մինչդեռ պատասխանները տարբեր են ըստ տարիքային բաշխման: «31-45» տարիքային խմբում ընդգրկված հարցվողներից 95-ն են ընտրել «կարևորագույն հիմնախնդիր է» պատասխանը, իսկ «46-60», «18-30» և «61 և բարձր» տարիքային խմբերում դրանց թիվը հասնում էր 85-ի, 57-ի և 52-ի:

Բացի այդ, մյուսների համեմատ, բարձրագույն կրթություն ունեցող հարցվողների շրջանում նկատվել է երկրում տիրող իրավիճակի նկատմամբ ավելի քննադատական մոտեցման բացահայտ միտում. հարցման այդ խմբին պատկանող մասնակիցների 37,08%-ն ընտրել է «կարևորագույն հիմնախնդիր է» տարբերակը: Մյուս հարցվողների շրջանում բաշխումն հետևյալն է. 15,21%-ը՝ թերի բարձրագույն կրթություն, 34%-ը՝ մասնագիտական կրթություն, 22,97%-ը՝ միջնակարգ կրթություն, և 22,16%՝ թերի միջնակարգ կրթություն ունեցողների, ինչպես նաև տարրական կրթություն ունեցողների 10-ից 5-ը նշել են, որ Հայաստանում կոռուպցիան «չափազանց պրոբլեմային» հարց է:

Ըստ զբաղվածության, պատասխանները բաշխվել են այլ ձևով. թոշակառուների 34,78%-ը, գործազուրկների 34,33%-ը, հանրային հատվածում աշխատողների 30,83%-ը, մասնավոր հատվածում աշխատողների 23,03%-ը, գործարարների 9,58%-ը և ուսանողների 7,14%-ը համարում են, որ կոռուպցիան «կարևորագույն հիմնախնդիր է» Հայաստանում: Ինչպես պատկերված է *Նկար 1բ*-ում, իրավիճակի գնահատումը տարբեր է նաև Հայաստանի մարզերում: Ըստ հարցման տվյալների, կոռուպցիան ավելի շատ է մտահոգում Գեղարքունիքի մարզի բնակիչներին, որոնցից 84,93%-ը նշել է, որ կոռուպցիան «կարևորագույն» և «մեծ» հիմնախնդիր է: Երևանը գրավում է երկրորդ տեղը. մայրաքաղաքում բնակվող հարցվողների 71,03%-ը գտնում է, որ կոռուպցիան «կարևորագույն» և «մեծ» հիմնախնդիր է, որի հետ համակարծիք է Արագածոտնի մարզի հարցվողների 68,18%-ը:

Նկար 2-ում ներկայացված տվյալները վկայում են, որ հարցվողների 31,60%-ը կարծում է, թե Հայաստանում կոռուպցիան ի հայտ է եկել ԽՍՀՄ-ի կազմավորումից առաջ, 27,50%-ը՝ անկախության ձեռքբերումից հետո, 25,10%-ը՝ ԽՍՀՄ-ի կազմավորումից հետո, իսկ 14,10%-ը նշել է, որ կոռուպցիան միշտ գոյություն է ունեցել տվյալ տարածաշրջանում: *Նկար 3-ում* ամփոփված են կոռուպցիայի մակարդակի փոփոխությունների մասին հարցի պատասխանները: Հարցման մասնակիցների ավելի քան մեկ երրորդը (344) նշել է, որ կոռուպցիայի մակարդակն էապես աճել է վերջին հինգ տարիների ընթացքում, 326 հոգի հայտնել է, որ դա աճել է, 248-ի կարծիքով՝ փոփոխություն տեղի չի ունեցել, իսկ 28 հոգի նշել են, որ դա նույնիսկ նվազել է:

Կոռուպցիայի մակարդակի էական աճ նշող պատասխանները, ըստ սեռի, գրեթե հավասարաչափ են բաշխվել (32,47% տղամարդիկ և 30,10% կանայք): Ըստ տարիքային բաշխման, հարցվողների «60 տարեկան և բարձր» տարիքային խմբի 45%-ը, «46-60» խմբի 31,32%-ը, «31-45» խմբի 27,22%-ը, իսկ «18-30» խմբի 29,20%-ը կարծում են, որ կոռուպցիան էապես աճել է: Ըստ կրթական մակարդակի, հարցման արդյունքները ցույց տվեցին, որ յուրաքանչյուր խմբում ընդգրկված հարցվողների մեկ երրորդը նշել է կոռուպցիայի մակարդակի էական աճ: Գեղարքունիքի մարզը այստեղ նորից գրավել է առաջին տեղը. հարցվողների 58,90%-ը մատնանշել է իրավիճակի զգալի վատթարացումը:

Գրեթե բոլոր հարցվողները (97,40%) կոռուպցիան կապում են կաշառքներ տալու և վերցնելու (80,90%) և պաշտոնի չարաշահման (76,70%) հետ (*տես՝ Նկար 4-ը*): Տնային տնտեսությունների միայն չափազանց փոքր տոկոսն է կոռուպցիան կապում նվերներ տալու/վերցնելու (24,9%) կամ ընկերական և բարեկամական կապերի օգտագործման (22,7%) հետ: «Ո՞վքեր են հիմնականում նպաստում կոռուպցիայի տարածմանը Հայաստանում» հարցին տրված պատասխանների համեմատության արդյունքները ցույց են տալիս, որ 945 հարցվող այս կապակցությամբ նշել են պետական պաշտոնյաներին, իսկ 412-ը՝ քաղաքացիներին: Ձեռներեցներն ու քաղաքական կուսակցությունները գրավել են երրորդ տեղը, ընդ որում նրանցից յուրաքանչյուրը հարցվողների կողմից նշվել է 252 անգամ (*տես՝ Նկար 5-ը*):

Հարցման մասնակիցների կարծիքով Հայաստանում գոյություն ունի կոռուպցիայի 5 հիմնական պատճառ. օրենքի վատ կիրարկումը (838 հարցվողներ), անկատար օրենսդրությունը/կանոնակարգերը/ընթացակարգերը (693 հարցվողներ), վերահսկողության մեխանիզմների և պատժամիջոցների բացակայությունը (590 հարցվողներ) (*տես՝ Նկար 6-ը*): Նկար 7-ը պատկերում է, որ հարցվողների կեսից ավելին մարդկանց կոռումպացված վարքագիծը բացատրում է գործընթացների/ընթացակարգերի արագացման ցանկությամբ (616) և օրինական ճանապարհներով նպատակին հասնելու հնարավորությունների բացակայությամբ (608): Ինչ վերաբերում է կոռուպցիայի հետևանքներին, հարցման մասնակիցների մեծ մասը նշել է աղքատության կտրուկ խորացումը (665), հանցագործությունների և օրինազանցությունների քանակի (658) և արտագաղթի ծավալների աճը (652):

ՀԱՏՈՒԿ ՀԱՐՑԵՐ

Ինչպես ցույց է տրված *Սոյուսակ 1-ում*, հետևյալ 3 պետական կառույցներն են առավել հաճախ նշվել որպես չափազանց կոռումպացված. դատարանները (454 հարցվողներ), դատախազությունը (433 հարցվողներ) և Վարչապետի աշխատակազմը (344): Սակայն, այն հարցին, թե մասնավորապես որոնք են երեք առավել կոռումպացված հաստատությունները, հարցվողները հիմնականում պատասխանել են, որ դրանք բոլորն էլ կոռումպացված են և ղժվար է առանձնացնել առավել կոռումպացվածները: Հարցման մասնակիցների ոմանք անդրադարձել են նախորդ տարվա ընթացքում իրենց կողմից պետական կառույցների/հատվածների/ծառայությունների ներկայացուցիչներին տրված կաշառքների դեպքերին: *Նկար 9-ում* ամփոփված կաշառքների օրինակների մի մասը (11) առնչվում են տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, 8-ը՝ դատարաններին և 3-ը՝ դատախազությանը: Հետաքրքիր է, որ վերընշված Վարչապետի աշխատակազմը ընդհանրապես չի նշվել այս օրինակների շարքում:

Հարցվողների մեծամասնությունը համոզված է, որ կոռուպցիան գոյություն ունի միայն պետական կառավարման համակարգի վերին մակարդակում (483), մյուս մասը նշել է բոլոր մակարդակները (379), իսկ մնացածների կարծիքով կոռուպցիան ավելի լայն տարածված է միջին մակարդակում (229) (*տես՝ Նկար 8-ը*): Չնայած ըստ մարզերի պատասխանները շատ չեն տարբերվում, Տավուշի, Գեղարքունիքի և Երևանի հարցվողներն ավելի շատ կոռուպցիա են տեսնում կառավարության վերին մակարդակում, քան այլ մակարդակներում:

Սոյուսակ 2-ը ներկայացնում է մի շարք հատվածներում և ծառայությունների ոլորտում կոռուպցիայի մակարդակի գնահատման արդյունքները. հարցվողների կարծիքով, առավել կոռումպացված ոլորտը պետավտոտեսչությունն է (515-ը նշել է «չափազանց կոռումպացված» և 174-ը՝ «շատ կոռումպացված» պատասխանները), բանակը գրավում է երկրորդ տեղը (466՝ «չափազանց կոռումպացված» և 186 «շատ կոռումպացված» պատասխան) և առողջապահությունը զբաղեցնում է երրորդ տեղը (432 «չափազանց կոռումպացված» և 186 «շատ կոռումպացված» պատասխան): Նորից, բոլոր հարցվողները նշել են, որ չեն կարող մատնանշել առավել կոռումպացված որևէ առանձին հատված կամ ծառայություն, քանի որ դրանք բոլորն էլ կոռումպացված են: Ինչպես երևում է *Նկար 10-ից*, կաշառքի դեպքերի մեծամասնությունը տեղի է ունեցել առողջապահության ոլորտում (173 դեպքեր), բանակում (129) և կրթության ոլորտում (110): Ըստ վերը նշված գնահատման արդյունքների (*Սոյուսակ 2*), կրթության ոլորտը չի համարվել առավել կոռումպացված: Հարցվողների կողմից նշված կաշառքի գումարները, ինչպես նաև ոչ պաշտոնական վճարների հաճախականությունը ներկայացված են *Սոյուսակ 3-ում* :

Հարցման մասնակիցների միայն մեկ երրորդն է նշել, որ չեն վերցնի առաջարկված կաշառքը, քանի որ դա անընդունելի է իրենց համար: 27,70%-ը ասել է, որ կվերցնի, քանի որ բոլորն էլ վերցնում են: Իսկ 23%-ը կվերցնի, եթե կաշառք առաջարկողը բարձր եկամուտ ունի, 16,10%-ը չի վերցնի, եթե ռիսկը մեծ է, 3,30%-ը պաշտոնապես կհայտնի, իսկ 2,50%-ը անանուն կհայտնի համապատասխան մարմիններին (*տես Նկար 11-ը*): Հարցվողների 13,90%-ը ղժվարացել է պատասխանել այս հարցին և 2,20%-ը տվել է այլ պատասխաններ: Հետաքրքրության է արժանի այն փաստը, որ հարցմանը մասնակցած տղամարդիկ առավել հակված են կաշառք վերցնելու (33%), քան կանայք (21%): Ըստ տարիքային խմբերի, պատասխանները համարյա չեն տարբերվում. կաշառք կվերցնեն հարցվողների «18-30» տարիքային խմբի 30,2%-ը, «31-45» խմբի 25,7%-ը, «46-60» խմբի 28,7%-ը և «61 տարեկան և բարձր» խմբի 27,8%-ը:

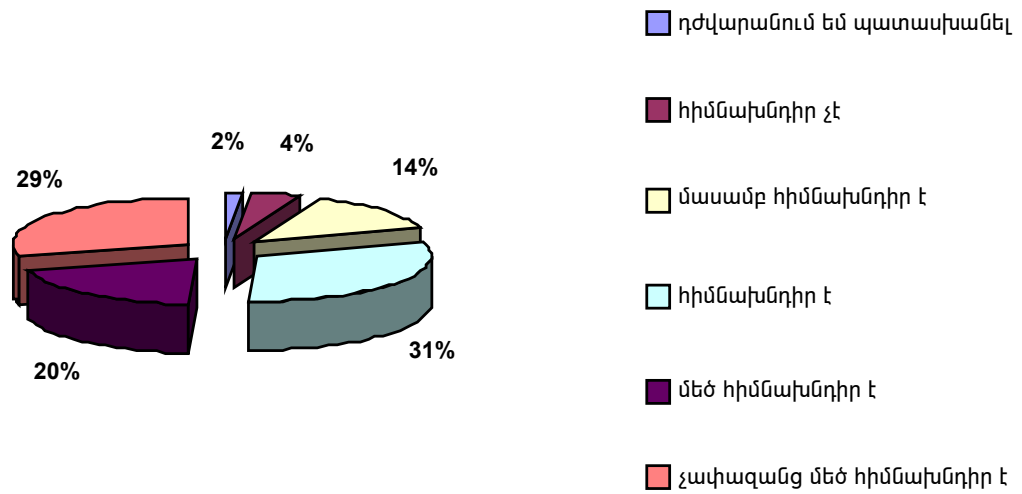
Այն հարցին, թե ինչ կանեն, եթե ստիպված լինեն կաշառք տալ, հարցվողների 47,20%-ը պատասխանել է, որ կփորձի օգտագործել «օգտակար» կապերը, 29,70%-ը նշել է, որ կփորձի բանակցել, իսկ 19,10%-ը նշել է, որ կաշառք կտա առանց որևէ պարզաբանման (*տես Նկար 12-ը*): 4,80%-ը պաշտոնապես կհայտնի, իսկ 2,40%-ը անանուն կհայտնի համապատասխան մարմիններին, մինչդեռ հարցվողների 8,60%-ը ղժվարացել է պատասխանել այս հարցին և 12,70%-ը տվել է այլ պատասխաններ, որոնց մեջ գերակշռում են «չեմ տա» և «ստիպված կլինեմ տալ» պատասխանները: Այս դեպքում տղամարդ և կին հարցվողների պատասխանների միջև տարբերությունը չնչին է (համապատասխանաբար՝ 19,60% և 18,50%): Բացի այդ, տղամարդիկ ավելի շատ են հակված բանակցելու (32,80%) և անձնական կապերն օգտագործելու (49%), քան կանայք (25,90% և 45,10%): Պատասխաններն էապես չեն տարբերվում նաև տարիքային խմբերում ընդգրկված հարցվողների շրջանում:

Հարցմանը մասնակցած տնային տնտեսությունների 77,40%-ը Հայաստանում կոռուպցիայի նվազեցման նպատակով առաջարկել է ուժեղացնել օրենքի կիրարկումը, 57,30%-ը՝ ավելի խստացնել

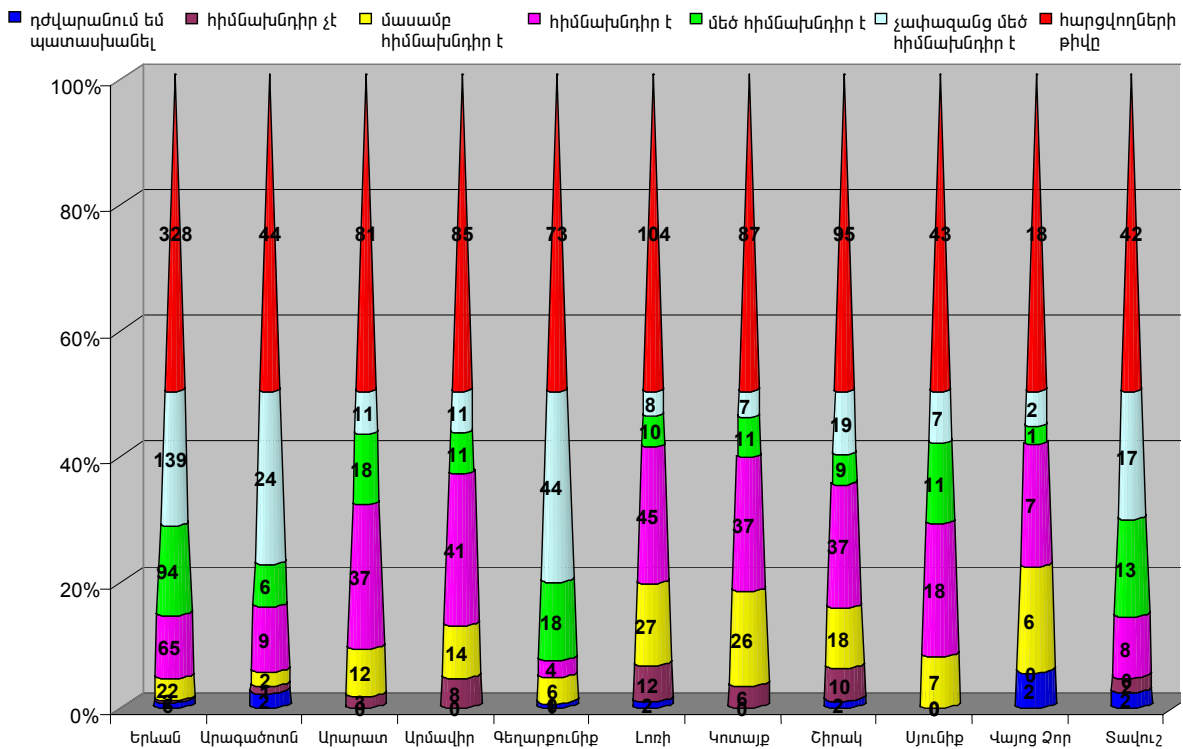
վերահսկողությունը և պատժամիջոցները, իսկ 52,20%-ը՝ բարելավել գործող օրենսդրությունը/ ընթացակարգերը/կանոնակարգերը (տես՝ Նկար 13-ը): Ըստ հարցման արդյունքների, 302 հոգի համոզված է, որ երկրում կա կոռուպցիայի դեմ պայքարելու քաղաքական կամք, 485-ը նշել են, որ չկա իրավիճակը փոփոխելու պատրաստակամություն: Այնուամենայնիվ, կառավարության կողմից իրականացվող հակակոռուպցիոն միջոցառումների մասին տեղյակ էին 1000 հարցվողներից միայն 126-ը (տես՝ Նկար 14-ը):

Ինչպես ցուցադրված է Նկար 15-ում, 126 հարցվողներից 89-ը վերոհիշյալ միջոցառումները համարում են անարդյունավետ, 26-ը՝ մասամբ արդյունավետ և միայն 10-ը՝ արդյունավետ: Կոռուպցիայի մասին տեղեկատվության հիմնական երեք աղբյուրներն են՝ զանգվածային լրատվության միջոցները (65%), ասեկոսները (59,70%) և անձնական փորձը (59,40%): Վերլուծությունը ցույց է տվել, որ հարցման մասնակիցների կարծիքով, Հայաստանում կոռուպցիայի նվազեցման գործում վճռորոշ դեր կարող է խաղալ երկրի Նախագահը (771 պատասխան), կառավարությունը (455 պատասխան), Ազգային ժողովը (429 պատասխան) և իրավապահ մարմինները (419 պատասխան) (տես՝ Նկար 16): Հարցվողների 1,60%-ը կարծում է, որ կարելի է կոռուպցիան ամբողջությամբ արմատախիլ անել Հայաստանում, 43,30%-ը նշել է, որ այն կարելի է մասամբ սահմանափակել, 21,90%-ը համոզված է, որ այն կարելի է զգալիորեն նվազեցնել, իսկ 27,30%-ը կարծում է, որ կոռուպցիան ընդհանրապես չի կարող վերանալ (տես՝ Նկար 17-ը): Ընդհանուր առմամբ, հարցվողների կեսից ավելին (66,80%) լավատեսորեն է տրամադրված իրավիճակի բարելավման հարցում:

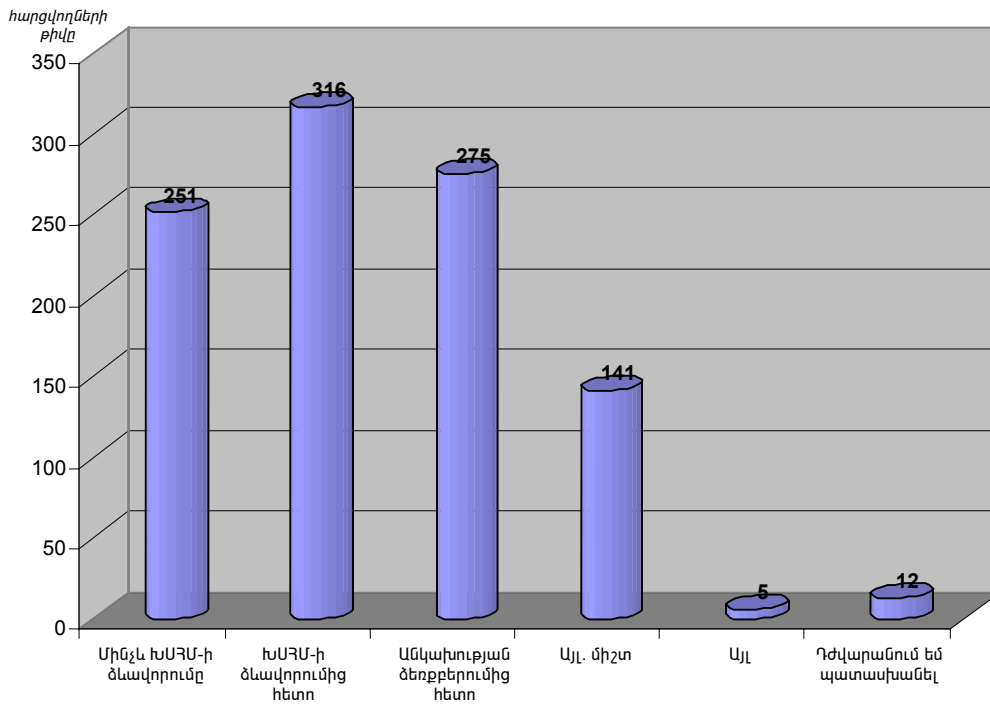
Պատկեր 1ա. Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր ճայաստանում

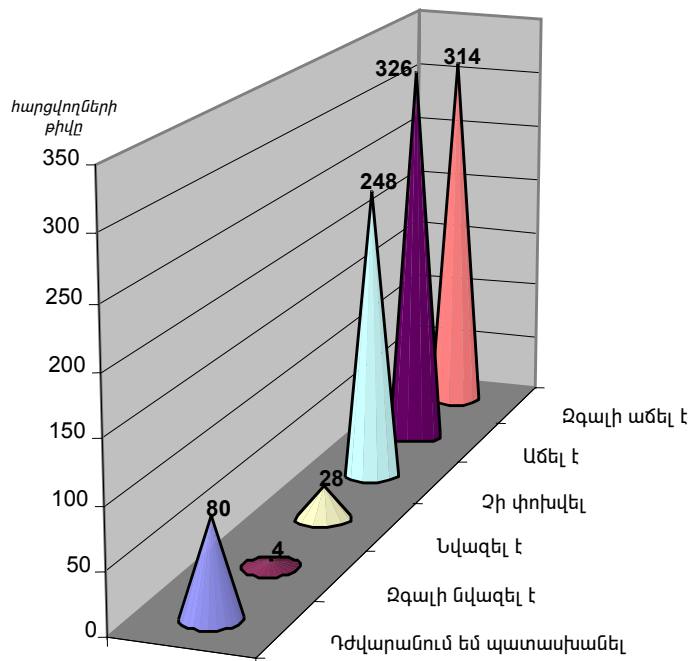
Պատկեր 1բ. Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր ճայաստանում (ըստ մարզերի)

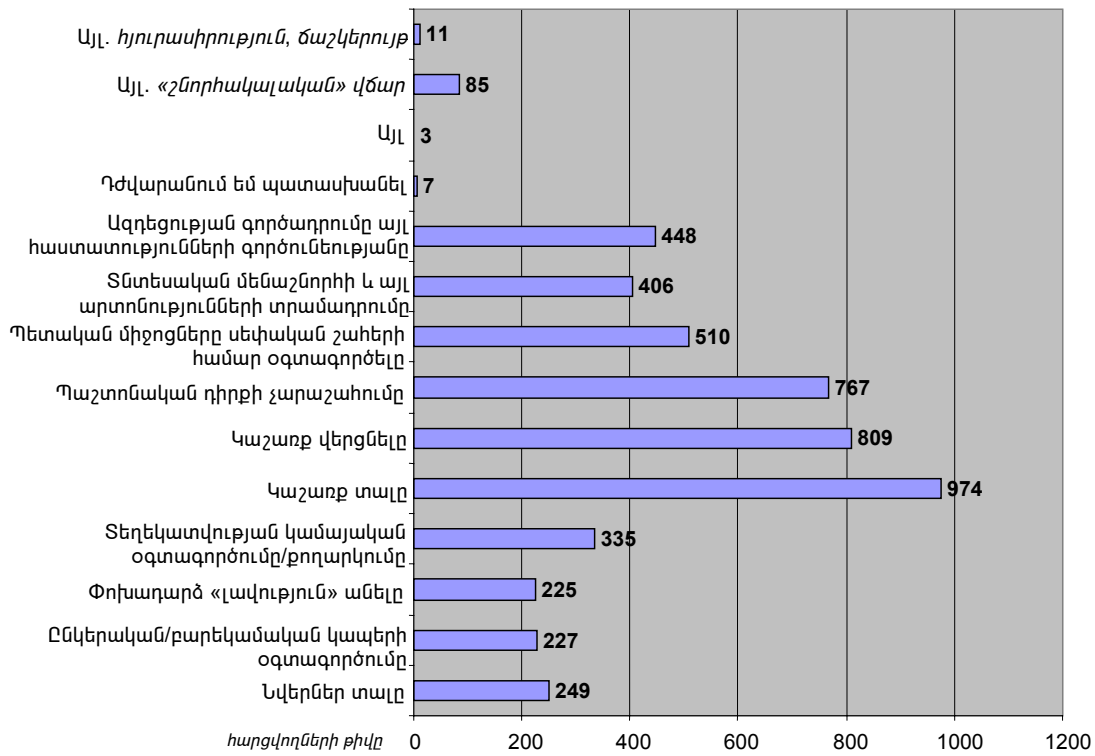
Պատկեր 2. Երբվանի՞ց է կոռուպցիան տարածվել հայ հասարակությունում

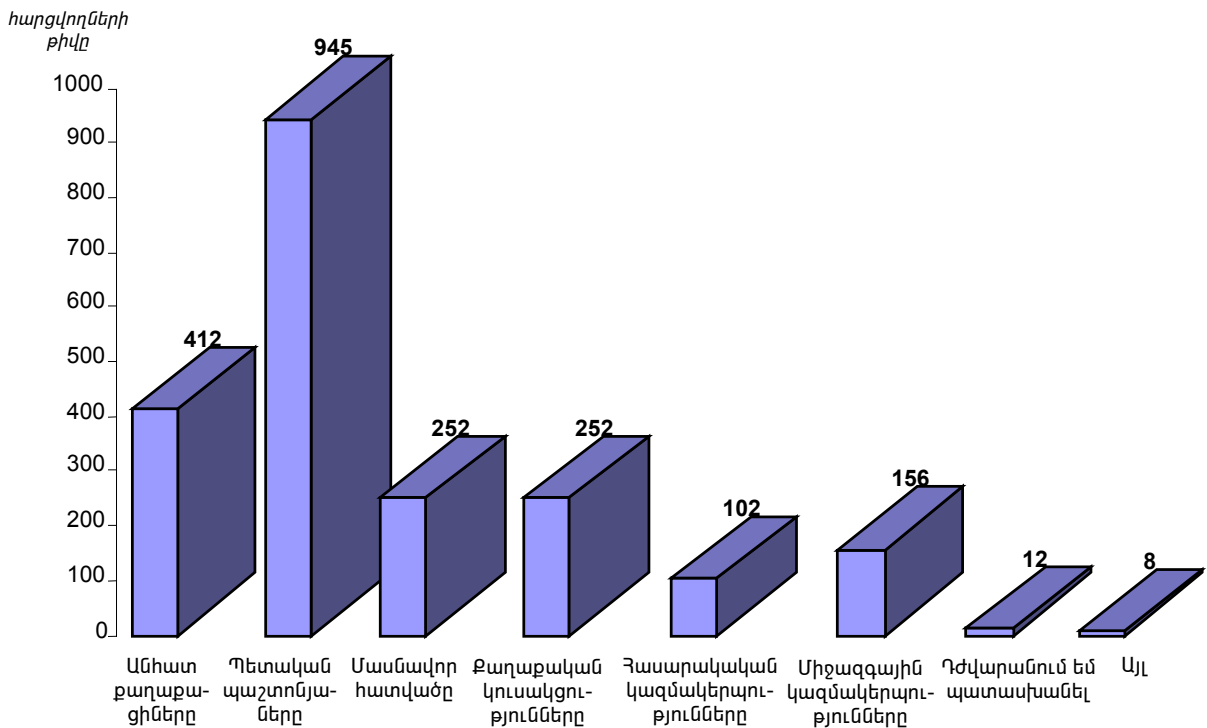
Պատկեր 3. Ինչպե՞ս է փոփոխվել կոռուպցիայի մակարդակը վերջին հինգ տարիների ընթացքում

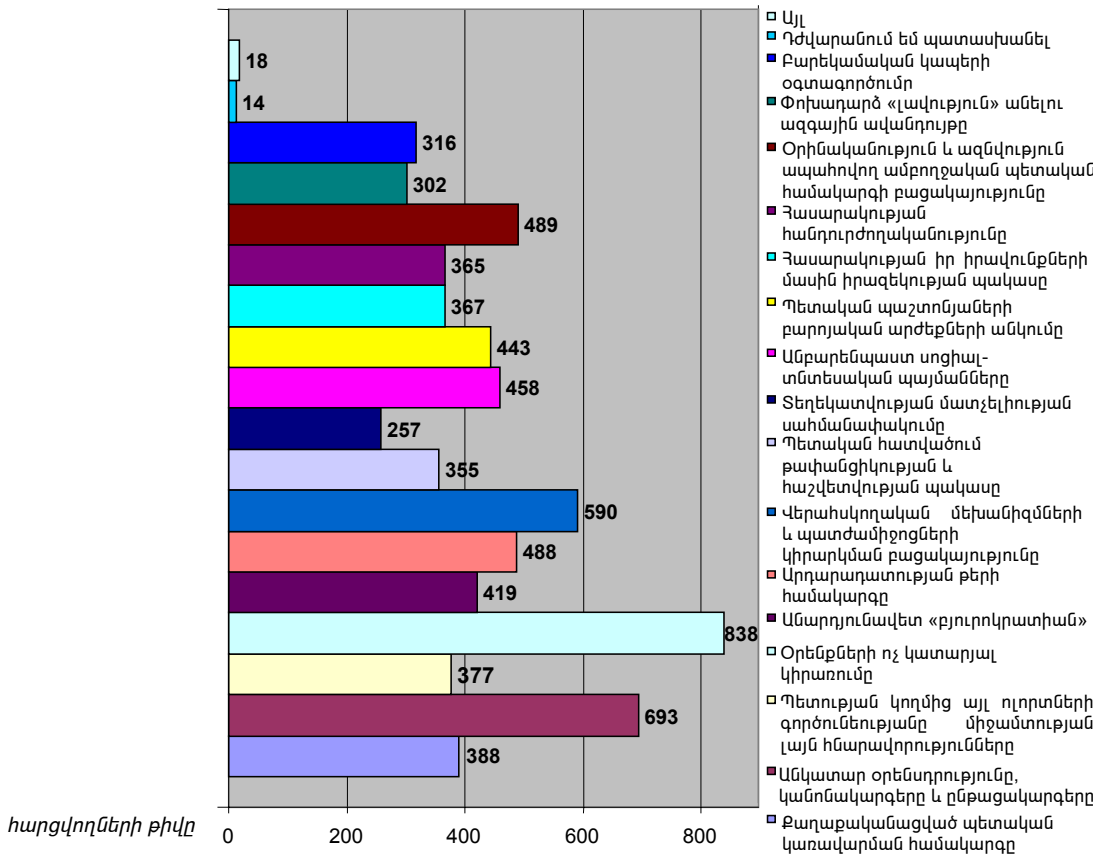
Պատկեր 4. Կոռուպցիայի տեսակները

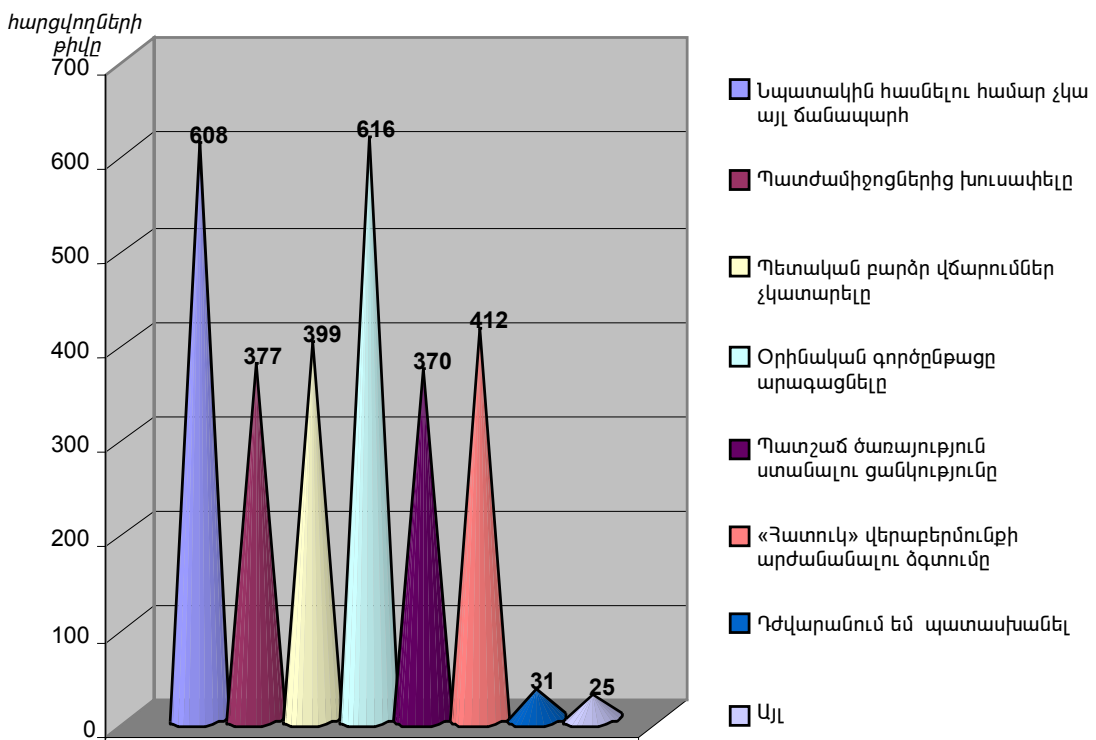
Պատկեր 5. Ովքե՞ր են հիմնականում նպաստում կոռուպցիայի տարածմանը Հայաստանում

Պատկեր 6. Կոռուպցիայի հիմնական նախադրյալները

Պատկեր 7. Կոռուպցիայի տարածման դրդապատճառները

Աղյուսակ 1. Կոռուպցիայի տարածվածության աստիճանը հետևյալ պետական կառույցներում

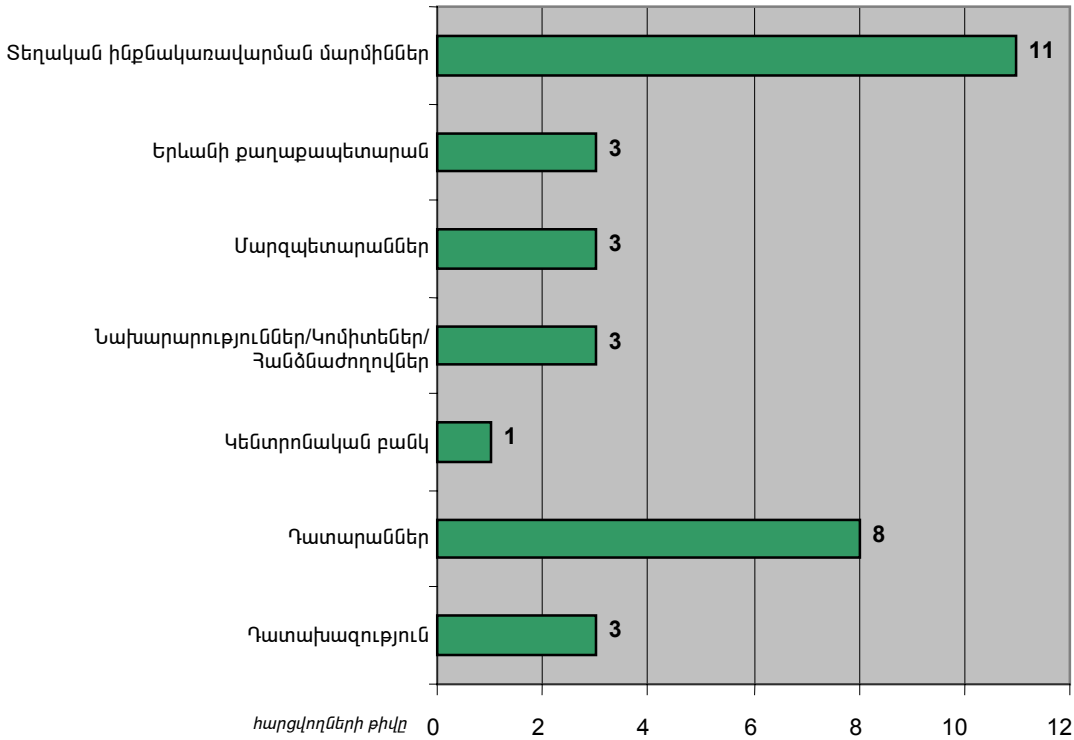
	չգիտեմ	կոռումպացված չէ	մասամբ կոռումպացված է	կոռումպացված է	շատ կոռումպացված է	չափազանց կոռումպացված է
Նախագահի աշխատակազմ	321	65	65	128	97	322
Վարչապետի աշխատակազմ	291	56	63	131	113	344
Ազգային ժողով	238	55	70	175	129	331
Սահմանադրական դատարան	370	79	111	145	105	188
Ռատախազություն	159	18	16	164	208	433
Ռատարաններ	144	14	26	155	205	454
Կենտրոնական բանկ	387	99	118	174	93	127
Նախարարություններ/Կոմիտեներ/Հանձնաժողովներ	203	29	105	267	167	227
Մարզպետարաններ	183	41	116	279	154	225
Երևանի քաղաքապետարան	538	18	50	116	115	161
Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ	206	87	159	217	96	233

Աղյուսակ 2. Կոռուպցիայի տարածվածության աստիճանը հետևյալ ոլորտներում/ծառայություններում

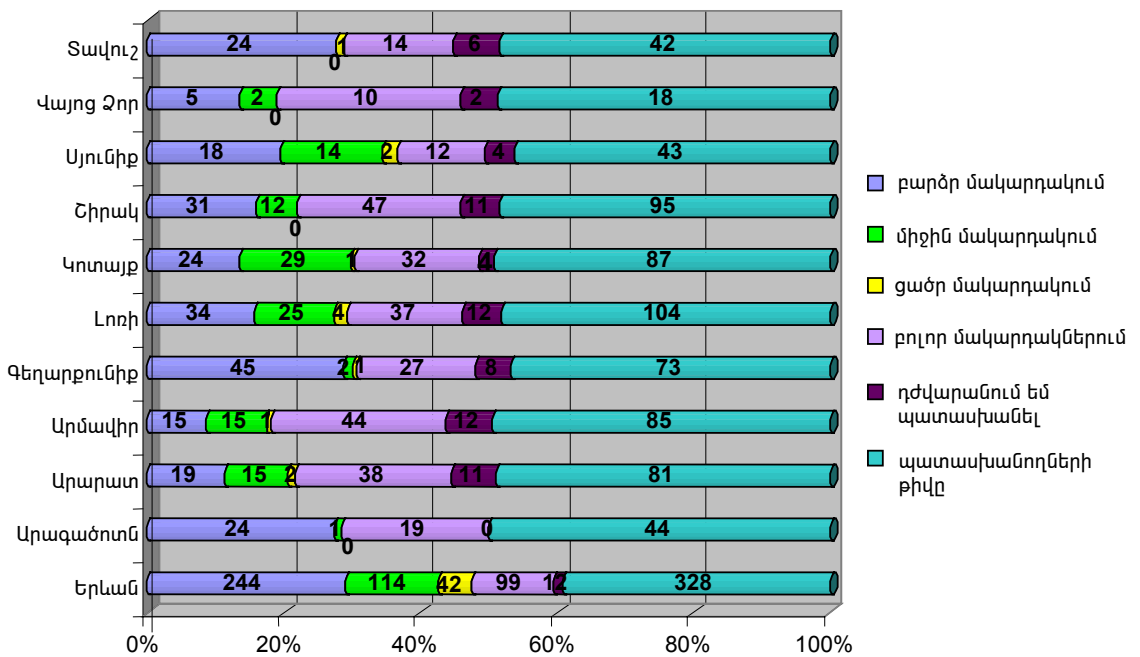
	չգիտեմ	կոռումպացված չէ	մասամբ կոռումպացված է	կոռումպացված է	շատ կոռումպացված է	չափազանց կոռումպացված է
Առողջապահություն (նախարարություն, հիվանդանոցներ, կլինիկաներ, և այլն)	16	84	80	201	186	432
Կրթություն (նախարարություն, համալսարաններ, դպրոցներ, մանկապարտեզներ և այլն)	76	141	125	260	177	220
Ուղղիչ-աշխատանքային հաստատություններ (բանտեր, գաղութներ, և այլն)	445	19	42	139	137	217
Արդարադատություն (նախարարություն, պետական ռեգիստր և այլն)	366	81	89	162	141	160
Պետական գնումներ	561	92	71	107	81	87
Ընտրական համակարգ (կենտրոնական և տարածքային հանձնաժողովներ, կոմիտեներ և այլն)	158	94	87	151	112	397
Ռազմական համակարգ (պաշտպանության նախարարություն, բանակ, զինկոմ-ներ և այլն)	111	36	40	160	186	466
Մաքսային ծառայություն	339	20	28	149	146	317
Հարկային ծառայություն	254	31	39	152	168	355

	չգիտեմ	կոռունպացված չէ	մասամբ կոռունպացված է	կոռունպացված է	շատ կոռունպացված է	չափազանց կոռունպացված է
Լիցենզավորման և հավատարմագրման ծառայություններ	431	35	95	181	126	131
Ոստիկանություն (բացառությամբ պետավտոտեսչություն)	121	21	33	270	219	335
Պետավտոտեսչություն	96	14	47	153	174	515
Գյուղատնտեսություն (ոռոգում, պարարտացում և այլն)	326	179	161	206	70	57
Պետկադաստր (գրանցում, գնահատում և այլն)	378	143	143	178	89	68
Նոտարական ծառայություն	246	262	183	146	95	67
Պետական գույքի սեփականաշնորհում (նախարարություն, աճուրդի կենտրոն և այլն)	309	132	125	170	121	142
Բանկային համակարգ	342	211	153	147	80	66
Սոցիալական ապահովություն (թոշակներ, նպաստներ և այլն)	151	92	140	298	144	174
Հեռահաղորդակցման ծառայություն (վրմենթել, ինտերնետ ցանցի տրամադրում և այլն)	295	371	119	109	49	56
Տրանսպորտային ծառայություններ (ցամաքային, օդային և այլն)	292	364	131	120	50	42
Կոմունալ ծառայություններ (ջուր, գազ, ջեռուցում և այլն)	196	241	214	236	58	54
Շինարարություն (թուլտվությունների տրամադրում, շինանյութի հայթայթում և այլն)	327	143	84	146	118	181
Շրջակա միջավայրի հետ կապված ծառայություններ (կանաչ գոտիներ, անտառահատում, որսագողություն և այլն)	396	189	114	152	68	80
Էներգետիկայի համակարգ (արտադրություն, բաշխում և այլն)	136	249	128	142	112	232
Մասնավոր հատված	350	317	133	119	40	40
Լրատվամիջոցներ	219	336	152	154	58	80
Հասարակական կազմակերպություններ/բարեգործական միություններ/մասնագիտական միություններ	353	429	83	70	27	37
Միջազգային կազմակերպություններ (զարգացման գործակալություններ, դոնոր կազմակերպություններ, հյուպատոսական ծառայություններ և այլն)	385	337	71	81	67	58
Եկեղեցի	188	556	76	65	42	72
Մշակույթ/սպորտ	299	323	148	118	53	58

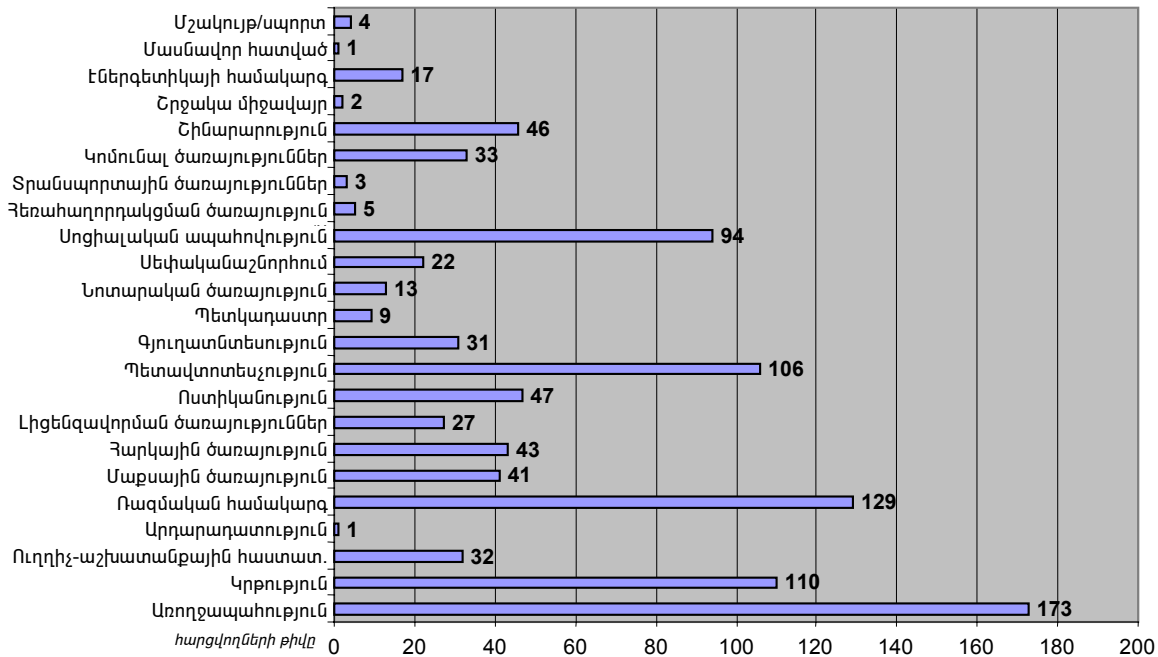
Պատկեր 8. Հարցվողների թիվը, որոնք անցած տարվա ընթացքում «ոչ պաշտոնական վճարներ» են կատարել ստորև բերված կառույցների ներկայացուցիչներին

Պատկեր 9. Պետական կառավարման համակարգի ո՞ր մակարդակում է կոռուպցիան ավելի լայն տարածված

Պատկեր 10. Հարցվողների թիվը, որոնք անցած տարվա ընթացքում «ոչ պաշտոնական վճարներ» են կատարել ստորև բերված հատվածների/ծառայությունների ներկայացուցիչներին

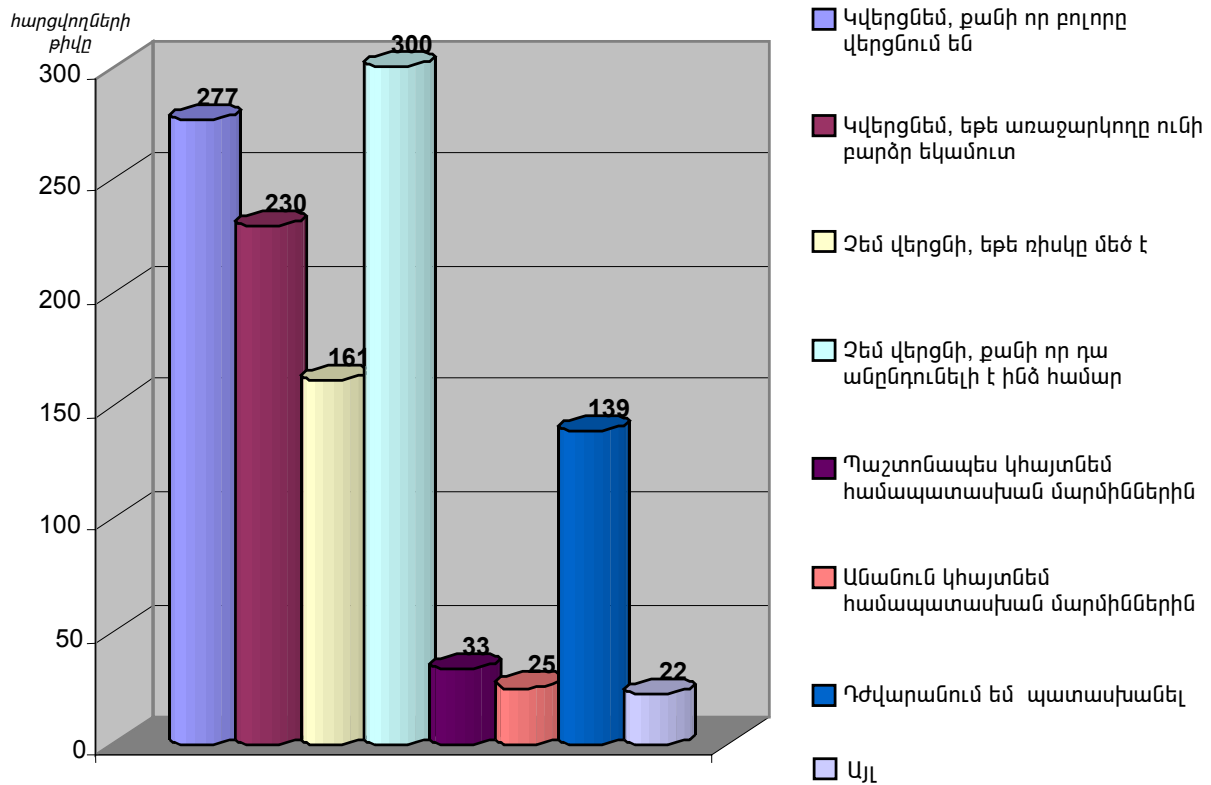

Աղյուսակ 3. Հարցվողների կողմից ներկայացված «անօրինական վճարների» միջին գումարն ու հաճախականությունը

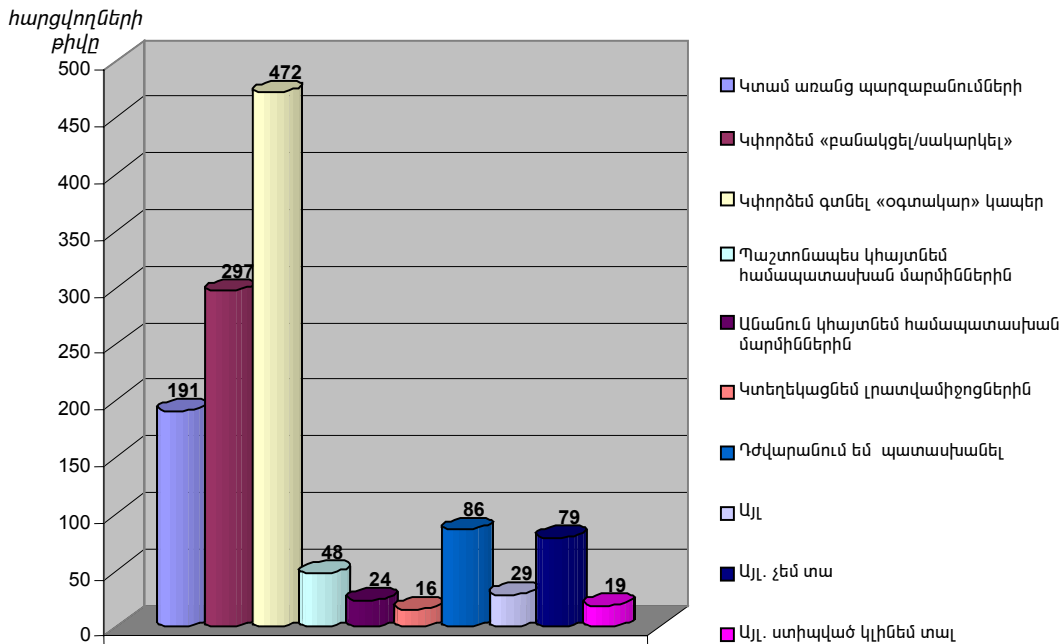
Հաստատություն/Հատված/ Ծառայություն	«անօրինական վճարների» գումարների չափը	«անօրինական վճարների» ամենահաճախակի կրկնվող գումարը	
		գումարը	ինչքան անգամ
Դատարաններ	\$200 - \$1,500	\$200 և \$2,000	յուր. 2 անգամ
Նախարարություններ/Կոմիտեներ/Հանձնաժողովներ	\$30 - \$100		
Մարզպետարաններ	\$50 - \$100		
Երևանի քաղաքապետարան	\$20 - \$100		
Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ	\$4 - \$200	\$50 և \$200	յուր. 2 անգամ
Առողջապահություն	\$2 - \$700	\$100	50
Կրթություն	\$2 - \$2,500	\$100	19
Ուղղիչ-աշխատանքային հաստատություններ	\$9 - \$700	\$20	16
Ռազմական համակարգ	\$2 - \$2,000	\$200	18
Մաքսային ծառայություն	\$17 - \$5,000	\$50 և \$100	յուր. 9 անգամ
Հարկային ծառայություն	\$9 - \$1,725	\$100	6
Լիցենզավորման և հավատարմագրման ծառայություններ	\$2 - \$1,500	\$60	3
Ոստիկանություն	\$17 - \$5,000	\$200	9
Պետավտոտեսչություն	\$1 - \$1,000	\$2	80
Գյուղատնտեսություն	\$2 - \$27	\$9	9

Հաստատություն/Հատված/ Ծառայություն	«անօրինական վճարների» գումարների չափը	«անօրինական վճարների» ամենահաճախակի կրկնվող գումարը	
		գումարը	ինչքան անգամ
Պետկադաստր	\$7 - \$150	\$9 և \$35	յուր. 2 անգամ
Նոտարական ծառայություն	\$1 - \$100	\$17	յուր. 4 անգամ
Պետական գույքի սեփականաշնորհում	\$20 - \$700	\$400 և \$600	յուր. 2 անգամ
Սոցիալական ապահովություն	\$1 - \$60	\$1 և \$2	յուր. 10 անգամ
Հեռահաղորդակցման ծառայություն	\$1 - \$200	\$17	2
Կոմունալ ծառայություններ	\$1 - \$500	\$2	7
Շինարարություն	\$7 - \$2,000	\$100	8
Էներգետիկայի համակարգ	\$3 - \$1,000	\$9	6

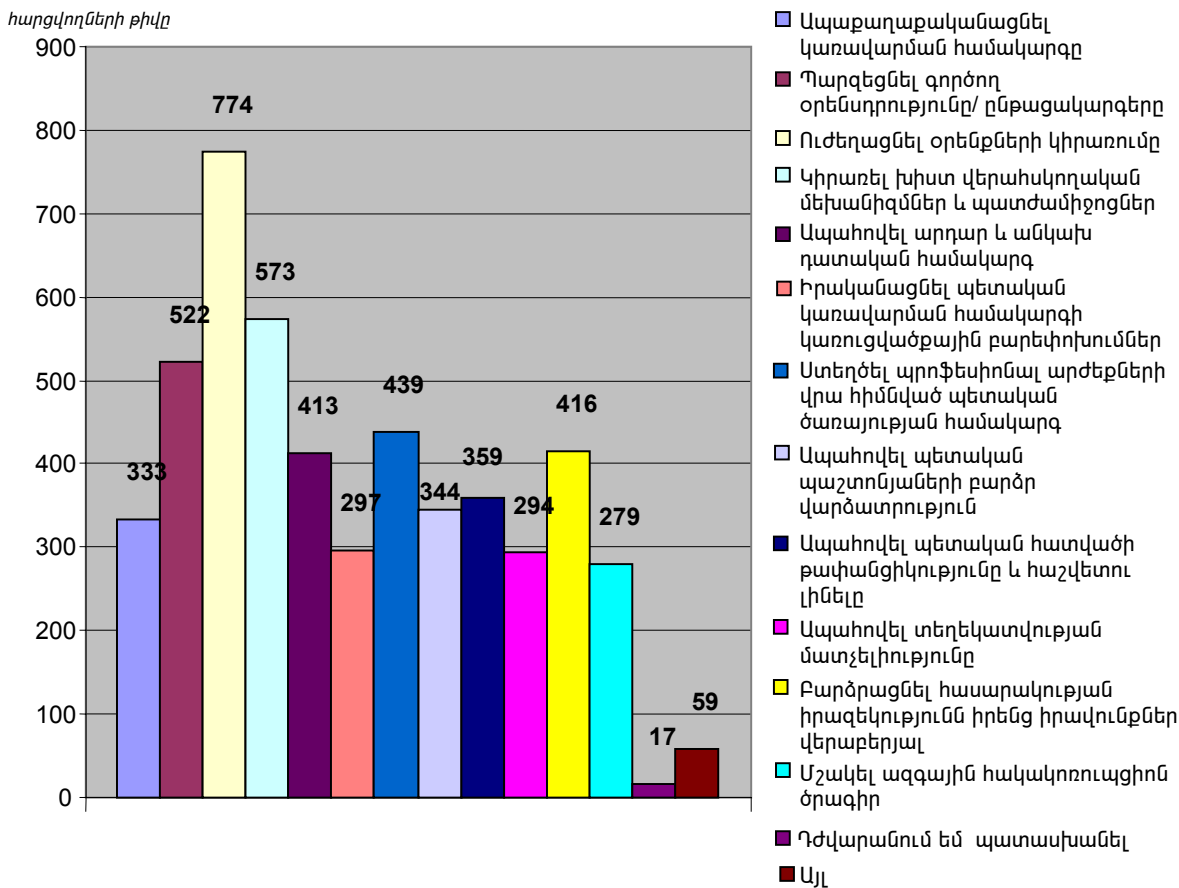
Պատկեր 11. Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ կաշառք առաջարկեն

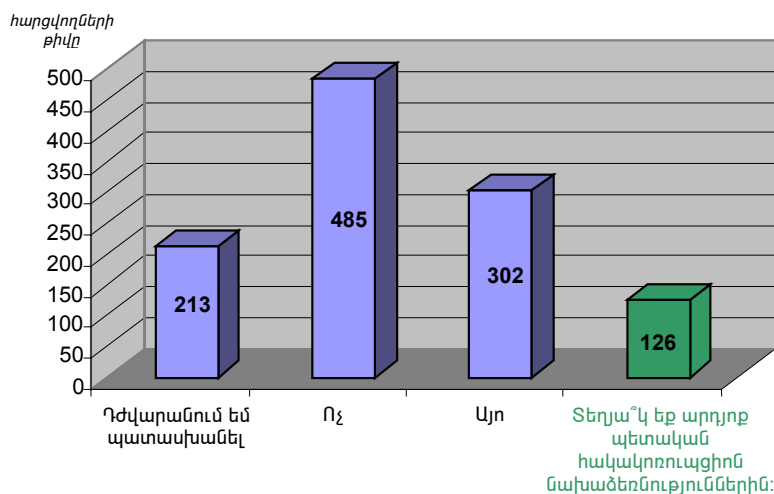
Պատկեր 12. Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե ձեզանից կաշառք պահանջեն

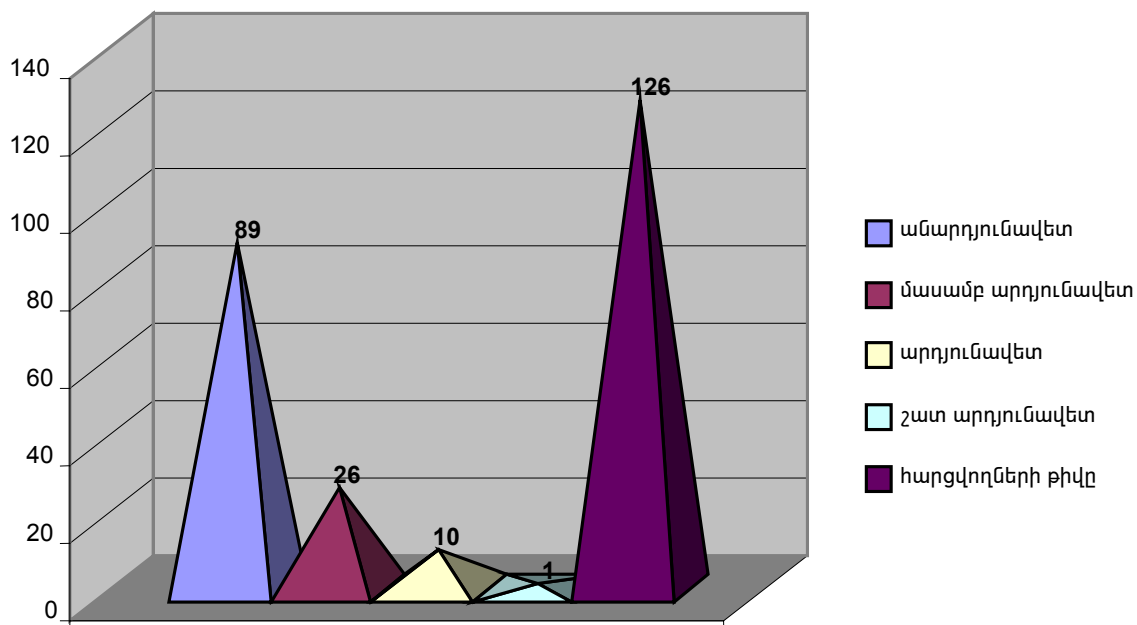
Պատկեր 13. Ի՞նչ միջոցներ է պետք ձեռնարկել Հայաստանում ներկա իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ

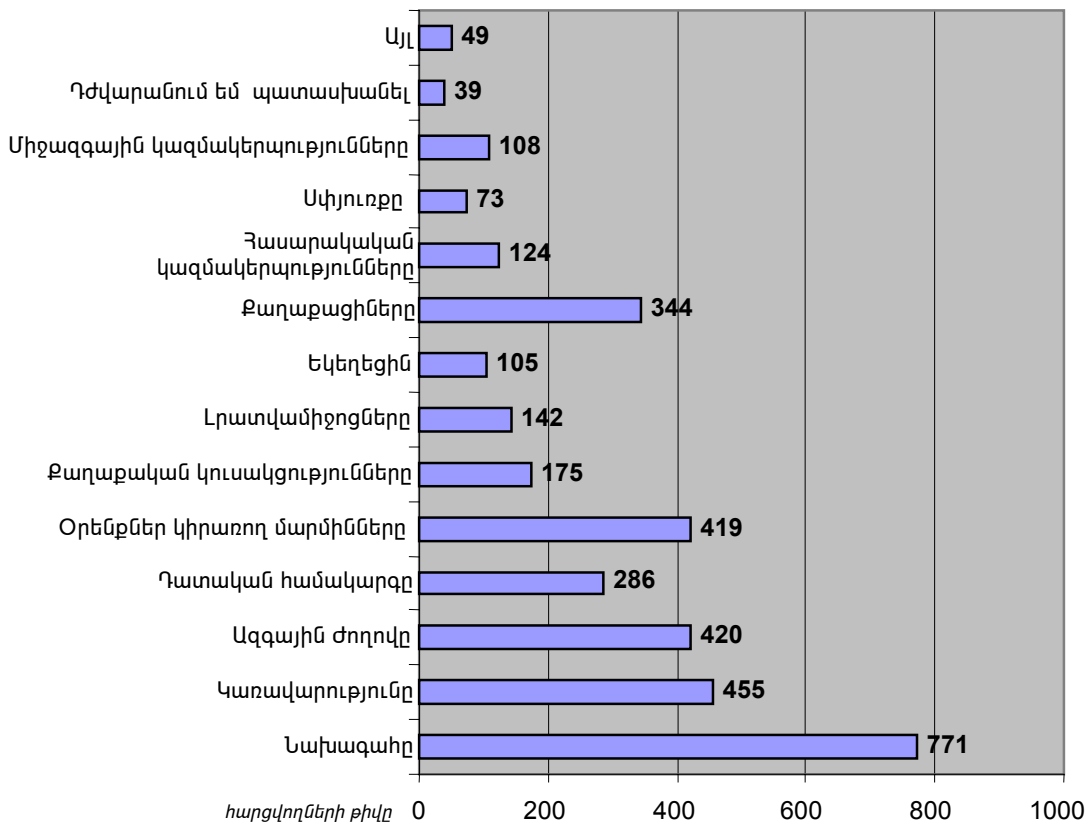
Պատկեր 14. Կա՞րողոք Հայաստանի ներկա իրավիճակը բարելավելու քաղաքական կամք

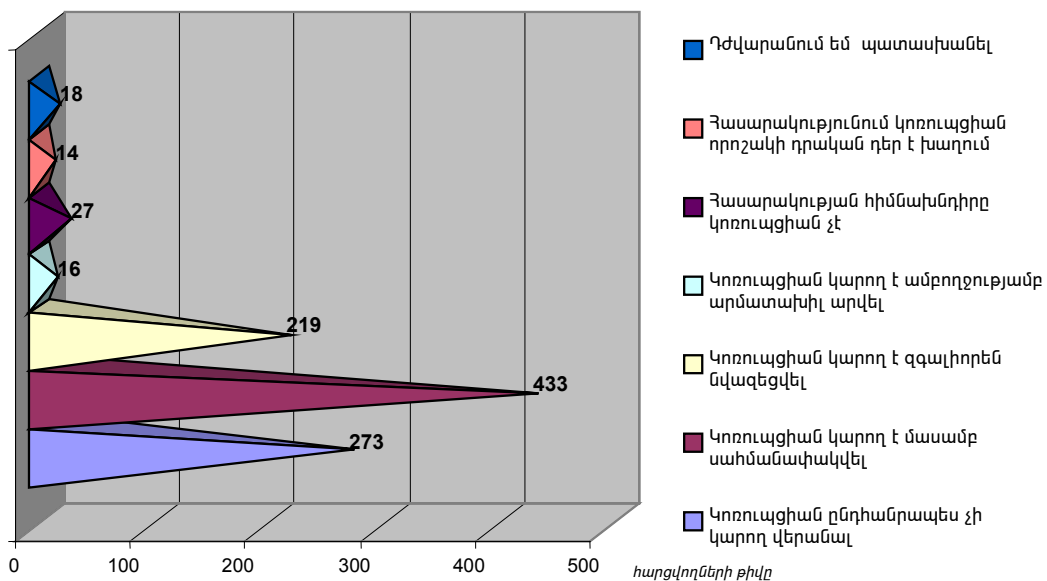
Պատկեր 15. Ինչպե՞ս կգնահատեիք պետական հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունները:

Պատկեր 16. Ո՞վ կամ ի՞նչը կարող է Հայաստանում վճռորոշ դեր խաղալ կոռուպցիայի նվազեցման գործում

Պատկեր 17. Ստորև նշված ձևակերպումներից ո՞րն է ավելի բնորոշ հայ իրականությանը

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

Հարցմանը մասնակցած 200 ձեռներեցներից 181-ը ներկայացնում էին տեղական, իսկ 19-ը՝ միջազգային ձեռնարկություններ, որից 131-ը՝ փոքր, 50-ը՝ միջին, իսկ 19-ը խոշոր ձեռնարկություններ էին (ձեռնարկությունը համարվում է փոքր, եթե նրա աշխատակիցների թիվը չի գերազանցում 20-ը, միջինը ունի 21-100 և խոշորը՝ 101 և ավել աշխատակիցներ): Հարցման մասնակիցներից 89-ը աշխատում էին արդյունաբերական ձեռնարկություններում, 71-ը՝ ծառայությունների մատուցման, իսկ 40-ը՝ առևտրի ոլորտում: Ըստ չափի և գործունեության ոլորտի, բոլոր խոշոր ձեռնարկությունները (19) արդյունաբերական էին, մինչդեռ միջիններն ու փոքրերը բաշխված էին հետևյալ կերպով. համապատասխանաբար 33 արդյունաբերական, 13 սպասարկման և 4 առևտրական, և 37 արդյունաբերական, 58 սպասարկման և 36 առևտրական ձեռնարկություն: Ձեռնարկությունների 54%-ն իրենց գործունեությունը ծավալում է Երևանում, իսկ 46%-ը՝ Հայաստանի 10 մարզերում:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՐՑԵՐ

Համաձայն հետազոտության արդյունքների, հարցվողների 18,90%-ը համարում է, որ կոռուպցիան Հայաստանում կարևորագույն հիմնախնդիր է, 20%-ը՝ մեծ հիմնախնդիր է, 41,50%-ը՝ հիմնախնդիր է, 15,50%-ը՝ մասամբ հիմնախնդիր է, և միայն 3,50%-ն է ընտրել «հիմնախնդիր չէ» պատասխանը (տես՝ Նկար 1ա-ն): Ըստ գործունեության ոլորտի, սպասարկմամբ զբաղվողներն ավելի շատ են մտահոգված կոռուպցիայի առկայությամբ (25,30%), քան արդյունաբերության (15,70%) և առևտրի (15%) ոլորտների ներկայացուցիչները: Ըստ ձեռնարկությունների չափի, պատասխանները բաշխվել են այնպես, որ կարելի է եզրակացնել, որ փոքր ձեռնարկատիրության ներկայացուցիչները ավելի շատ են կոռուպցիան հիմնախնդիր համարում (24,40%), քան խոշոր (15,7%) և միջին (12%) ձեռնարկատիրության ներկայացուցիչները:

Որոշ մարզեր ներկայացնող հարցվողները ավելի լուրջ են գնահատում Հայաստանում տիրող իրավիճակը (տես՝ Նկար 1բ): Օրինակ, Արագածոտնի մարզից հարցմանը մասնակցած բոլոր ձեռնարկատերերը, իսկ Գեղարքունիքի մարզի 11 հարցվողներից 9-ը գտնում են, որ կոռուպցիան կարևորագույն հիմնախնդիր է: Միևնույն ժամանակ, Կոտայքի մարզի հարցվողներից ոչ մեկը չի ընտրել պատասխանի այդ տարբերակը: Ինչպես երևում է Նկար 2-ից, հարցվողների 45%-ի կարծիքով, Հայաստանում կոռուպցիան ի հայտ է եկել ԽՍՀՄ-ի ձևավորումից հետո, 22,20%-ի՝ նախքան ԽՍՀՄ-ի ձևավորումը, 21%-ի՝ անկախության ձեռքբերումից հետո, իսկ 13%-ը համոզված է, որ կաշառակերությունը միշտ էլ գոյություն է ունեցել: 200 հարցվողներից 41-ը նշել են, որ կոռուպցիան էապես աճել է վերջին հինգ տարիների ընթացքում, 41-ը ասել են, որ այն աճել է, 60-ը նշել, որ չի փոխվել, իսկ 8-ը կարծում են, որ կոռուպցիան նվազել է (տես՝ Նկար 3):

Ինչպես պատկերված է Նկարներ 4ա և 4բ-ն, կոռուպցիայի զանազան ձևերը սահմանելիս, ձեռներեցներից շատերը հիմնականում ընտրել են երեք պատասխաններ. «կաշառքներ տալը» (95,50%), «պաշտոնի չարաշահումը» (85,50%) և «կաշառքներ վերցնելը» (71,50%): Հարկ է նշել, որ հարցվողների միայն 7%-ն է ընկերական կամ բարեկամական կապերի օգտագործումը դիտում որպես կոռուպցիա: Բացի այդ, հարցման մասնակիցների միայն 19%-ն է համարում, որ նվերներ տալը/վերցնելը կոռուպցիայի ձև է: Հարցվողների մեծամասնությունը (194 հոգի) նշել է, որ Հայաստանում հիմնականում պետական պաշտոնյաններն են նախաձեռնում կոռուպցիան, 96 հարցվողներ կարծում են, որ դա ձեռնարկատիրության ոլորտի ներկայացուցիչներն են, իսկ 72-ը՝ անհատ քաղաքացիները (տես՝ Նկար 5):

Հարցվողների մի մեծ խմբի պատկերացմամբ, կոռուպցիան առաջանում է օրենքի վատ կիրարկման (167), անկատար օրենսդրության/կանոնակարգերի/ընթացակարգերի (152), ազնվություն և օրինականություն ապահովող պետական համակարգի (103), ինչպես նաև վերահսկողության մեխանիզմների և պատժամիջոցների (102) բացակայության պատճառով (տես Նկար 6): Հարցմանը մասնակից ձեռներեցների միայն 14,50%-ն է նվերներ տալու և փոխադարձ «լավություն» անելու ավանդույթը համարել կոռուպցիայի պատճառ: Հետաքրքիր է, որ այս հարցին պատասխանելիս հարցվողները բավականին հետևողական են. շատ քչերն են (19% և 14,50%-ը) վերընշված երևույթները կոռուպցիայի դրսևորման ձև համարել (տես Նկար 4ա):

151 ձեռներեցներ գործընթացների/ընթացակարգերի արագացման ցանկությունը դիտել են որպես կոռուպցիայի դրդապատճառ, մինչդեռ, 130-ը նշել են, որ մարդկանց կոռումպացված վարքագիծն արդարացվում է օրինական ճանապարհներով նպատակին հասնելու հնարավորությունների բացակայությամբ, իսկ 76-ը՝ պետական բարձր վճարներից խուսափելու փորձով (տես Նկար 7): Ինչ վերաբերում է կոռուպցիայի հետևանքներին, հարցվողների մեծ մասը նշել է, որ Հայաստանում կոռուպցիան բացասական ազդեցություն կունենա երկրի տնտեսական զարգացման գործընթացի վրա

(152), կշատացնի հանցագործության և օրինազանցության դեպքերի քանակը (125) և կնպաստի հասարակության բարոյական արժեքների անկմանը (124):

ՀԱՏՈՒԿ ՀԱՐՑԵՐ

Պետական կառույցներում կոռուպցիայի մակարդակը գնահատելիս (*տես Աղյուսակ 1*), 200 հարցվողներից 81-ը չափազանց կոռումպացված են համարել դատարանները, 81-ը՝ դատախազությունը, իսկ 46-ը՝ Երևանի քաղաքապետարանը և Ազգային ժողովը: Միևնույն ժամանակ, որպես երեք առավել կոռումպացված կառույցներ նրանց կողմից նշվել են Նախագահի աշխատակազմը, դատարանները և Ազգային ժողովը: Միայն 1 հարցվող է նշել, որ 400 ԱՄՆ դոլար արժողությամբ կաշառք է տվել դատական համակարգի ներկայացուցչին, 1 հոգի վկայել է նախարարություններից մեկում աշխատող պետական պաշտոնյային 50 ԱՄՆ դոլար արժողությամբ կաշառք տալու փաստի մասին և 1 հարցվող մատնանշել է Երևանի քաղաքապետարանը, որտեղ տվել է 200 ԱՄՆ դոլարի կաշառք: 76 հարցման մասնակից համակարծիք են, որ կոռուպցիան առավել հաճախ տեղ է գտնում պետական կառավարման համակարգի վերին մակարդակում, 57-ը՝ վերին մակարդակում, և 11-ը՝ ստորին մակարդակում: Միևնույն ժամանակ, 67 հարցվողներ համոզված են, որ կոռուպցիան առկա է կառավարման բոլոր մակարդակներում (*տես Նկար 8*):

Աղյուսակ 2-ում ամփոփված են կոռուպցիայի մակարդակի գնահատմանը վերաբերող տվյալները, որոնց համաձայն առավել կոռումպացված հատվածներից/ծառայություններից են պետավտոտեսչությունը (114 հոգի ընտրել են «չափազանց կոռումպացված», 39 հոգի «շատ կոռումպացված» պատասխանները), հարկային ծառայությունը երկրորդն է այդ շարքում (114 հոգի նշել են «չափազանց կոռումպացված», 35 հոգի «շատ կոռումպացված» պատասխանները), և մաքսային ծառայությունը երրորդն տեղն է գրավում (78 հոգի համարում են այդ ծառայությունը «չափազանց կոռումպացված», 44 հոգի՝ «շատ կոռումպացված»): Նույն տարբերակներն են ընտրվել, երբ հարցվողները պետք է նշեին առավել կոռումպացված երեք ծառայություններ/ոլորտներ, սակայն այլ հերթականությամբ. առաջինը՝ մաքսային ծառայությունը, երկրորդը՝ հարկային ծառայությունը և երրորդը՝ պետավտոտեսչությունը:

Սակայն, տարբեր հատվածների/ծառայությունների ներկայացուցիչներին ոչ պաշտոնական վճարներ կատարելու անձնական փորձի մասին հարցերին պատասխանելիս, հարցվողների մեծամասնությունը (200-ից 74-ը) նշել է վերահսկիչ ծառայությունները, հարկային (69) և լիցենզավորման/հավաստագրման/արտոնագրման ծառայությունները (67), իսկ մինչ այդ որպես առավել կոռումպացված նշված պետավտոտեսչությունը և մաքսային ծառայությունը գրավել են միայն չորրորդ և հինգերորդ տեղերը (*տես Նկար 9*): *Աղյուսակ 3*-ում ներկայացված են նշված հատվածներում/ծառայություններում հարցվողների կողմից կատարված ոչ պաշտոնական վճարների ծավալը և առավել հաճախակի տրվող գումարները:

Ընդ որում, հարցվողների միայն 15%-ն է կարծում, որ մասնավոր հատվածը նույնպես կոռումպացված է, 35%-ը գտնում են, որ այն մասամբ է կոռումպացված, 28%-ը համոզված է, որ այն ընդհանրապես կոռումպացված չէ, և հարցման մասնակից ձեռներեցների 22%-ը ընտրել է «չգիտեմ» պատասխանը: Այս տվյալները հակասում են «Ո՞վ է հիմնականում նախաձեռնում կոռուպցիան» հարցին տված պատասխաններին, որոնց համաձայն հարցվողների 48%-ի կարծիքի մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչներն երկրորդ տեղն էին գրավում պետական պաշտոնյաներից (97%) հետո: Տարբեր մարզերին վերաբերող տվյալների վերլուծությունը ցույց տվեց, որ ամենամեղմ գնահատականը տրվել է Արմավիրի մարզի ձեռներեցների կողմից. 9-ից 6-ը նշել են, որ այդ ոլորտում կոռուպցիա չկա և միայն 2-ն են համոզված, որ կա (*տես Նկար 10*):

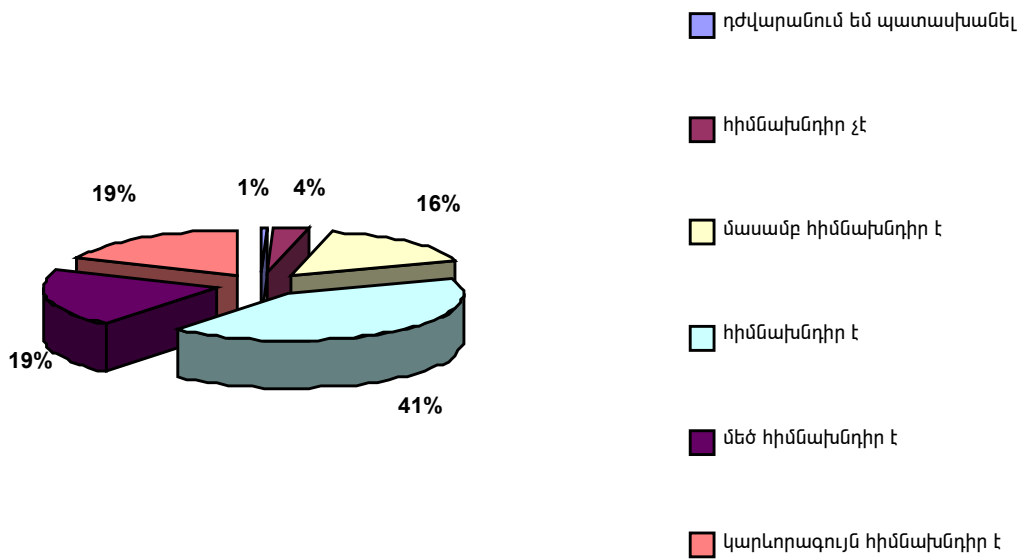
Հարցվողների 26,50%-ը պատասխանել է, որ կվերցնի առաջարկված կաշառքը, որովհետև բոլորն էլ վերցնում են: 19%-ը ասել է, որ չի վերցնի, եթե ռիսկը մեծ է, 15,50%-ը չի վերցնի, որովհետև դա անընդունելի է նրանց համար, իսկ 22%-ը տեղյակ կպահի համապատասխան մարմիններին (*տես Նկար 11*): Միևնույն ժամանակ, ոչ ոք չի նշել, որ կաշառքի առաջարկի մասին անանուն կհայտնի համապատասխան մարմիններին: Սակայն, պատասխանելիս «Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզանից կաշառք ուզեն» հարցին, ձեռներեցների 20,50%-ը նշել է, որ կաշառք կտա առանց որևէ պարզաբանման, 33,50%-ը՝ կփորձի «բանակցել», 51%-ը՝ կփորձի «օգտակար» կապեր գտնել, և միայն 2%-ն է պատասխանել, որ կաշառք չի տա (*տես Նկար 12*): Միայն 2 հարցվողներ են նշել, որ տեղյակ կպահեն համապատասխան մարմիններին:

Ինչպես ներկայացված է Նկար 13-ում, Հայաստանում կոռուպցիան նվազեցնելու համար հարցվողների 79%-ն առաջարկում է ուժեղացնել օրենքի կիրարկումը, 61%-ը նշել է գործող օրենսդրության/ընթացակարգերի բարելավումը/պարզեցումը, իսկ 49%-ը՝ ավելի խիստ վերահսկողությունը և պատժամիջոցները: Հարցվողներից միայն 84 հոգի է համոզված, որ Հայաստանում կա առկա իրավիճակը շտկելու քաղաքական կամք, 69 հարցվողներ այս հարցին տվել են բացասական պատասխան, իսկ 47-ը պատասխանել են, որ չգիտեն (*տես Նկար 14*): Միևնույն ժամանակ, հարցվողների

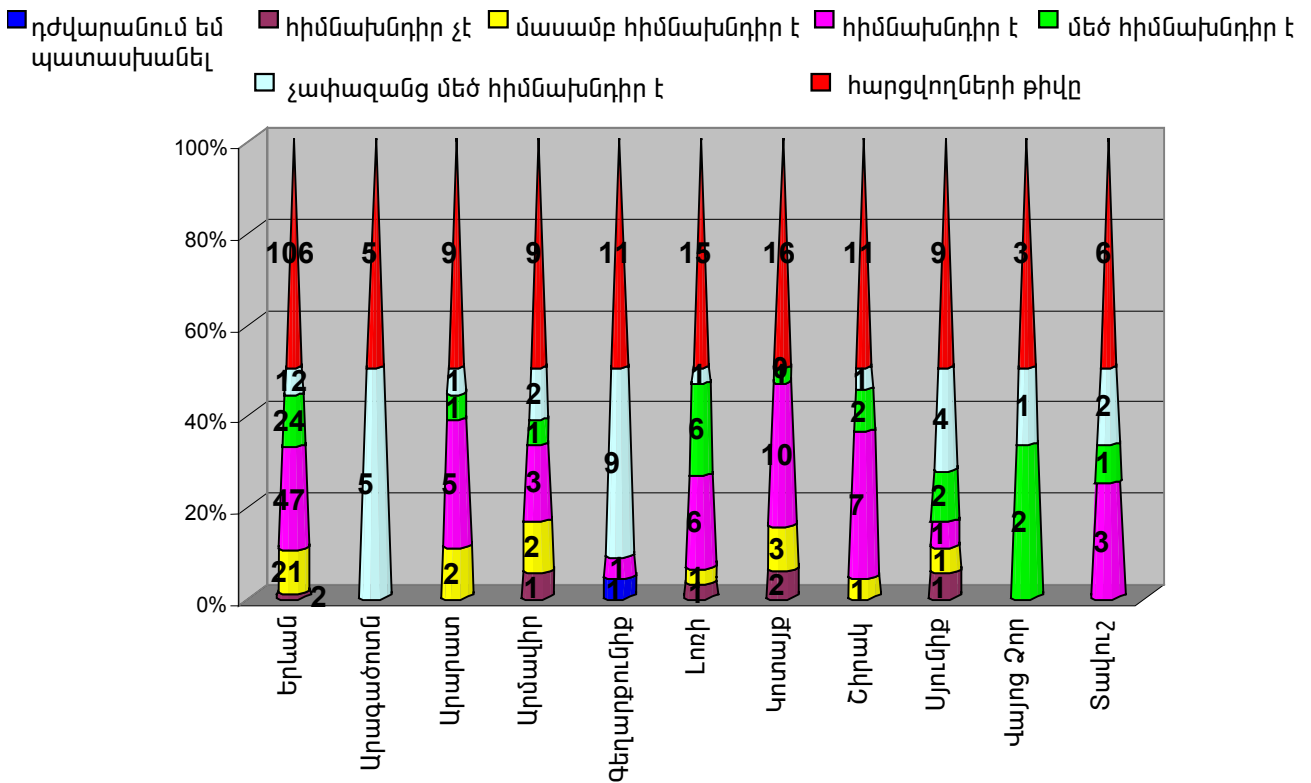
91,50%-ը տեղյակ չէ կառավարության կողմից իրականացվող հակակոռուպցիոն միջոցառումների մասին: Այդ միջոցառումների մասին տեղյակ 17 հարցվողներից 12-ը դրանք համարում են անարդյունավետ, 4-ը՝ մասամբ արդյունավետ, և միայն 1-ը՝ արդյունավետ (*տես Նկար 15*): Որպես կոռուպցիայի մասին տեղեկատվության երեք հիմնական աղբյուր, հարցմանը մասնակցած ձեռներեցները նշել են անձնական փորձը (39%), ասեկոսները (22%) և զանգվածային լրատվության միջոցները (31%):

Նկար 16–ում ամփոփված են «Ո՞վ կարող է վճռորոշ դեր խաղալ Հայաստանում կոռուպցիայի նվազեցման գործում» հարցի պատասխանները: Ըստ հարցման արդյունքների, հարցվողների ճնշող մեծամասնությունը (162) կարծում է, որ երկրի Նախագահն է ի վիճակի փոխել իրավիճակը, 87 հարցվողներ նշել են իրավապահ մարմինները, 67-ը՝ կառավարությունը և 61-ը՝ Ազգային ժողովը: Ի վերջո, հարցվողների 18,50%-ը նշել է, որ կոռուպցիան անհնար է վերացնել Հայաստանում, 45%-ը կարծում է, որ այն կարելի է որոշ չափով նվազեցնել, 22,50%-ը կարծում է, որ այն կարելի է զգալիորեն նվազեցնել և միայն 6%-ն է կարծում, որ կոռուպցիան կարելի է ամբողջությամբ արմատախիլ անել (*տես Նկար 17*): Այսպիսով, չնայած բոլոր առկա դժվարություններին, մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչների մեծամասնությունը լավատես է Հայաստանում կոռուպցիայի նվազեցման հնարավորության վերաբերյալ:

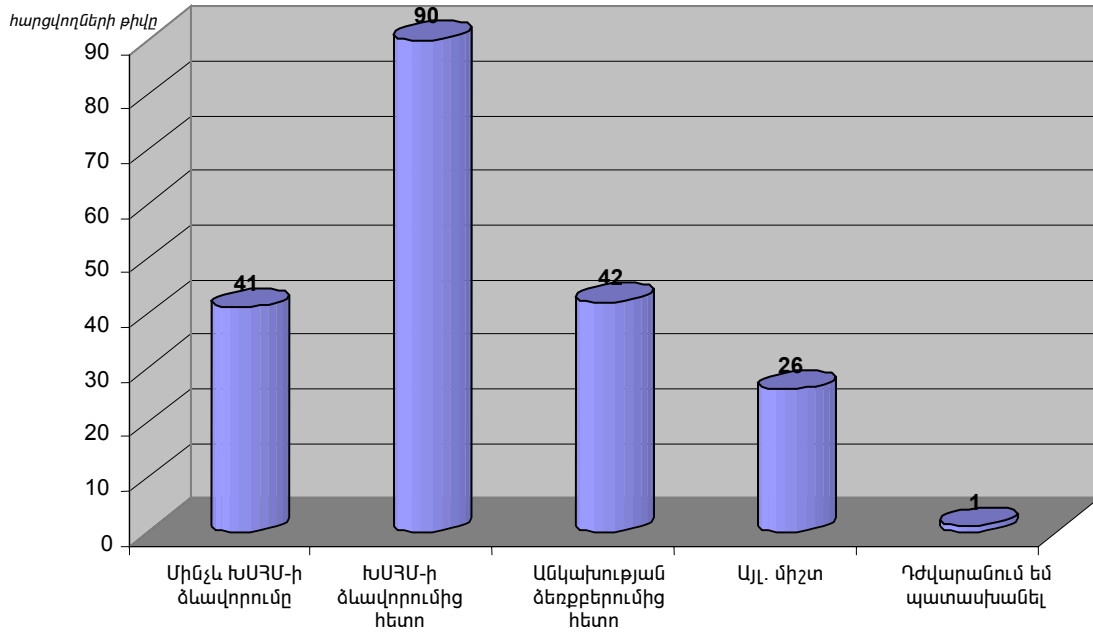
Պատկեր 1ա. Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր ճայաստանում

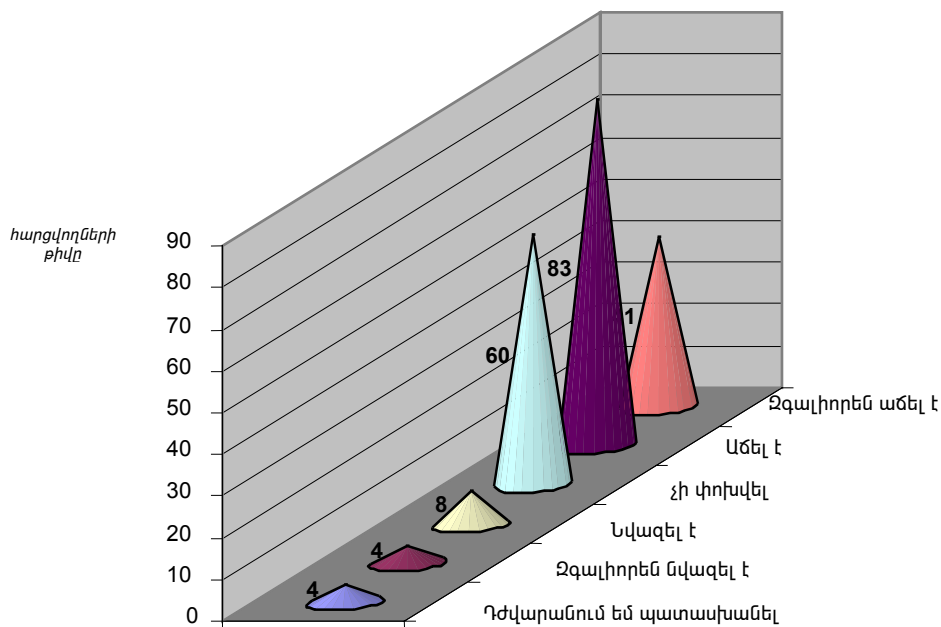
Պատկեր 1բ. Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր ճայաստանում

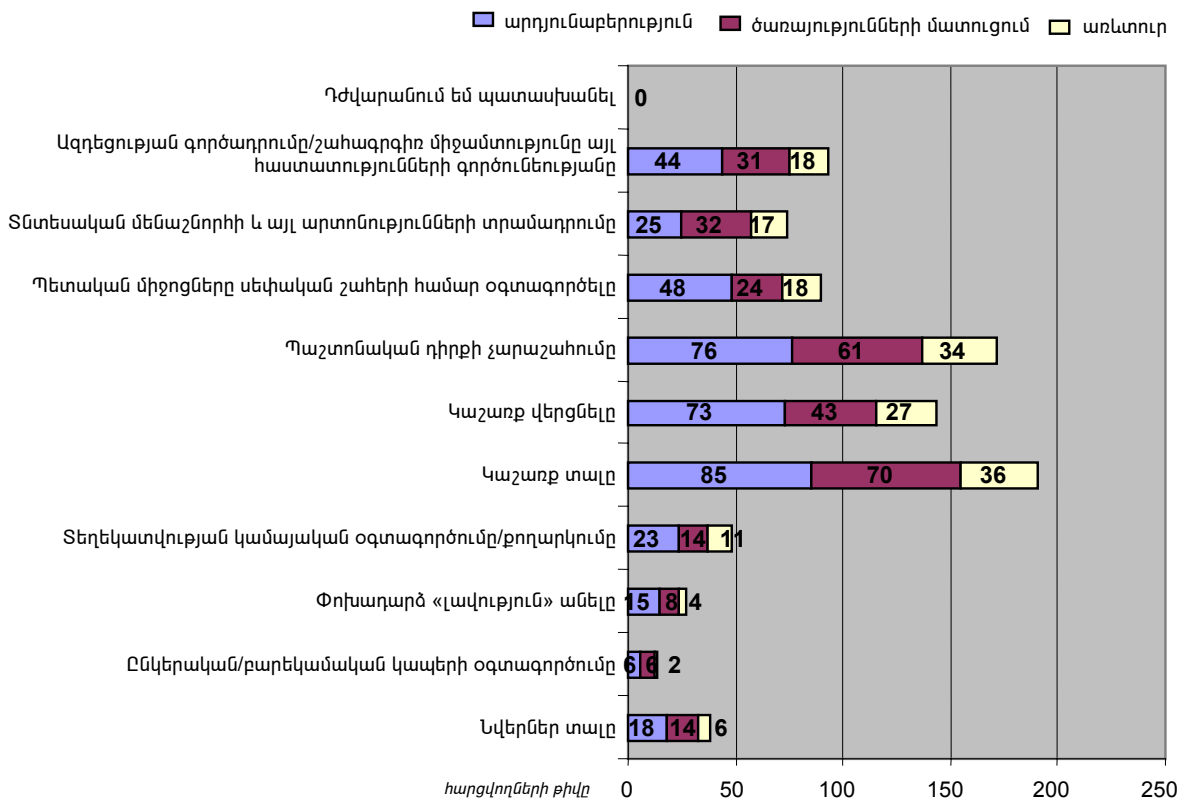
Պատկեր 2. Երբևանի՞ց է կոռուպցիան տարածվել հայ հասարակությունում

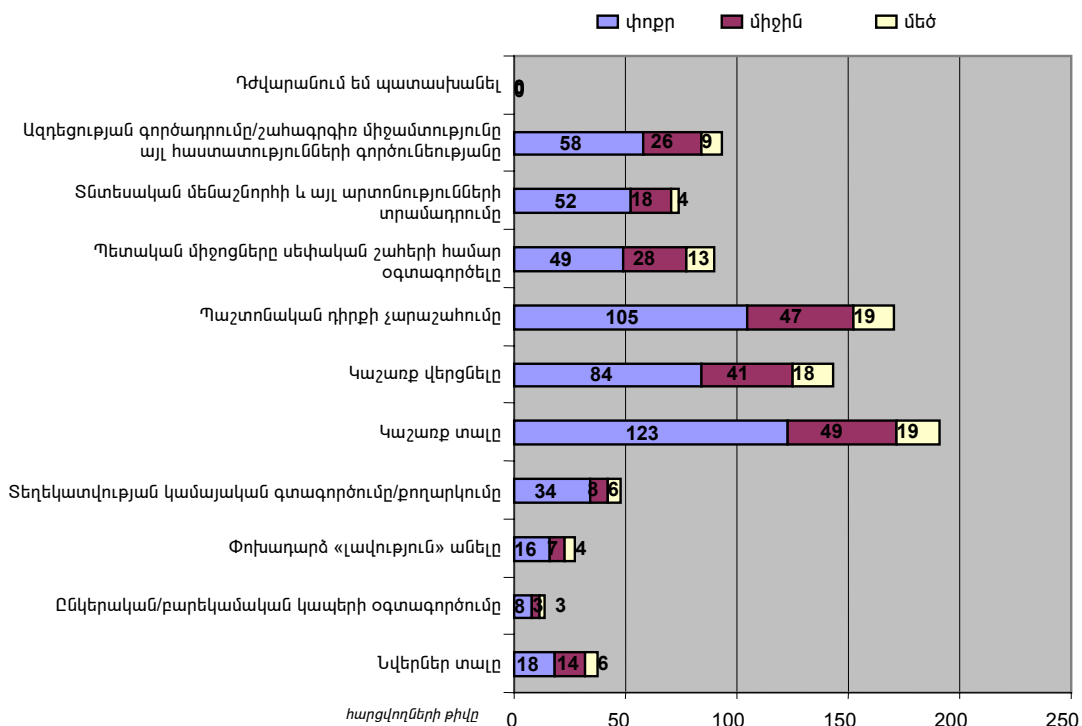
Պատկեր 3. Ինչպե՞ս է փոփոխվել կոռուպցիայի մակարդակը վերջին հինգ տարիների ընթացքում

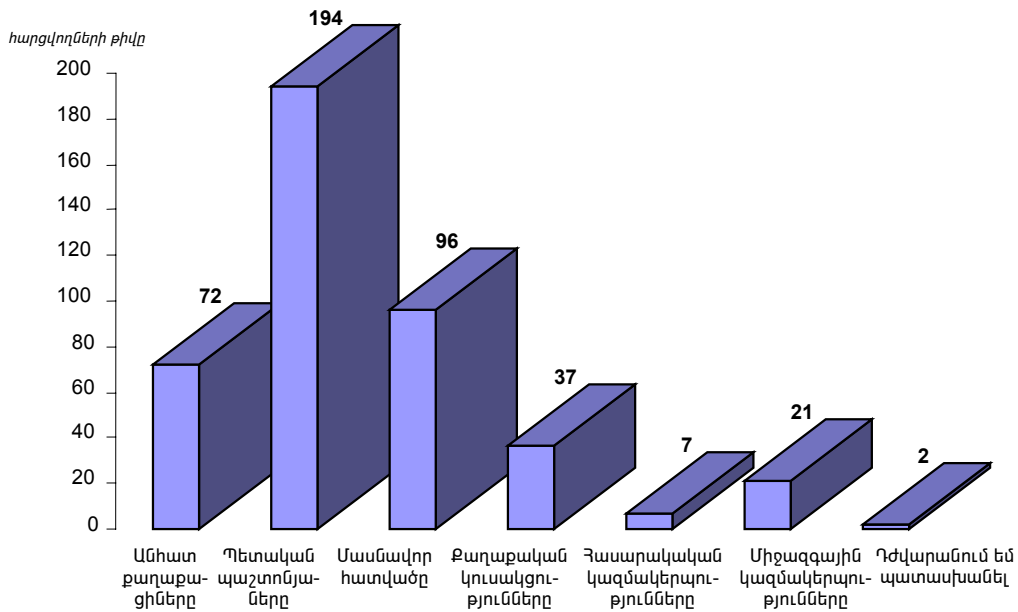
Պատկեր 4ա. Կոռուպցիայի դրսևորման ձևերը ըստ ձեռնարկության գործունեության ոլորտի

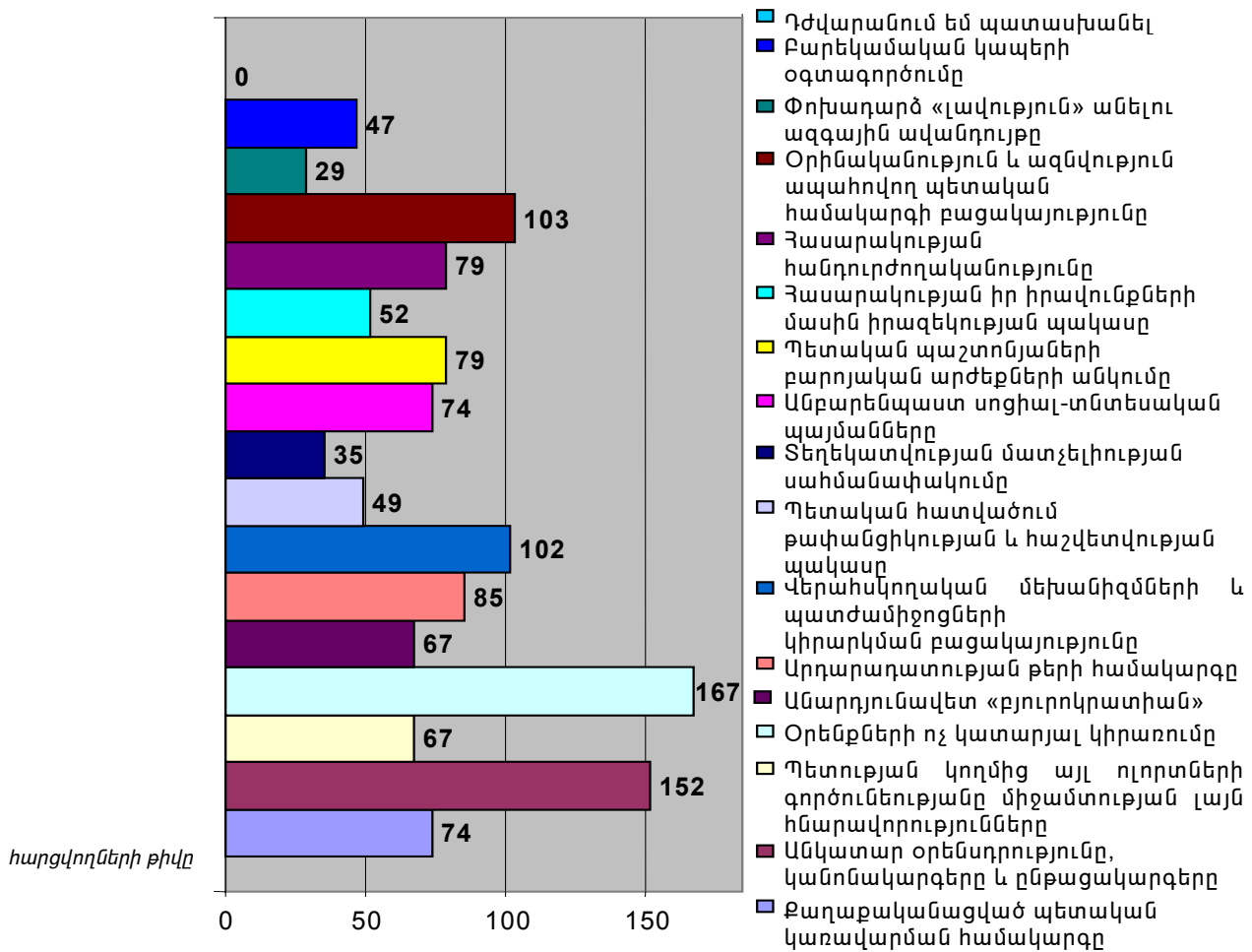
Պատկեր 4բ. Կոռուպցիայի դրսևորման ձևերը ըստ ձեռնարկության չափի

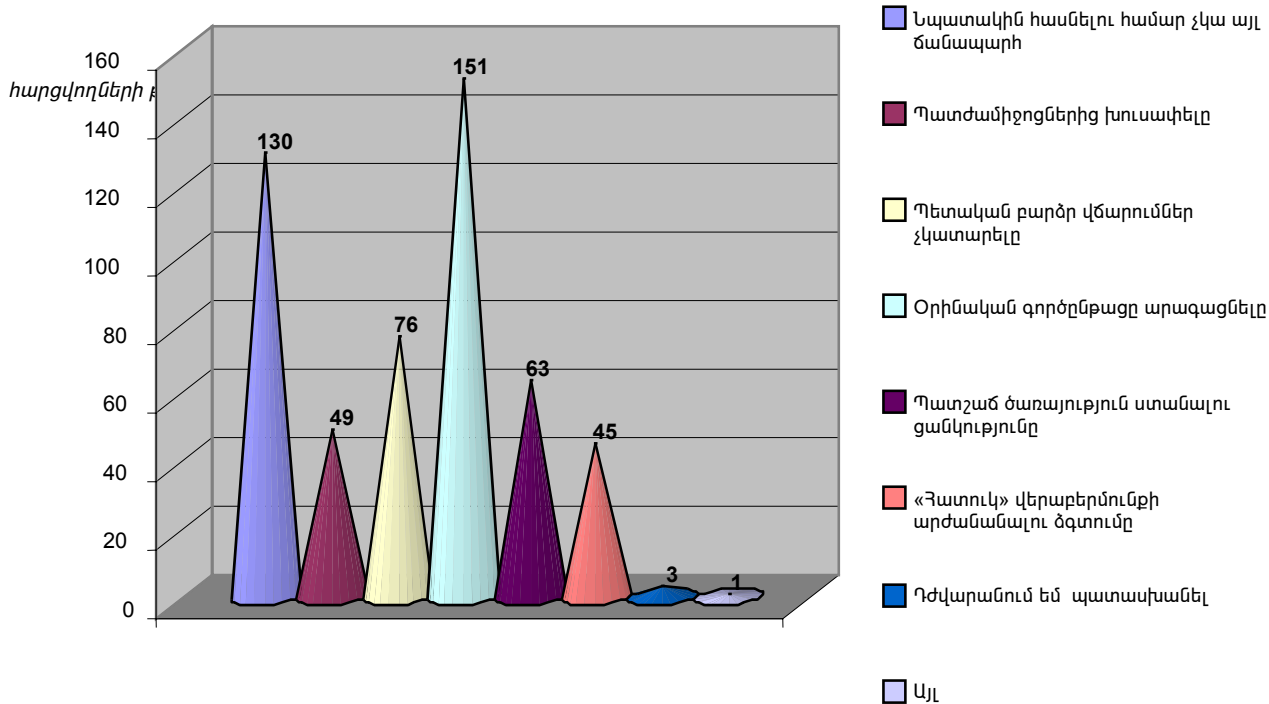
Պատկեր 5. Ուլքե՞ր են հիմնականում նպաստում կոռուպցիայի տարածմանը Հայաստանում

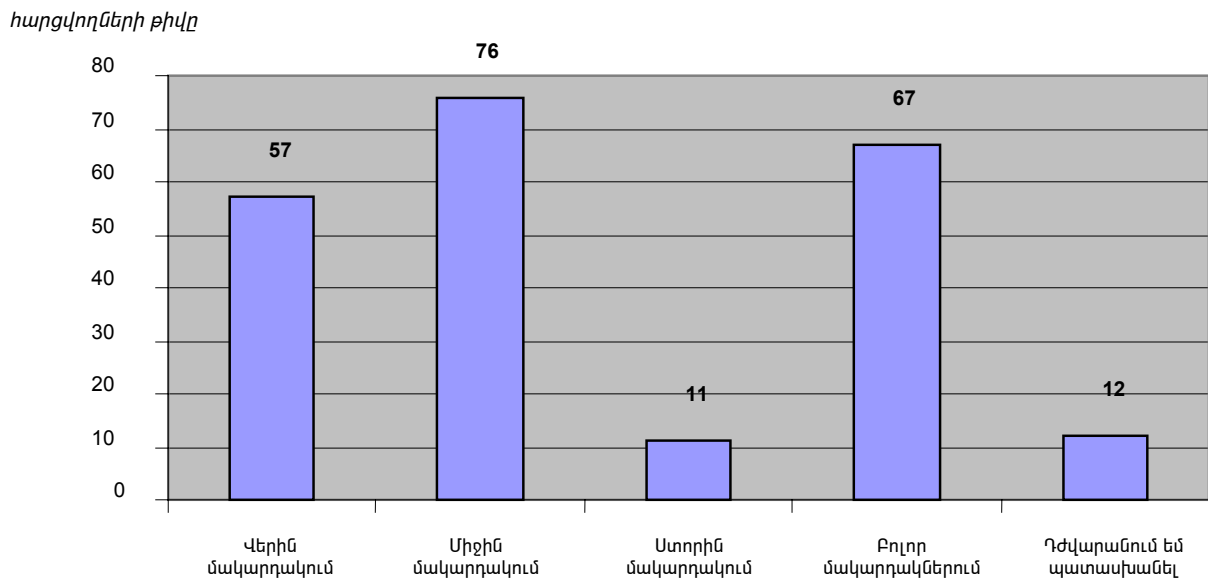
Պատկեր 6. Կոռուպցիայի հիմնական նախադրյալները

Պատկեր 7. Կոռուպցիայի տարածման դրդապատճառները

Պատկեր 8. Պետական կառավարման համակարգի ո՞ր մակարդակում է կոռուպցիան ավելի լայն տարածված

Աղյուսակ 1. Կոռուպցիայի տարածվածության աստիճանը հետևյալ պետական կառույցներում

	չգիտեմ	կոռուպցիայի տարածվածությունը ցածր է	մասամբ կոռուպցիայի տարածվածությունը	կոռուպցիայի տարածվածությունը	շատ կոռուպցիայի տարածվածությունը	չափազանց կոռուպցիայի տարածվածությունը
Նախագահի աշխատակազմ	89	27	12	27	6	39
Վարչապետի աշխատակազմ	81	22	16	28	13	40
Ազգային ժողով	66	12	17	34	25	46
Սահմանադրական դատարան	92	17	20	43	8	20
Դատախազություն	15	6	8	37	65	69
Դատարաններ	12	4	6	35	62	81
Կենտրոնական բանկ	62	15	40	46	11	16
Նախարարություններ/Կոմիտեներ/ Հանձնաժողովներ	16	8	36	68	33	39
Մարզպետարաններ	69	13	33	51	10	24
Երևանի քաղաքապետարան	70	5	12	25	42	46
Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ (քաղաքային, թաղային և գյուղական)	37	14	39	52	30	28

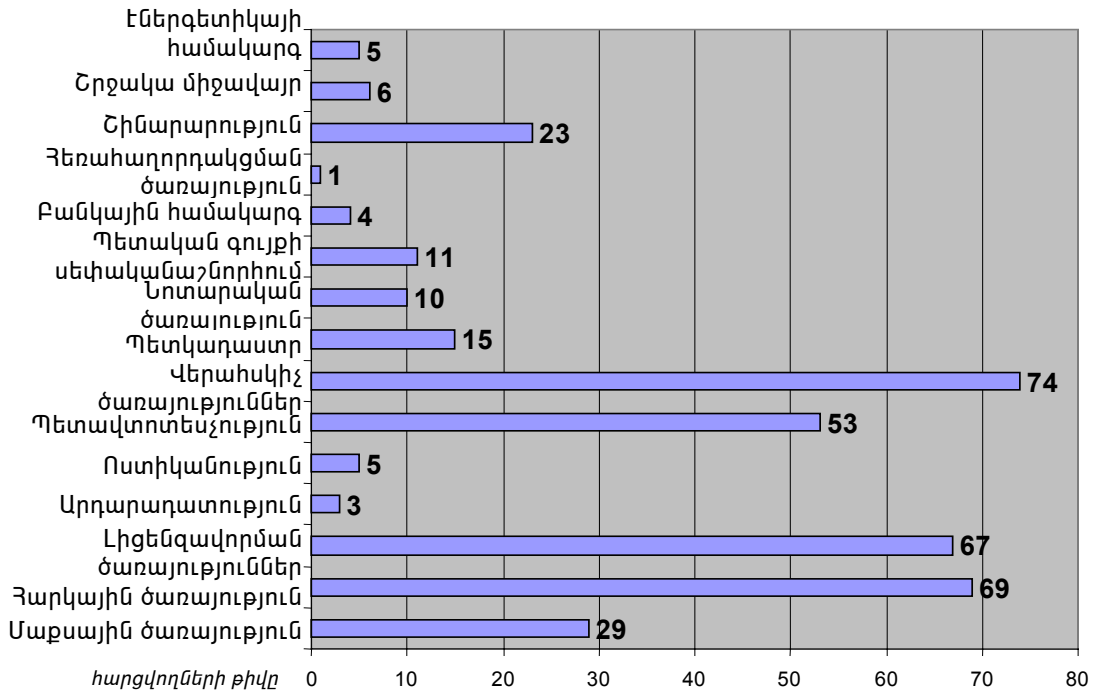
Աղյուսակ 2. Կոռուպցիայի տարածվածության աստիճանը հետևյալ ոլորտներում/ծառայություններում

	չգիտեմ	կոռուպցիայի տարածվածությունը ցածր է	մասամբ կոռուպցիայի տարածվածությունը	կոռուպցիայի տարածվածությունը	շատ կոռուպցիայի տարածվածությունը	չափազանց կոռուպցիայի տարածվածությունը
Պետական գնումներ	117	11	23	27	10	12
Մաքսային ծառայություն	46	3	2	27	44	78
Հարկային ծառայություն	1	5	6	39	35	114
Լիցենզավորման և հավատարմագրման ծառայություններ	12	7	47	52	29	52
Արդարադատություն (նախարարություն, պետական ռեզիստր և այլն)	41	18	59	45	21	16
Ոստիկանություն (բացառությամբ պետավտոտեսչություն)	14	10	19	90	43	24
Պետավտոտեսչություն	4					
Գյուղատնտեսություն (ոռոգում, պարարտացում և այլն)	138					
Վերահսկիչ ծառայություններ (սանիտարական, հրշեջ, և այլն)	11	8	53	40	26	62
	չգիտեմ	կոռուպցիայի տարածվածությունը ցածր է	մասամբ կոռուպցիայի տարածվածությունը	կոռուպցիայի տարածվածությունը	շատ կոռուպցիայի տարածվածությունը	չափազանց կոռուպցիայի տարածվածությունը
Պետկադաստր (գրանցում, գնահատում և այլն)	34	35	45	42	32	12

Մասնավոր ձեռնարկություններ

Նոտարական ծառայություն	14	65	82	24	10	5
Պետական գույքի սեփականաշնորհում (նախարարություն, աճուրդի կենտրոն և այլն)	39	25	35	45	27	29
Բանկային համակարգ	36	54	75	23	5	7
Ջեռահաղորդակցման ծառայություն (Արմենթել, ինտերնետ ցանցի տրամադրում և այլն)	32	96	47	16	5	4
Տրանսպորտային ծառայություններ (ցամաքային, օդային և այլն)	45	96	25	23	4	7
Շինարարություն (թուլտվությունների տրամադրում, շինանյութի հայթայթում և այլն)	35	25	37	51	17	35
Շրջակա միջավայրի հետ կապված ծառայություններ (կանաչ գոտիներ, անտառահատում, որսագողություն և այլն)	56	38	29	37	21	19
Էներգետիկայի համակարգ	9	44	61	48	16	22
Լրատվամիջոցներ	29	91	28	29	10	13
Հասարակական կազմակերպություններ/բարեգործական միություններ/մասնագիտական միություններ	54	116	15	8	4	3
Միջազգային կազմակերպություններ (զարգացման գործակալություններ, դոնոր կազմակերպություններ, հյուպատոսական ծառայություններ և այլն)	62	94	13	14	5	12
Մշակույթ/սպորտ	84	78	24	11	1	2

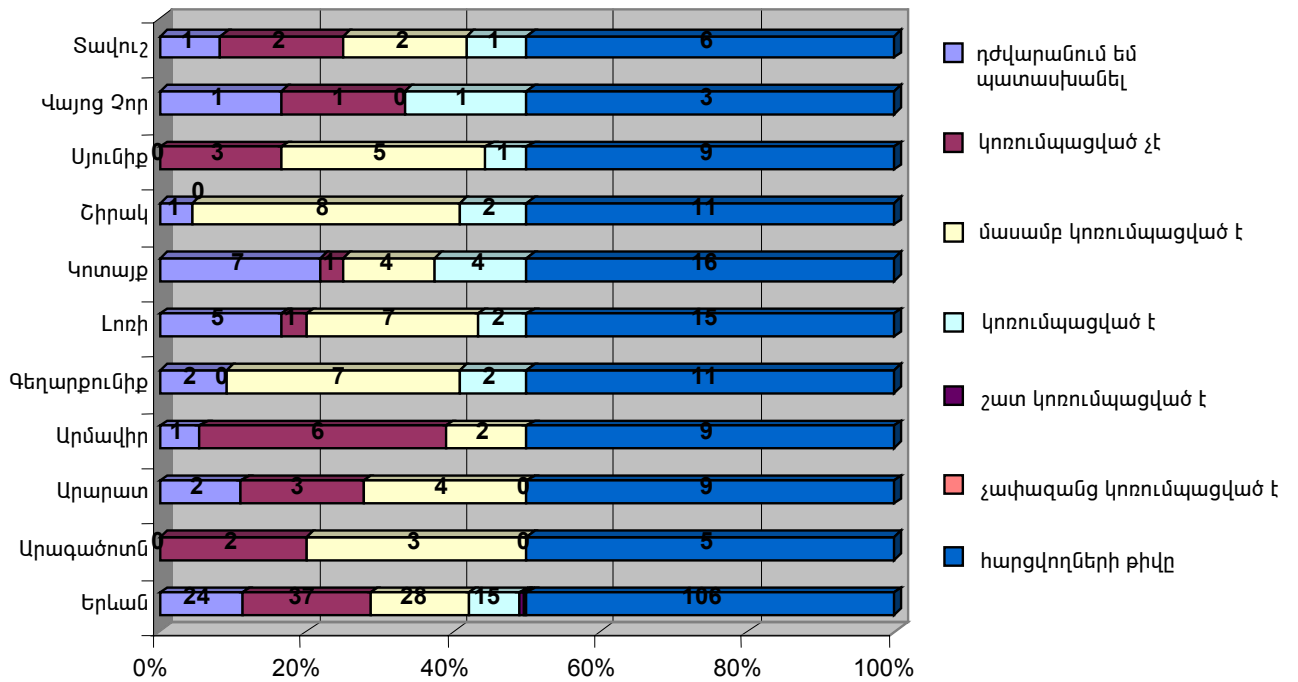
Պատկեր 9. Հարցվողների թիվը, որոնք անցած տարվա ընթացքում «ոչ պաշտոնական վճարներ» են կատարել ստորև բերված հատվածների/ծառայությունների ներկայացուցիչներին

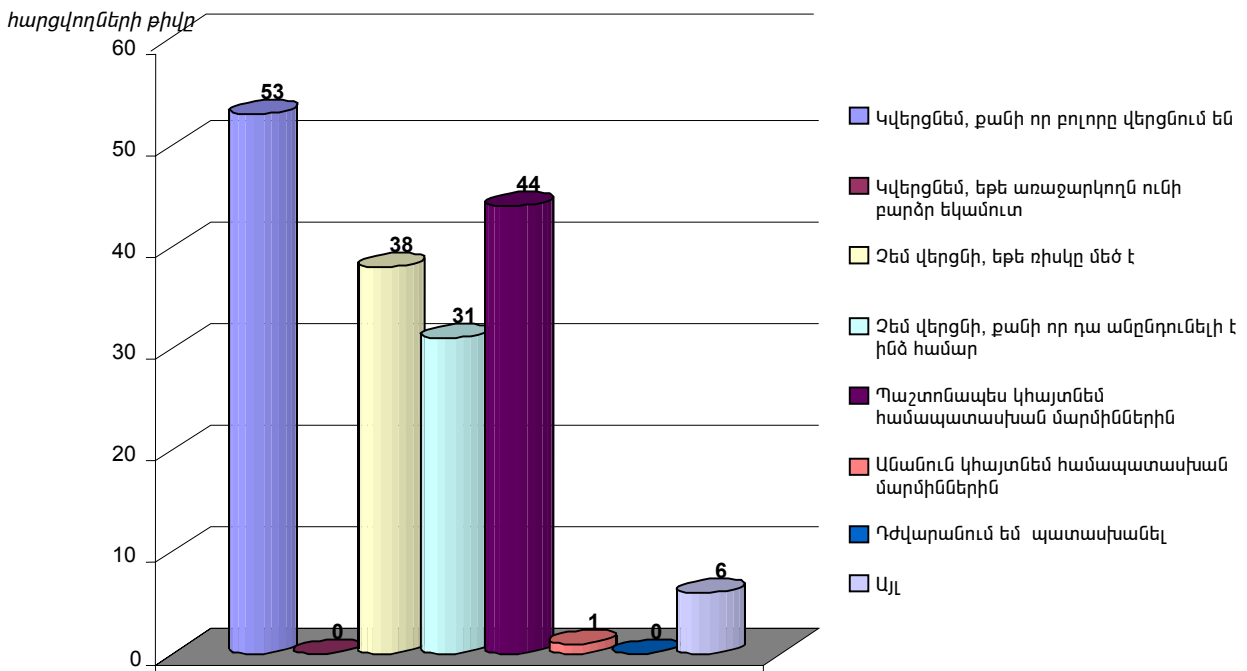
Աղյուսակ 3. Հարցվողների կողմից ներկայացված «անօրինական վճարների» միջին գումարն ու հաճախականությունը

Հատված/ Ծառայություն	«անօրինական վճարների» գումարների չափը	«անօրինական վճարների» ամենահաճախակի կրկնվող գումարը	
		գումարը	ինչքան անգամ
Մաքսային ծառայություն	\$100 - \$1,500	\$500	7
Հարկային ծառայություն	\$6 - \$3,000	\$100	10
Լիցենզավորման և հավատարմագրման ծառայություններ	\$8 - \$5,000	\$50	15
Արդարադատություն	\$30 - \$200		
Ոստիկանություն	\$20 - \$1,000		
Պետավտոտեսչություն	\$1 - \$9	\$1.73	43
Վերահսկիչ ծառայություններ	\$3 - \$250	\$20	15
Պետկադաստր	\$17 - \$1,500	\$50	7
Նոտարական ծառայություն	\$9 - \$20	\$10 և \$20	յուր. 4 անգամ
Պետական գույքի սեփականաշնորհում	\$20 - \$3,000	\$20 և \$100	յուր. 2 անգամ
Բանկային համակարգ	\$20 - \$1,500		
Շինարարություն	\$4 - \$2,000	\$500	4
Շրջակա միջավայր	\$9 - \$100	\$30	2
Էներգետիկայի համակարգ	\$30 - \$70	\$50	2

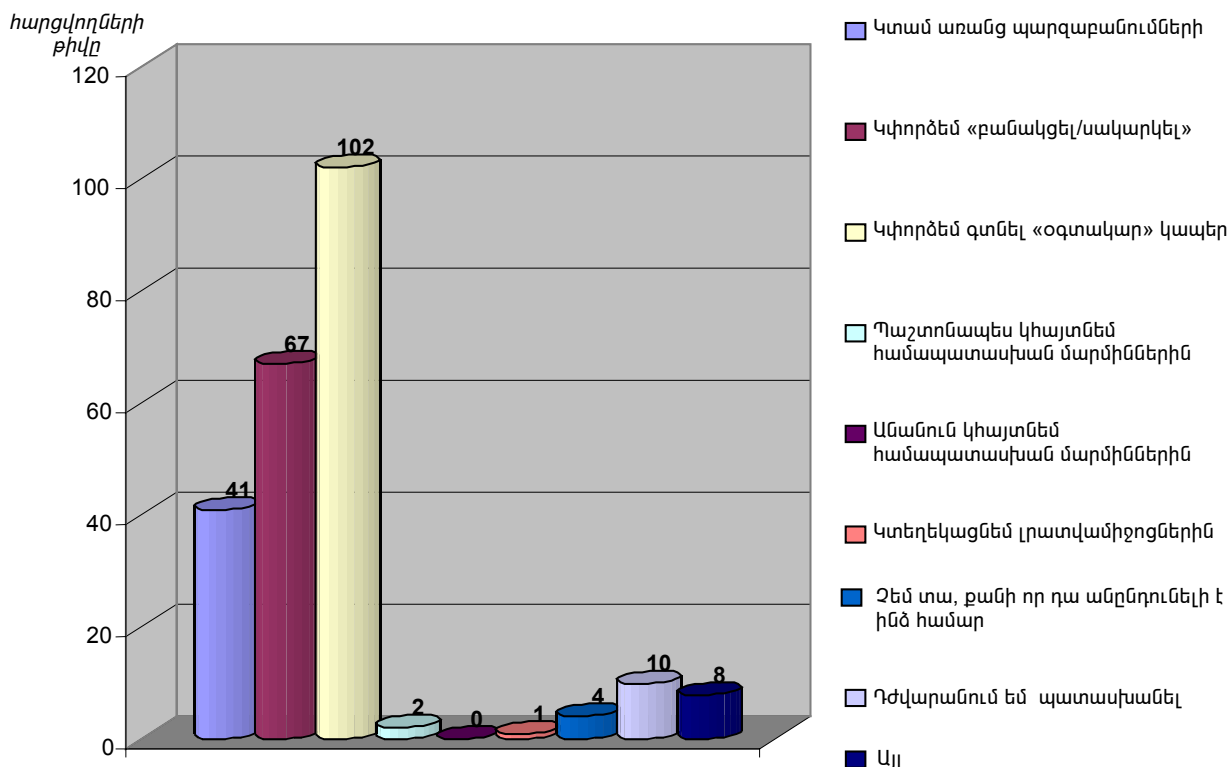
Պատկեր 10. Ինչպե՞ս կգնահատեիք կոռուպցիայի մակարդակը մասնավոր հատվածում

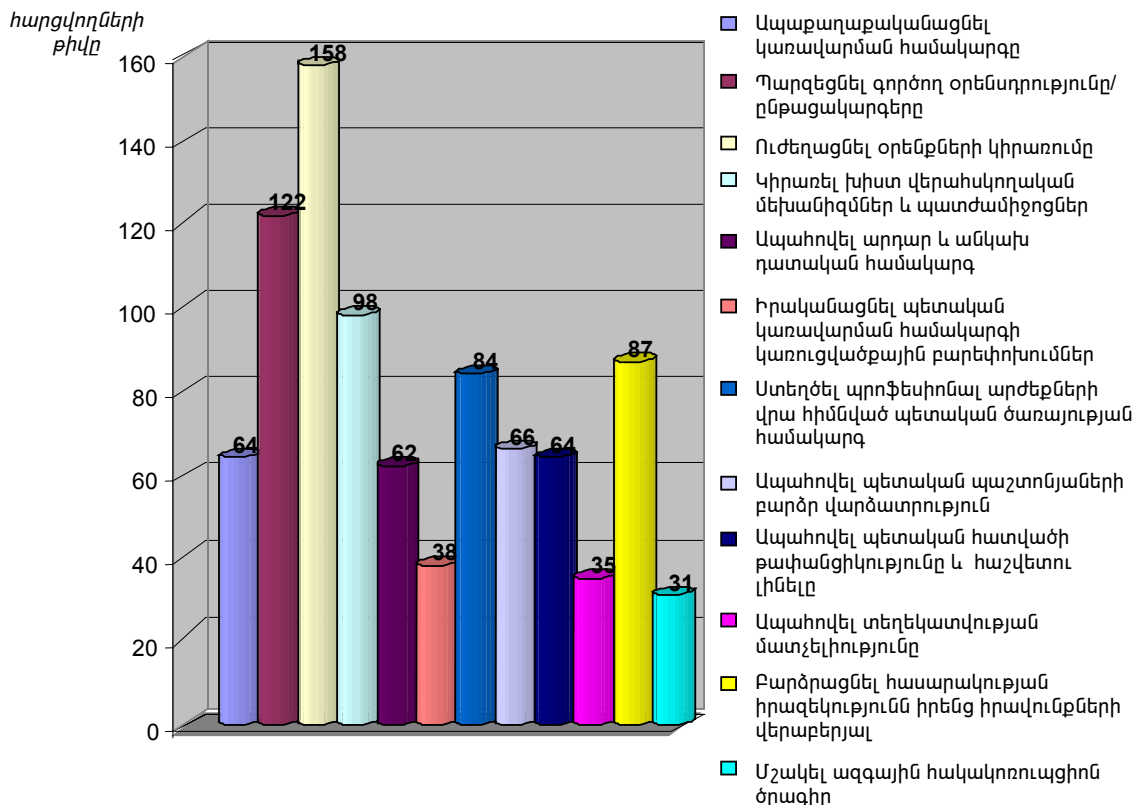
Պատկեր 11. Ինչպե՞ս կվարկեք, եթե Ձեզ կաշառք առաջարկեն

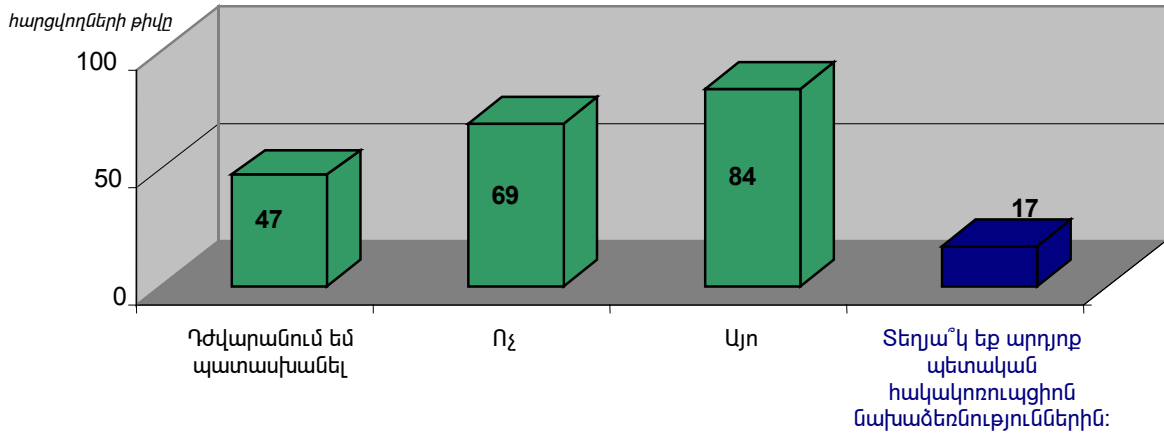
Պատկեր 12. Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե ձեզանից կաշառք պահանջեն

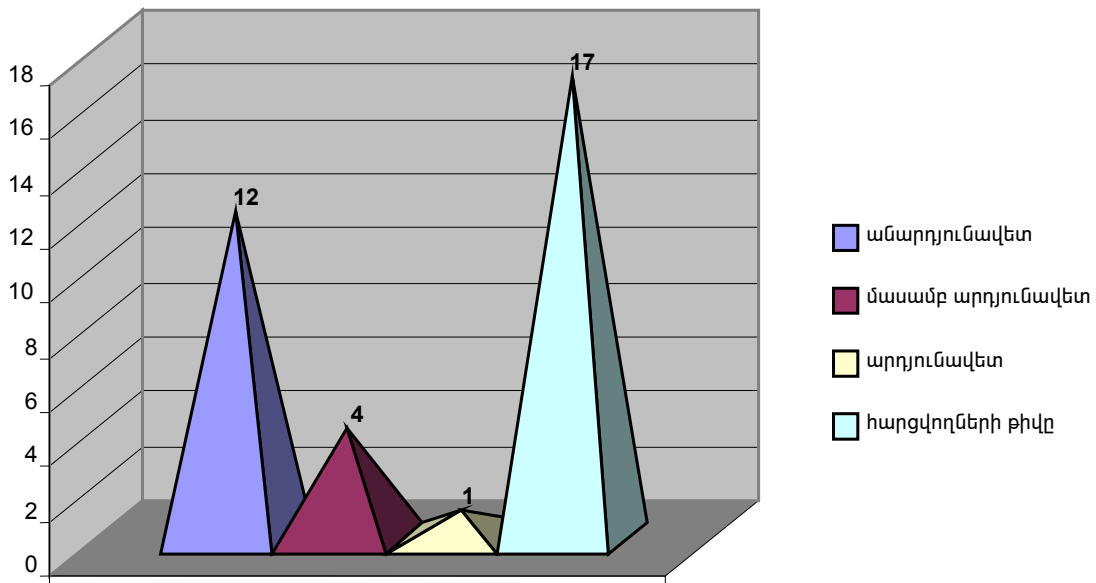
Պատկեր 13. Ի՞նչ միջոցներ է պետք ձեռնարկել Հայաստանում ներկա իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ

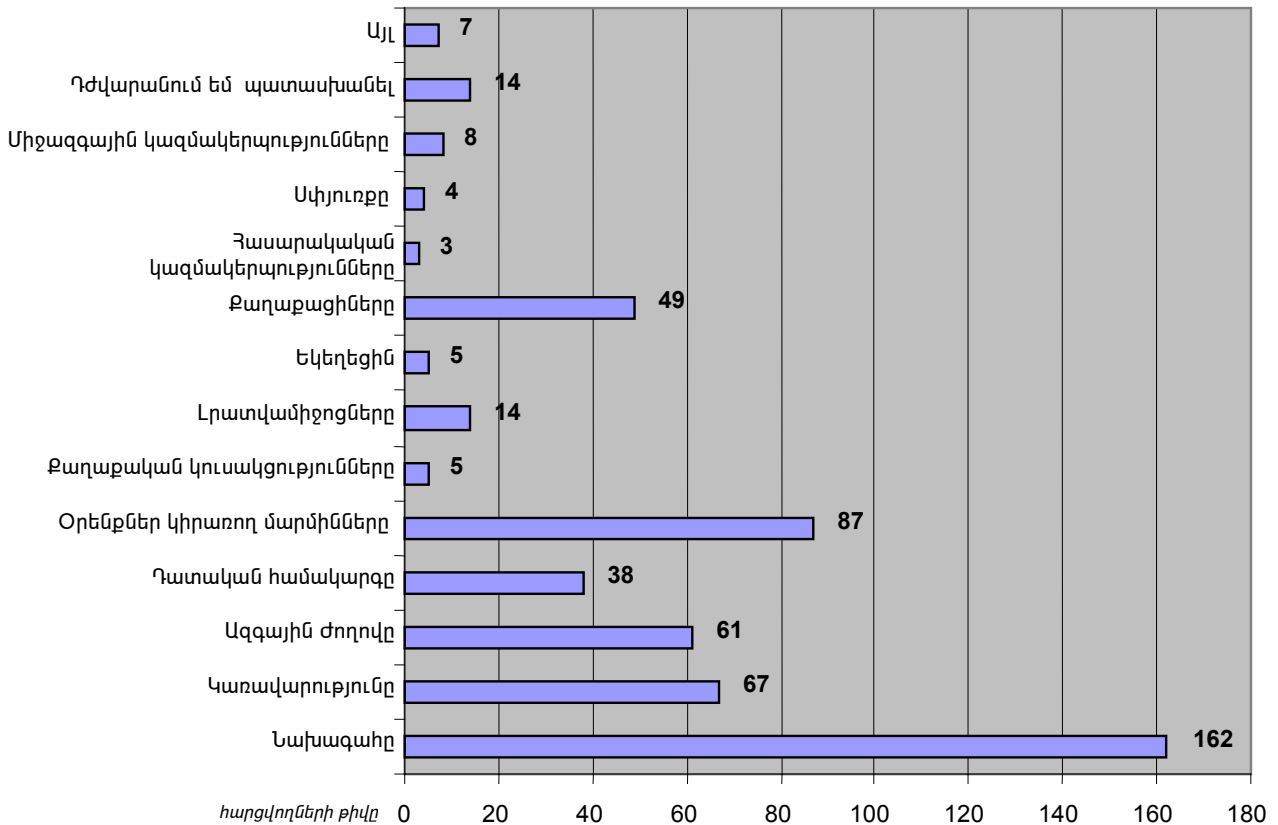
Պատկեր 14. Կա՞րողյոք Յայաստանի ներկա իրավիճակը բարելավելու քաղաքական կամք

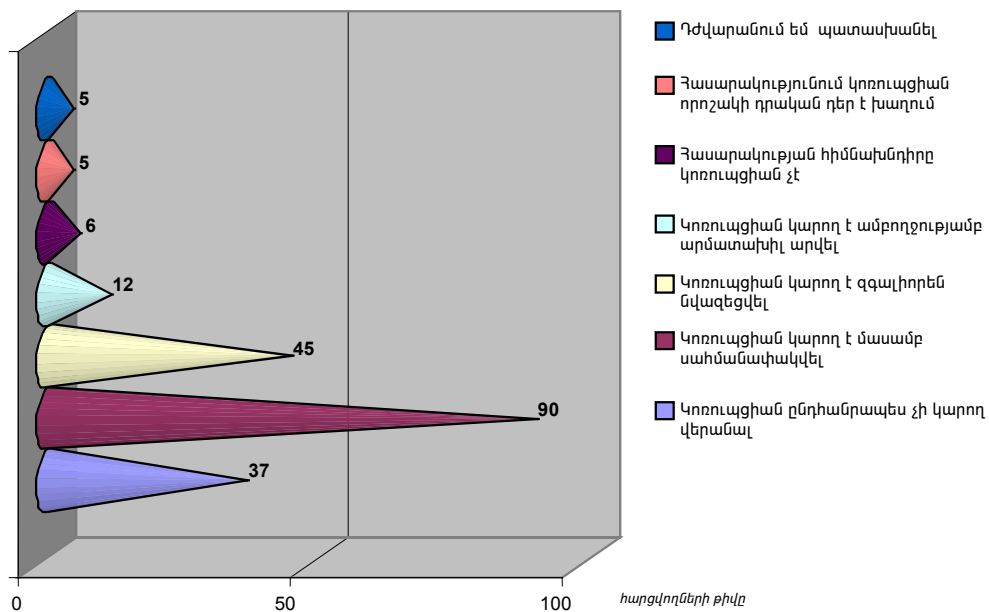
Պատկեր 15. Ինչպե՞ս կզնահատեիք հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունները

Պատկեր 16. Ո՞վ կամ ի՞նչը կարող է Հայաստանում վճռորոշ դեր խաղալ կոռուպցիայի նվազեցման գործում

Պատկեր 17. Ստորև նշված ձևակերպումներից ո՞րն է ավելի բնորոշ հայ իրականությանը

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆՅԱՆԵՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐ

Հարցման իրականացմանը ներգրավված են եղել ընդհանուր թվով 201 պետական պաշտոնյա: Հարցվողներից 117-ն աշխատել են պետական կառույցներում 10 տարուց ավել, 25-ն ունեն 7-9 տարվա աշխատանքային փորձ, 30-ն աշխատել են 4-6 տարի, 26-ը՝ 1-3 տարի, և միայն 3 հոգի ունեն 1 տարուց պակաս աշխատանքային փորձ պետական հատվածում: Ըստ տարիքային բաշխման, 37 հարցվողներ պատկանում էին «18-30», 81-ը՝ «31-45», 76-ը՝ «46-60» և 7-ը՝ «61 և բարձր» տարիքային խմբերին: Ըստ պաշտոնների, 67-ը գրավում էին վերին, 68-ը՝ միջին և 66-ը՝ ստորին օղակի պաշտոններ: Հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաներից 149-ը տղամարդ էին և 52-ը՝ կին: Հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաների մեծամասնությունն (88%) ավարտել է բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ, 3%-ը՝ ասպիրանտուրա, 5%-ն ուներ թերի բարձրագույն կրթություն, իսկ մնացածը նշել են «այլ» պատասխանը (միջնակարգ կրթություն, մասնագիտական վերապատրաստում, և այլն):

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՐՑԵՐ

Հարցվողների 22%-ը նշել են, որ կոռուպցիան Հայաստանում կարևորագույն հիմնախնդիր է, 35%-ը՝ մեծ հիմնախնդիր է, 27%-ը՝ հիմնախնդիր է, 13%-ը՝ մասամբ հիմնախնդիր է, և միայն 2%-ն է կարծում, որ այն ընդհանրապես հիմնախնդիր չէ (*տես Նկար 1ա*): Հետաքրքրական է, որ ավելի մեծ քանակով միջին օղակի պաշտոնյաներն են կոռուպցիան որակել որպես կարևորագույն հիմնախնդիր, քան վերին և ստորին օղակների պաշտոնյաները (համապատասխանաբար, 22՝ ի հակադրումն 14-ին և 9-ին): Բացի այդ, հարցման տվյալները ցույց տվեցին, որ կոռուպցիան՝ որպես կարևորագույն հիմնախնդիր ավելի հաճախ է նշվել պետական կառույցներում ավելի երկար աշխատանքային փորձ (10 տարի և ավել) ունեցողների կողմից: Ինչպես ցույց է տրված *Նկար 1բ*-ում, մարզերում կոռուպցիան ավելի կարևոր հարց են համարում, քան մայրաքաղաքում: Իրավիճակն առավել տագնապալի է թվում Սյունիքի մարզում, որտեղի պաշտոնյաների 69,23%-ը ընտրել է «կարևորագույն հիմնախնդիր» և «մեծ հիմնախնդիր» պատասխանները: Արարատի մարզը (66%) զբաղեցնում է երկրորդ, իսկ Գեղարքունիքի մարզը (57,14%)՝ երրորդ տեղը:

Նկար 2-ում ամփոփված են տվյալներ, համաձայն որոնց հարցվողների 39%-ը կարծում է, որ Հայաստանում կոռուպցիան ի հայտ է եկել նախքան ԽՍՀՄ-ի ձևավորումը, 34%-ը՝ դրանից հետո, 13%-ը՝ անկախության ձեռքբերումից հետո, իսկ 9%-ի կարծիքով այն միշտ էլ գոյություն է ունեցել: Վերջին հինգ տարիների ընթացքում իրավիճակի փոփոխության վերաբերող հարցին հարցմանը մասնակցած 201 պետական պաշտոնյաներից 49-ը պատասխանել են, որ կոռուպցիայի մակարդակը զգալիորեն աճել է, 61-ը՝ որ այն աճել է, 58-ը՝ որ այն չի փոփոխվել, և միայն 13 հոգի են կարծում, որ այն նվազել է (*տես Նկար 3*): 10 տարի և ավել աշխատանքային փորձ ունեցող պաշտոնյաների 27,30%-ը, 7-9 տարվա փորձ ունեցողների 28%-ը, 4-6 տարվա փորձ ունեցողների 20%-ը և 1-3 տարվա փորձ ունեցողների 11,5%-ը նշել են, որ Հայաստանում կոռուպցիայի մակարդակը զգալիորեն աճել է վերջին հինգ տարվա ընթացքում: 1 տարուց պակաս աշխատանքային փորձ ունեցող 3 հարցվողներից միայն 1-ն է նշել, որ վերջին տարիներին կոռուպցիայի մակարդակը զգալիորեն աճել է:

Ինչպես պատկերված է *Նկար 4*-ում, պետական պաշտոնյաները կոռուպցիան հիմնականում կապում են կաշառքներ վերցնելու և տալու (88,55% և 93,53%), պաշտոնական դիրքի չարաշահման (93,53%), այլ հաստատությունների գործունեությանը շահագրգիռ միջամտության (79,10%), տնտեսական մենաշնորհի և այլ արտոնությունների տրամադրման (78,10%) և պետական միջոցների օգտագործման (78,10%) հետ: Հարկ է նշել, որ այս դեպքում գրեթե բոլոր հարցվողները համակարծիք են՝ անկախ գրաված պաշտոնից և աշխատանքային փորձից: Հարցման մասնակից պաշտոնյաների միայն 31,30%-ը՝ նվերները և միայն 38,8%-ը՝ ընկերական և բարեկամական կապերի օգտագործումը դիտում են որպես կոռուպցիա: «Ո՞վ է հիմնականում նպաստում կոռուպցիայի տարածմանը Հայաստանում» հարցի պատասխանները բաշխվեցին հետևյալ կերպով. 186 հարցվողներ նշել են պետական պաշտոնյաներին, 106-ը՝ քաղաքական կուսակցություններին, և 98-ը՝ անհատ քաղաքացիներին (*տես Նկար 5*):

Հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաների մեծամասնությունը որպես Հայաստանում կոռուպցիայի հինգ հիմնական դրդապատճառ նշել են հետևյալը. օրենքի վատ կիրարկում (181 հարցվողներ), անկատար օրենսդրություն/ կանոնակարգեր/ընթացակարգեր (167 հարցվողներ), անբարենպաստ սոցիալ-տնտեսական պայմաններ (165 հարցվողներ), թերի դատական համակարգ (159) և պետական պաշտոնյաների բարոյական և մասնագիտական արժեքների անկում (153) (*տես Նկար 6*): Հարցվողների միայն 37,30%-ն է կարծում, որ նվերներ տալու և փոխադարձ «լավություն» անելու ավանդույթը կարող է կոռուպցիայի պատճառ հանդիսանալ: Հարցվողները բավականին հետևողական են այս հարցում, քանզի նրանց միայն 31,30% և 38,80%-ն էր (*տես Նկար 4*) վերը նշել, որ այս երևույթները կարելի է համարել կոռուպցիայի ձև:

Հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաներից 170-ը համարում է, որ կոռումպացված վարքագիծը հիմնականում պայմանավորված է բարձր պետական վճարներ չկատարելու, 164-ը՝ պատժամիջոցներից խուսափելու, 162-ը՝ «հատուկ» վերաբերմունքի արժանանալու և 148-ը՝

գործընթացների/ընթացակարգերի արագացման ցանկությամբ (*տես Նկար 7*): Կոռուպցիայի հետևանքների ցանկից հարցվողների մեծ մասն ընտրել է հանցագործությունների և օրինազանցությունների քանակի աճը (174), հասարակության բարոյական արժեքների անկումը (169) և երկրի տնտեսական զարգացման վրա բացասական ազդեցությունը (163):

ՀԱՏՈՒԿ ՀԱՐՑԵՐ

Հարցման մասնակից պաշտոնյաների գնահատմամբ, չափազանց կոռումպացված կառույցները ընդգրկում են՝ դատարանները, դատախազությունը և Երևանի քաղաքապետարանը (*տես Աղյուսակ 1*): Սակայն, 65 պաշտոնյա ընտրել են դատախազությունը, 68-ը՝ դատարանները և 38-ը՝ տարբեր նախարարությունների/կոմիտեների/համաձայնագրողների խումբը, որպես երեք առավել կոռումպացված կառույցներ: Հարցման տվյալների վերլուծությունը ցույց տվեց, որ 91 հարցվողներ նշել են, որ կոռուպցիան հիմնականում տեղ է գտնում պետական կառավարման համակարգի միջին, 88-ը՝ վերին, և 20-ը՝ ստորին օղակներում: Պետք է նշել, որ ըստ գրաված պաշտոնի և մարզերի բաշխման, հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաները համակարծիք են այս հարցի շուրջ (*տես Նկար 8*): Հարցվողների մեծ մասը (124) համարում է, որ Հայաստանում առավել տարածում գտած շղթայական կոռուպցիան միջճյուղային է: Ինչպես երևում է *Նկար 9*-ից, այս հարցի վերաբերյալ նույնպես պատասխանողների մեծամասնությունը նույն կարծիքն է կիսում:

Հատվածներից/ծառայություններից՝ որպես առավել կոռումպացված, ընտրվել են. պետավտոտեսչությունը (79-ն այն որակել են «չափազանց կոռումպացված», իսկ 36-ը՝ «շատ կոռումպացված»), որին հաջորդում են մաքսային/հարկային ծառայությունները (63-ը՝ «չափազանց կոռումպացված», իսկ 41-ը՝ «շատ կոռումպացված»), այնուհետև՝ էներգետիկայի ոլորտը (համապատասխանաբար՝ 55 և 42) (*տես Աղյուսակ 2*): Այն առանձին հարցին, թե որոնք են երեք առավել կոռումպացվածները, հարցվողները պատասխանել են. պետավտոտեսչությունը՝ որպես առաջին և երկրորդ, իսկ էներգետիկայի ոլորտը՝ որպես երրորդ:

Միևնույն ժամանակ, պետական պաշտոնյաների 61,69%-ը նշել է, որ իրենց հաստատություններում կոռուպցիա գոյություն չունի: Միայն 26,36%-ն է իրենց հաստատությունները համարում որոշ չափով կոռումպացված, 5,47%-ը՝ կոռումպացված, 0,99%-ը՝ շատ կոռումպացված և 0,49%-ը՝ չափազանց կոռումպացված (*տես Նկար 10ա*): Սակայն, հարցման մասնակից պաշտոնյաների 92,53%-ը մինչ այդ նշել էր, որ հիմնականում կոռուպցիայի տարածմանը Հայաստանում նպաստում են հենց պետական պաշտոնյաները (*տես Նկար 5*): Ելնելով պատասխանների բաշխումից ըստ մարզերի (*տես Նկար 10բ*), կարելի է եզրակացնել, որ Արարատի մարզի պետական պաշտոնյաները տվել են ամենամեղմ գնահատականը (բոլոր հարցվողները պատասխանել են, որ իրենց հաստատություններում ընդհանրապես կոռուպցիա չկա): Հարկ է նշել, որ հարցված պետական պաշտոնյաների համար իրենց հաստատություններում առկա կոռուպցիայի դեպքերի մասին տեղեկատվության հիմնական աղբյուրներն են՝ քաղաքացիների բողոքները (31%), գործընկերների հետ զրույցները (29%), զանգվածային լրատվության միջոցները (28%) և պաշտոնական զեկուցումները/հաշվետվությունները (12%):

Նկար 11-ը ներկայացնում է այն տվյալները, համաձայն որոնց հարցվողների 60%-ը ոչ մի դեպքում չեն վերցնի իրենց առաջարկված կաշառքը, 18%-ը՝ կփորձեն կաշառք տվողին բացատրել, թե ինչպես գործել օրինական ճանապարհով, և միայն 13%-ը, որ կաշառք կվերցնեն: Ըստ գրաված պաշտոնի պատասխանների բաշխումը ցույց է տալիս, որ 67 բարձրաստիճան պաշտոնյաներից 44-ը նշել են, որ կաշառք չեն վերցնի, 5-ը պատասխանել են, որ կվերցնեն, միայն 2-ն են նշել, որ կփորձեն բացատրել, թե ինչպես գործել օրինական ճանապարհով, իսկ 11-ը նշել են «այլ» պատասխանը: Միջին և ստորին օղակների պաշտոնյաների դեպքում, համապատասխան բաշխումն այսպիսին է. ընդհանուր 68-ից՝ 40, 10 և 3, և ընդհանուր 66-ից՝ 34, 11 և 3: Ինչ վերաբերում է աշխատանքային փորձին, ապա տարբեր աշխատանքային փորձ ունեցող խմբերի միջև գրեթե տարբերություն չկա. յուրաքանչյուր խմբի մոտավորապես 59,25%-ը պատասխանել է, որ կաշառք չի վերցնի: Միևնույն ժամանակ, հարցվողների միայն 41%-ն է նշել, որ չի տա կաշառք, եթե պահանջեն, 32%-ը նշել է, որ կտա և միայն 5%-ը պատասխանել է, որ կփորձի օրինական եղանակով հասնել նպատակին (*տես Նկար 12*): 29 հարցվողներ ընտրել են «այլ», իսկ 9-ը՝ «չգիտեմ» պատասխանը: Անկախ գրաված դիրքից, հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաները այս հարցում տարածայնություններ չունեին:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանում առկա իրավիճակի շտկման համար առաջարկված տարբերակներին, դրանցից հինգը առավել հաճախ են նշվել հարցմանը մասնակցող պաշտոնյաների կողմից (*տես Նկար 13*): Հարցվողների 93,03%-ի կարծիքով, դա հնարավոր է հետևյալ միջոցով. երաշխավորելով արդար և անկախ դատական համակարգ, 92,04%-ը՝ ապահովելով պետական պաշտոնյաների բարձր վարձատրությունը/խրախուսանքները, 89,05%-ը՝ ուժեղացնելով օրենքի կիրարկումը, 86,60%-ը՝ բարձրացնելով հասարակության իրազեկության մակարդակը և 83,08%-ը՝ ստեղծելով արժեքների վրա հիմնված պետական ծառայության համակարգ:

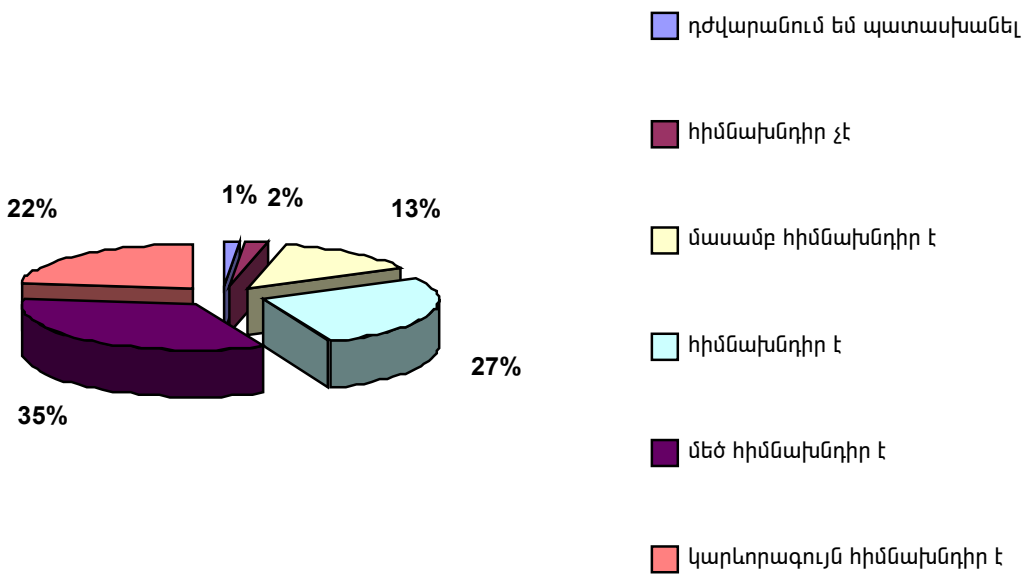
Հարցմանը մասնակցած պաշտոնյաներից 100-ը ընդգծել են, որ երկրում կա կոռուպցիայի նվազեցմանն ուղղված քաղաքական կամք, իսկ 36-ն ընտրել են «չգիտեմ» պատասխանը (*տես Նկար 14ա*): Այս հարցի պատասխանները գրեթե հավասարաչափ են բաշխվել ըստ հարցվողների գրաված դիրքի, սակայն տարբեր են ըստ մարզերի. մյուսների համեմատ, Գեղարքունիքում և Այուրիքում, ինչպես

նաև երևանում, հարցվողներն ավելի լավատեսորեն են վերաբերվում այդ հարցին (*տես Նկար 14բ*): Այնուամենայնիվ, հարցվողների 34,32%-ը տեղյակ չէր կառավարության հակակոռուպցիոն միջոցառումների մասին, 19,90%-ը գտնում էր, որ դրա արդյունքում ոչինչ չի փոխվի, 19,40%-ն այդ միջոցառումները համարում էր անարդյունավետ և միայն 18,40%-ն՝ արդյունավետ (*տես Նկար 15ա*): Ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ, մյուսների համեմատ, Գեղարքունիքի և Արարատի մարզերի պետական պաշտոնյաներն ավելի պակաս են տեղեկացված կառավարության կողմից իրականացվող միջոցառումների մասին, չնայած նշված մարզերը բավականին մոտ են մայրաքաղաքին (*տես Նկար 15բ*):

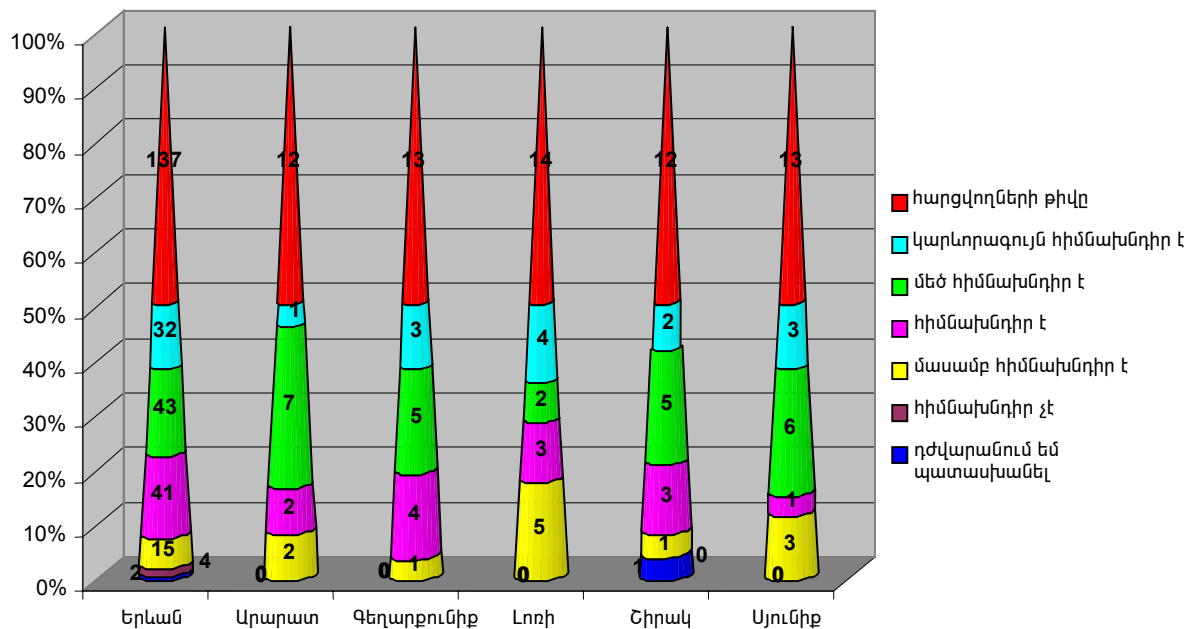
Այն հարցին, թե ինչպիսին է կառավարության կողմից իրականացվող հակակոռուպցիոն միջոցառումների նկատմամբ քաղաքացիների վերաբերմունքը, 201 հարցվողներից 60-ը պատասխանել են՝ անտարբեր, 86-ը՝ չվստահող, 14-ը՝ բացասական և միայն 33-ը՝ դրական (*տես Նկար 16*): Այս դեպքում, ավելի շատ բարձրաստիճան պաշտոնյաներն են (66-ից՝ 43-ը) կարծում, որ քաղաքացիներն ունեն բացասական և չվստահող վերաբերմունք կառավարության միջոցառումների նկատմամբ, քան միջին և ստորին օղակի պաշտոնյաները (համապատասխանաբար, 27 և 30՝ 68-ից և 67-ից): «Ո՞վ կարող է վճռորոշ դեր խաղալ Հայաստանում կոռուպցիայի նվազեցման գործում» հարցի վերաբերյալ, հարցվողների մեծամասնությունը նշել է՝ երկրի Նախագահը (169), այնուհետև, Կառավարությունը և դատական համակարգը (159-ական) և իրավապահ մարմինները (155) (*տես Նկար 17*):

Ի վերջո, պետական պաշտոնյաներին առաջարկվել էր ընտրել առաջարկված ձևակերպումներից որևէ մեկը, որն իրենց կարծիքով առավել մոտ է իրականությանը: Ինչպես պատկերված է *Նկար 18*-ում, պետական պաշտոնյաների 18,09%-ը կարծում է, որ կոռուպցիան Հայաստանում ընդհանրապես չի կարող վերանալ, 36,19%-ը մտածում է, որ այն կարելի է մասամբ սահմանափակել, 33,33%-ը նշել է, որ այն կարելի է զգալիորեն նվազեցնել, 42%-ի կարծիքով, այն կարելի է ամբողջությամբ արմատախիլ անել, իսկ մնացածը (6,66%) ընտրել են այլ պատասխաններ: Հարցվողների 70,94%-ը լավատեսորեն են մոտենում Հայաստանում կոռուպցիայի հնարավոր նվազեցման հարցին:

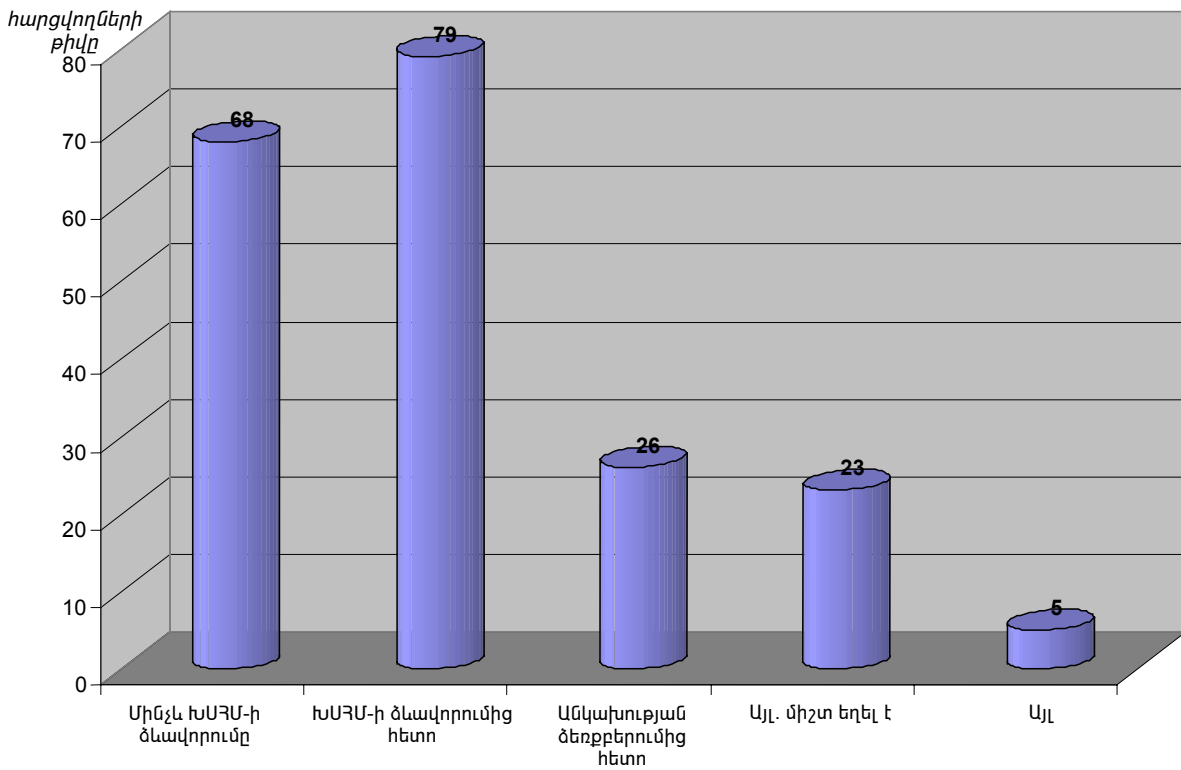
Պատկեր 1ա. Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր ճայաստանում

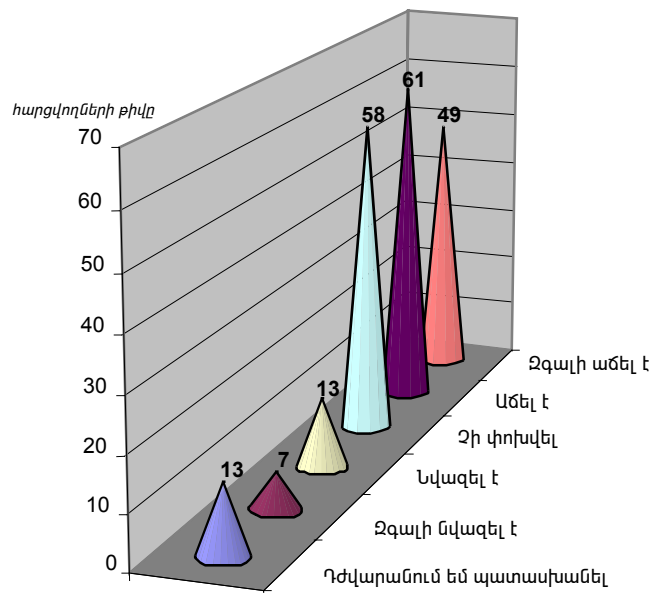
Պատկեր 1բ. Որքանով է կոռուպցիան համարվում հիմնախնդիր ճայաստանում (ըստ մարզերի)

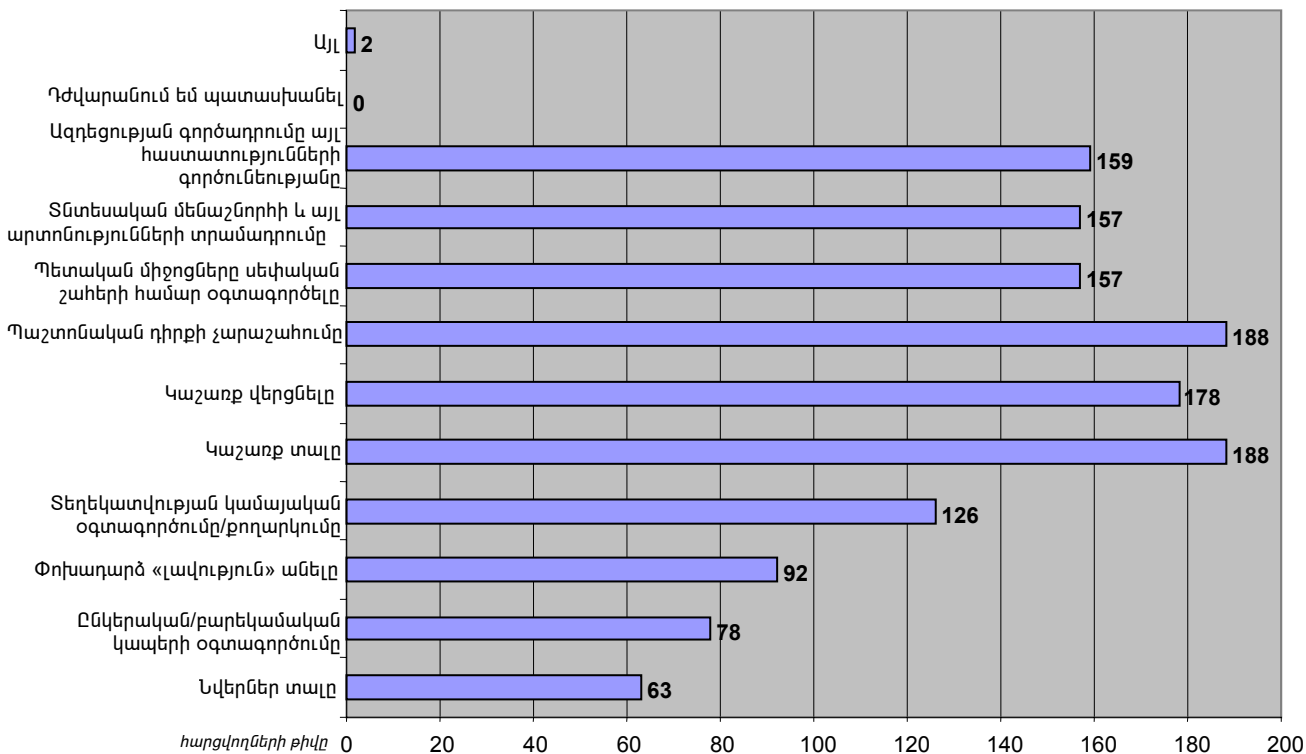
Պատկեր 2. Երբևանի՞ց է կոռուպցիան տարածվել հայ հասարակությունում

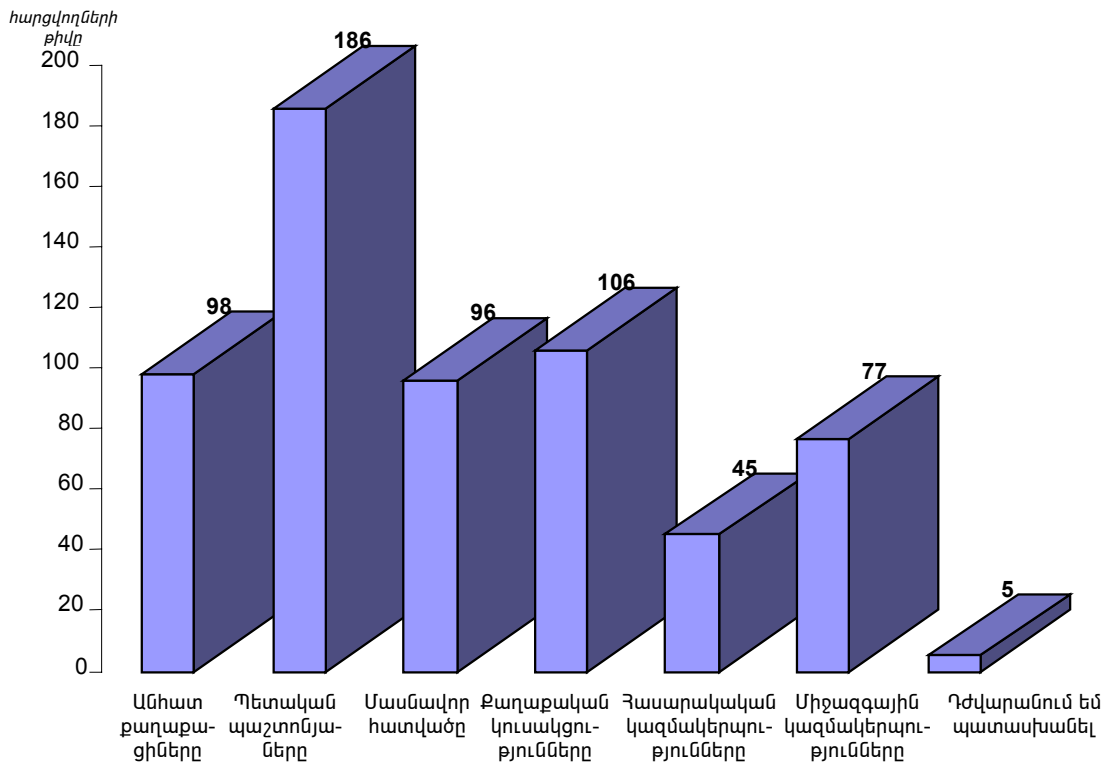
Պատկեր 3. Ինչպե՞ս է փոփոխվել կոռուպցիայի մակարդակը վերջին հինգ տարիների ընթացքում

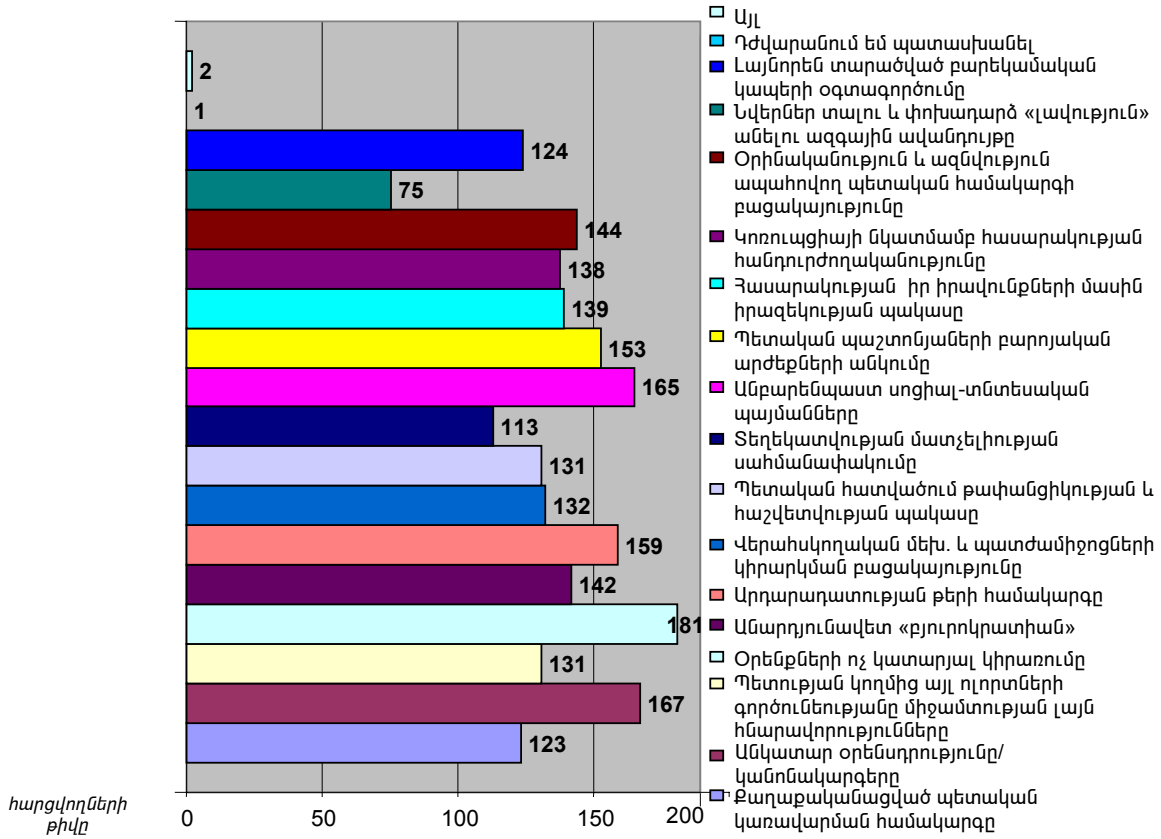
Պատկեր 4. Կոռուպցիայի դրսևորման ձևերը

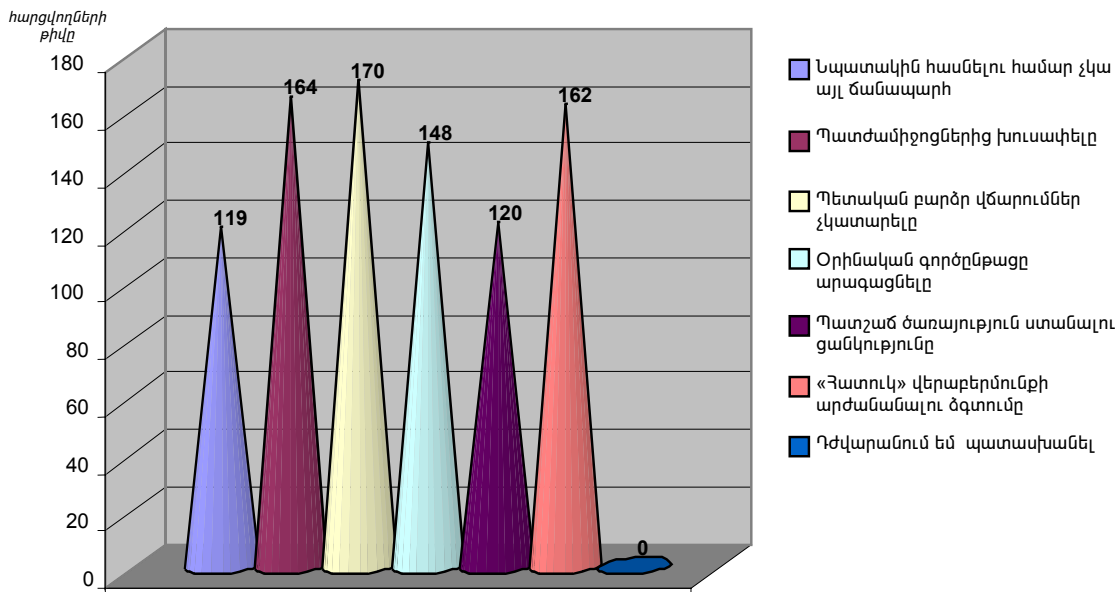
Պատկեր 5. Ովքե՞ր են հիմնականում նպաստում կոռուպցիայի տարածմանը Հայաստանում

Պատկեր 6. Կոռուպցիայի հիմնական նախադրյալները

Պատկեր 7. Կոռուպցիայի դրդապատճառները

Աղյուսակ 1. Կոռուպցիայի տարածվածության աստիճանը հետևյալ պետական կառույցներում

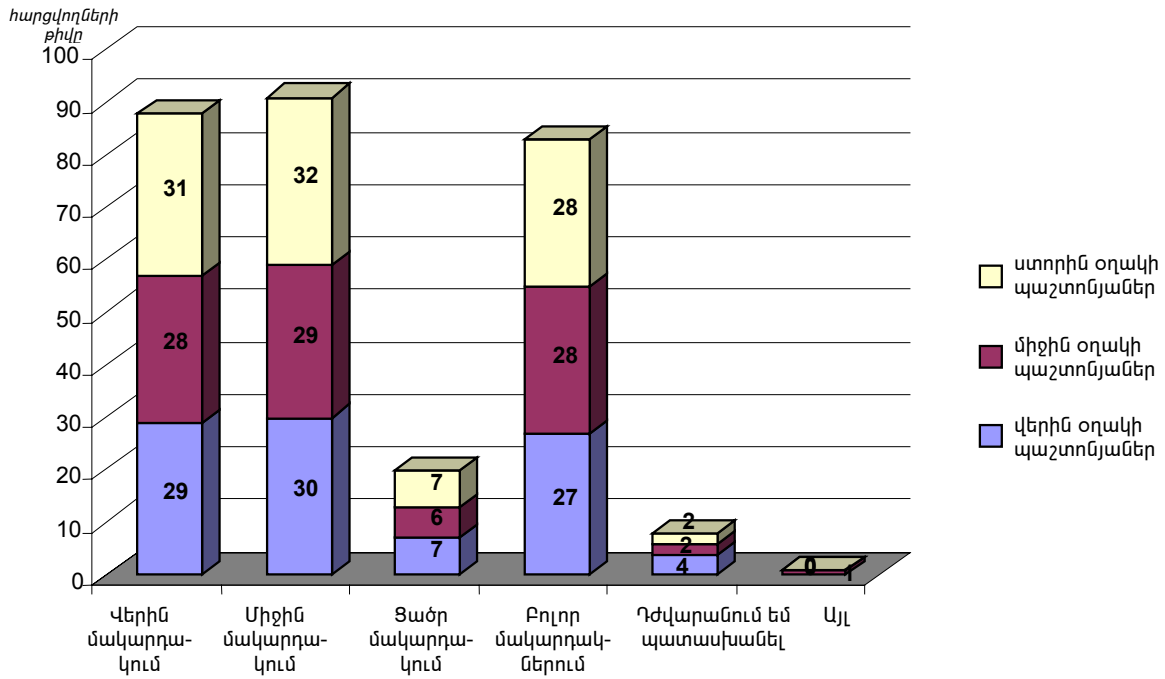
	չգիտեմ	կոռուպցիայի չէ	մասամբ կոռուպցիայի է	կոռուպցիայի է	շատ կոռուպցիայի է	չափազանց կոռուպցիայի է
Նախագահի աշխատակազմ	54	36	51	32	11	15
Կառավարություն	29	21	46	54	24	25
Ազգային ժողով	31	22	51	42	31	22
Սահմանադրական դատարան	48	63	49	18	11	10
Դատախազություն	9	8	47	46	36	53
Դատարաններ	12	11	44	35	35	62
Կենտրոնական բանկ	43	34	53	33	1	21
Նախարարություններ/Կոմիտեներ/Հանձնաժողովներ	17	9	66	55	28	24
Մարզպետարաններ	24	35	59	42	26	13
Երևանի քաղաքապետարան	36	31	46	40	20	26
Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ (քաղաքային, քաղաքի և գյուղական)	22	44	59	35	19	20

Աղյուսակ 2. Կոռուպցիայի տարածվածության աստիճանը հետևյալ պետական հատվածներում/ծառայություններում

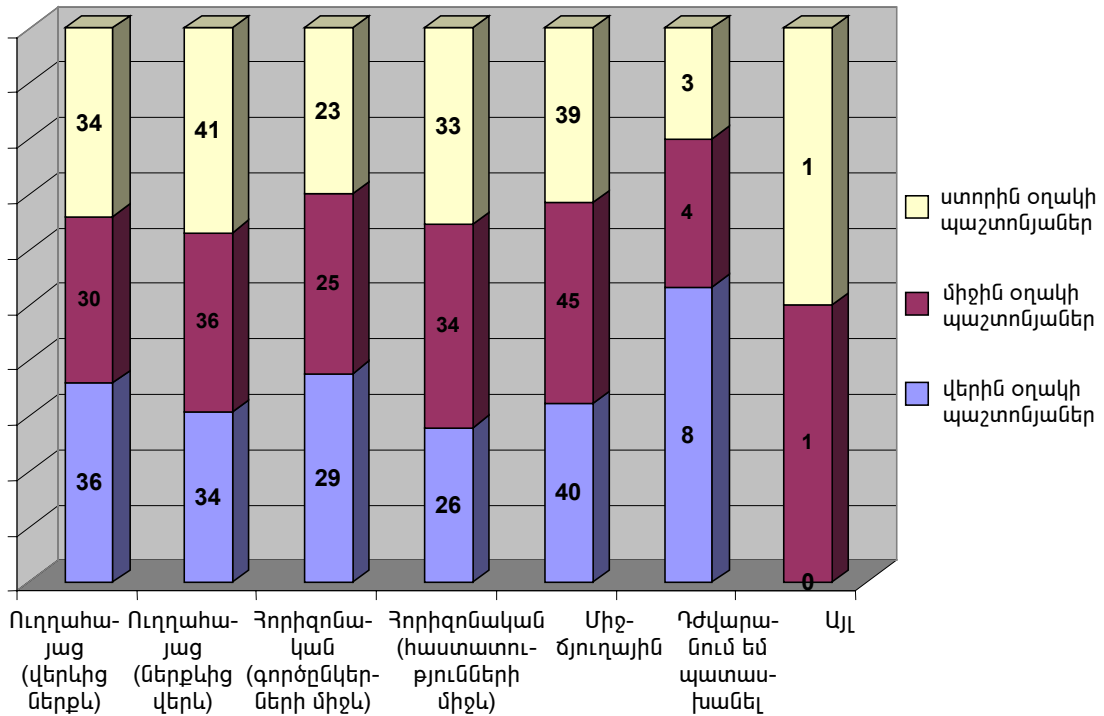
	չգիտեմ	կոռուպցիայի չէ	մասամբ կոռուպցիայի է	կոռուպցիայի է	շատ կոռուպցիայի է	չափազանց կոռուպցիայի է
Առողջապահություն	4	20	51	65	32	29
Կրթություն	6	12	73	54	34	22
Ուղղիչ-աշխատանքային հաստատություններ	25	10	41	49	36	40
Արդարադատություն	10	13	50	50	33	45
Պետական գնումներ	46	14	48	45	22	26
Ընտրական համակարգ	18	19	37	44	28	55
Ռազմական համակարգ/Ազգային անվտանգություն/ Ոստիկանություն	15	13	50	49	39	35
Մաքսային/Հարկային համակարգ	16	4	30	47	41	63

Լիցենզավորման և հավատարմագրման ծառայություններ	23	12	57	57	26	26
	չգիտեմ	կոռունկացված չէ	մասամբ կոռունկացված է	կոռունկացված է	շատ կոռունկացված է	չափազանց կոռունկացված է
Բյուջետային գործընթաց	34	45	68	36	9	9
Պետավտոտեսչություն	2	5	35	44	36	79
Գյուղատնտեսություն	31	54	67	36	12	1
Վերահսկիչ ծառայություններ	21	17	56	57	30	20
Պետական կադաստր	23	17	61	50	21	29
Պետական գույքի սեփականաշնորհում	22	11	45	51	35	37
Բանկային համակարգ	30	30	57	49	18	17
Սոցիալական ապահովություն	13	33	89	44	12	10
Ջեռահաղորդակցություն/տրանսպորտ	22	27	61	54	19	18
Շինարարություն	24	31	62	39	28	17
Շրջակա միջավայրի հետ կապված ծառայություններ	32	43	58	33	20	15
Էներգետիկա	9	10	31	54	42	55
Մասնավոր հատված	32	65	68	22	10	4
Լրատվամիջոցներ	19	46	71	37	15	13
Հասարակական կազմակերպություններ/բարեգործական միություններ/մասնագիտական միություններ	39	81	51	24	4	2
Միջազգային կազմակերպություններ	32	77	47	22	13	10
Եկեղեցի	29	108	37	18	4	5
Մշակույթ/սպորտ	17	60	77	29	11	7

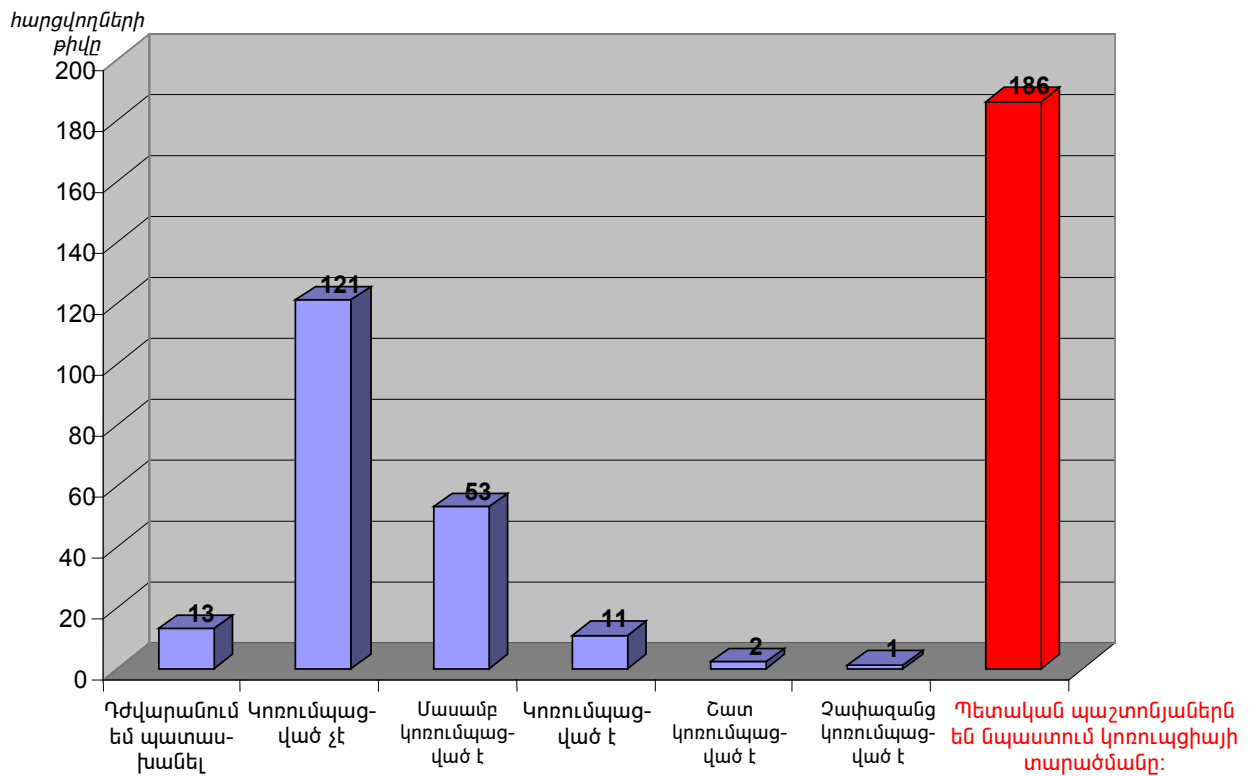
Պատկեր 8: Պետական կառավարման համակարգի ո՞ր մակարդակում է կոռուպցիան ավելի լայն տարածված

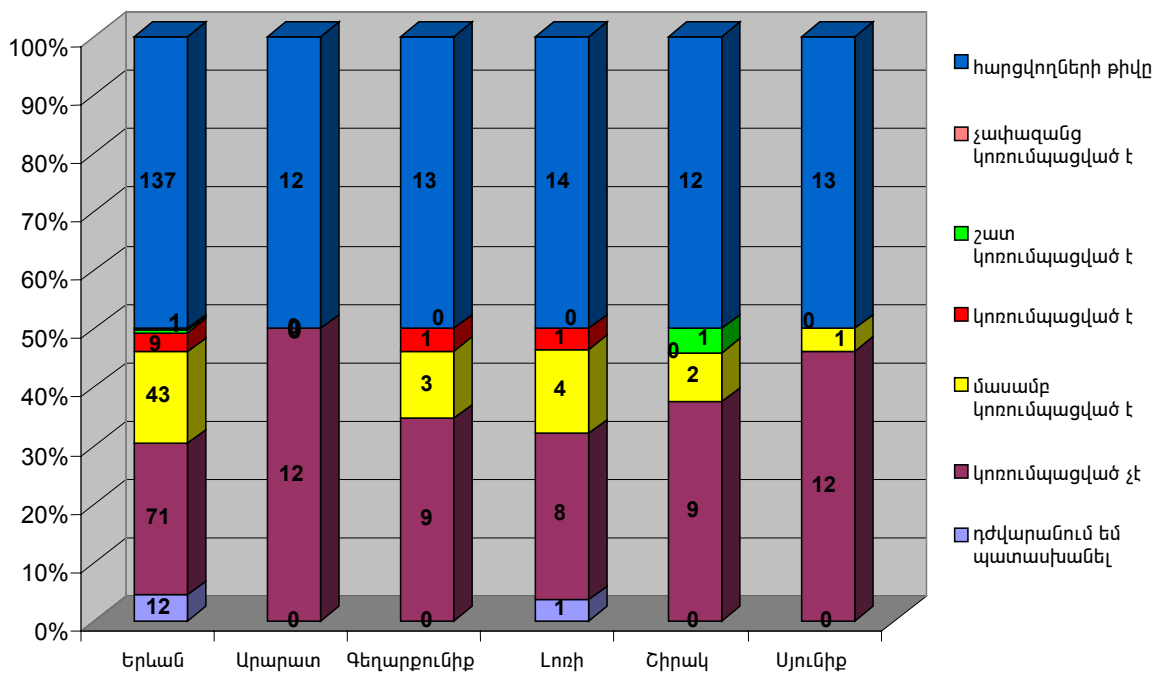
Պատկեր 9: Ինչպիսի՞ն է «կոռուպցիայի շղթան» պետական կառավարման համակարգում

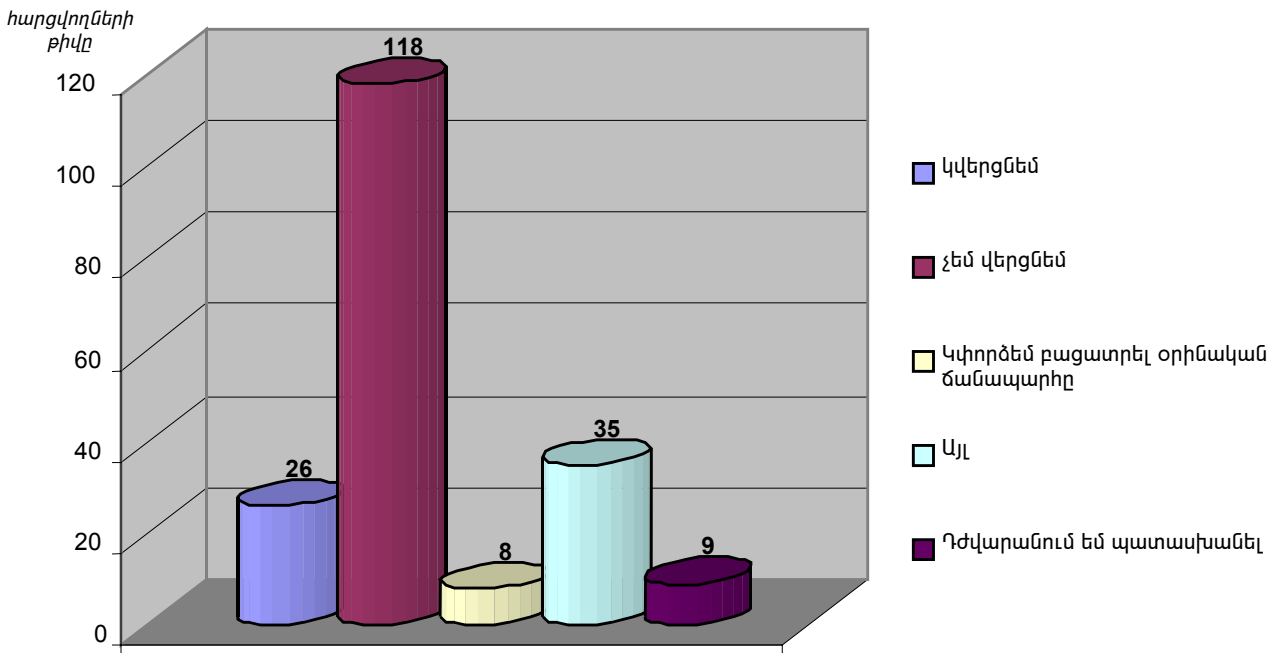
Պատկեր 10ա. Ինչպե՞ս կզնահատեիք կոռուպցիայի տարածվածության մակարդակը Ձեր հաստատությունում

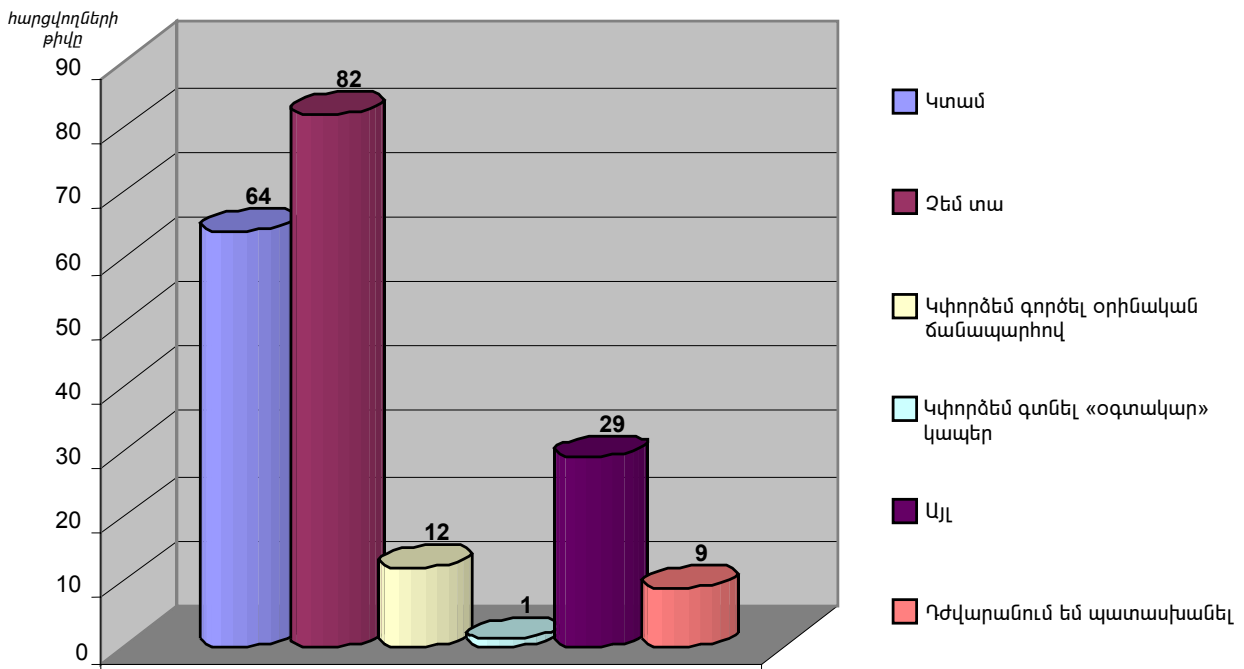
Պատկեր 10բ. Ինչպե՞ս կզնահատեիք կոռուպցիայի տարածվածության մակարդակը Ձեր հաստատությունում (ըստ մարզերի)

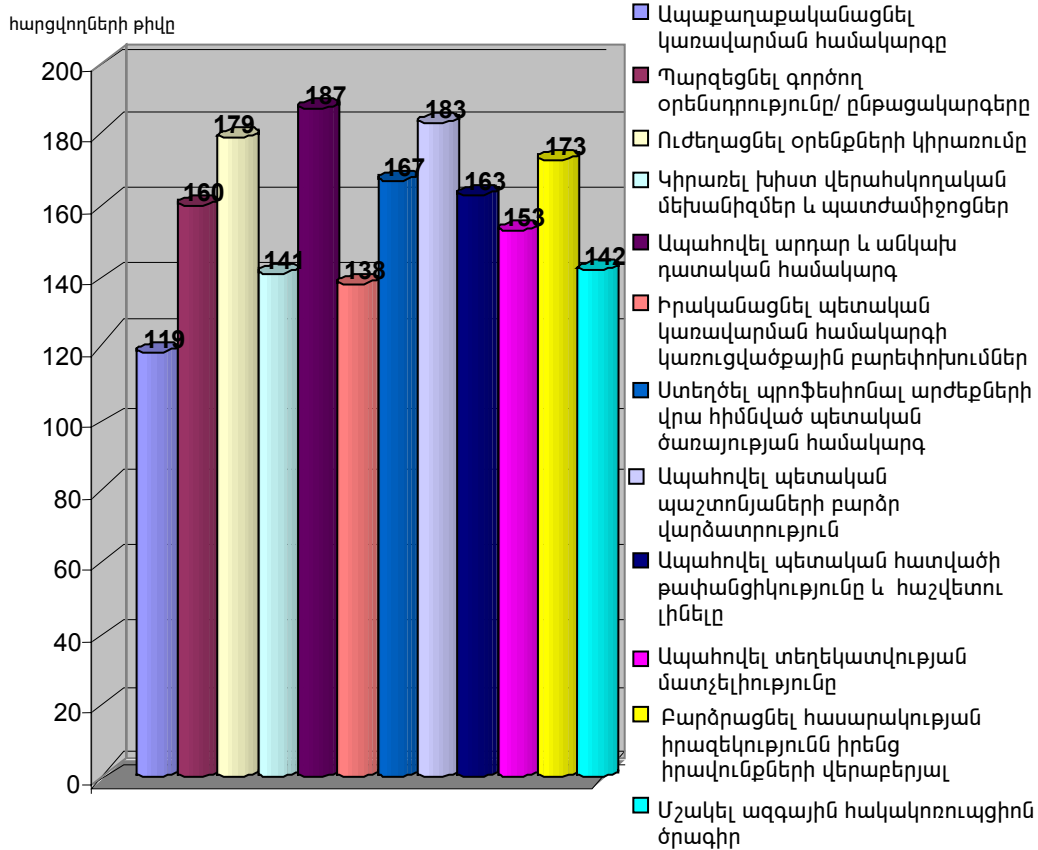
Պատկեր 11. Ինչպե՞ս կվարվեք եթե Ձեզ կաշառք առաջարկեն

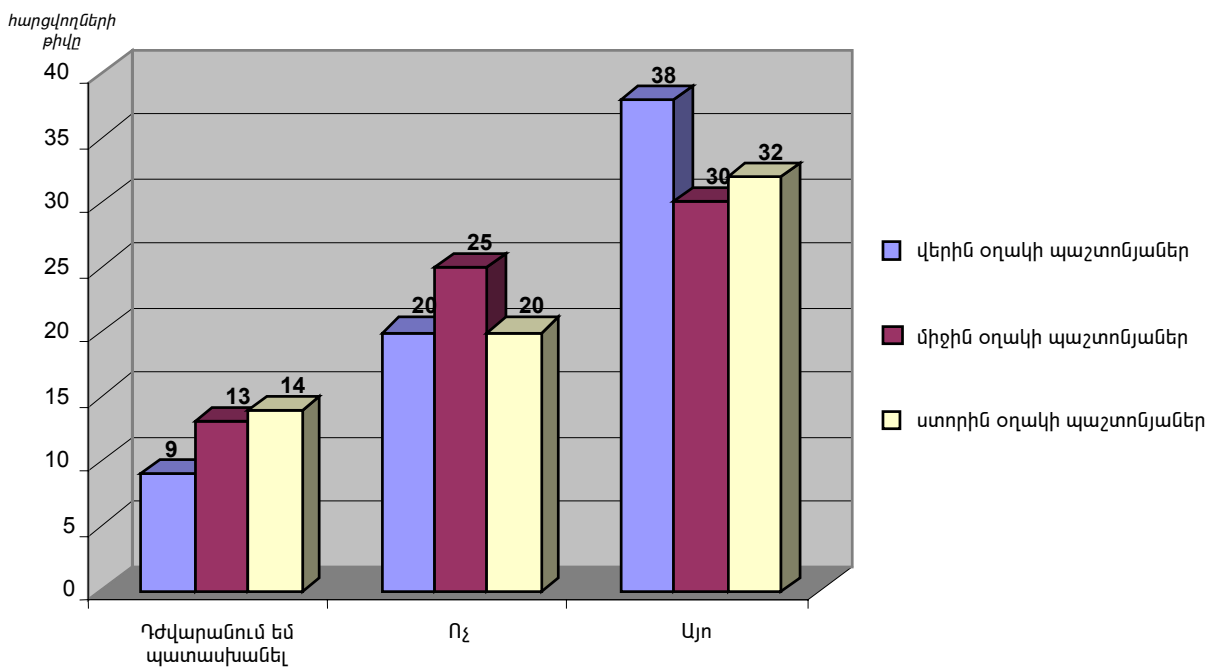
Պատկեր 12. Ինչպե՞ս կվարվեք եթե ձեզանից կաշառք պահանջեն

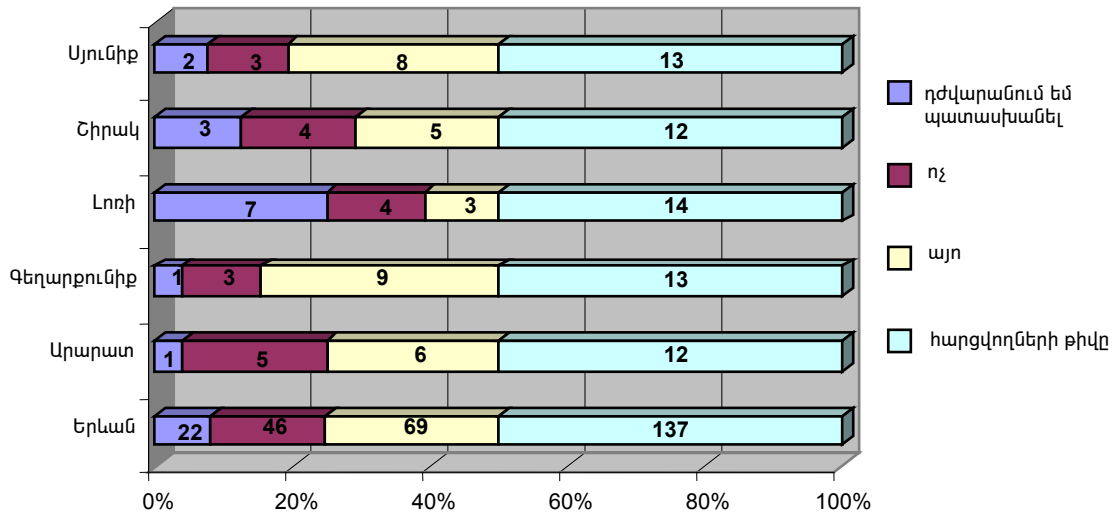
Պատկեր 13. Ի՞նչ միջոցներ է պետք ձեռնարկել Հայաստանում ներկա իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ

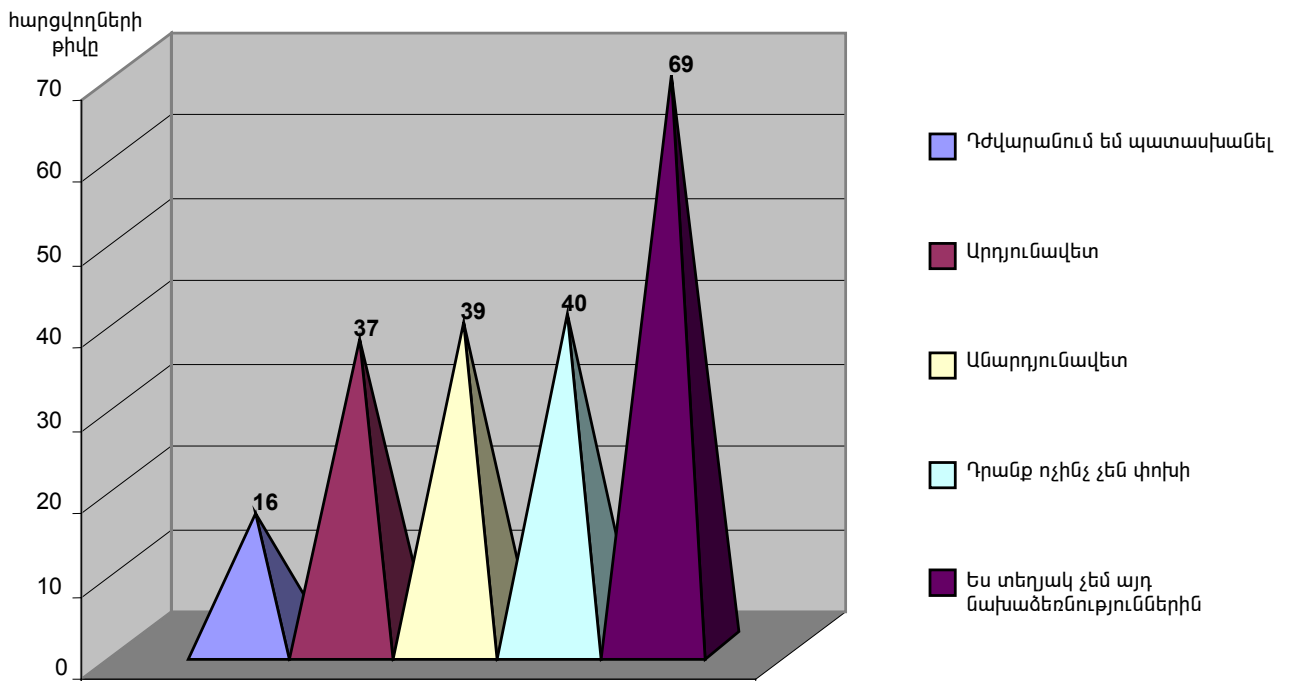
Պատկեր 14ա. Կա՞րողյոք Հայաստանի ներկա իրավիճակը բարելավելու քաղաքական կամք

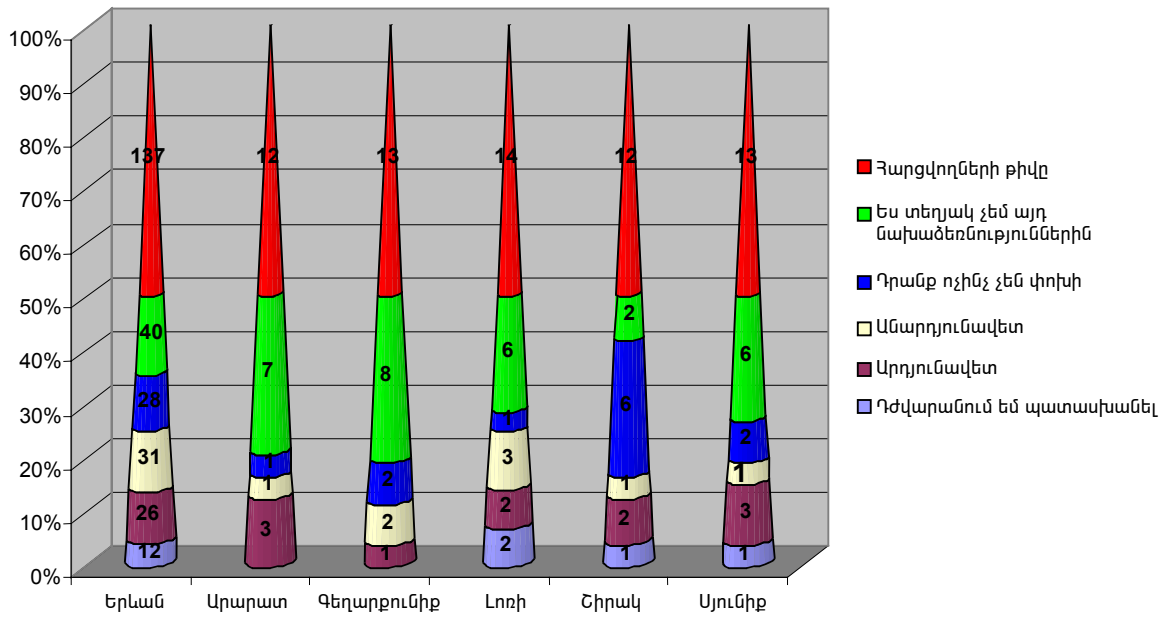
Պատկեր 14բ. Կա՞րդյոք Հայաստանի ներկա իրավիճակը բարելավելու քաղաքական կամք

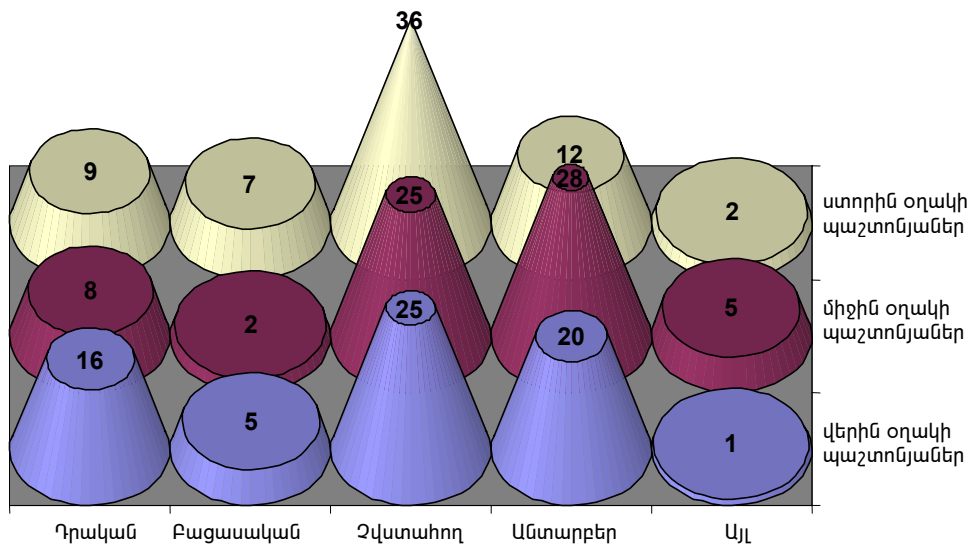
Պատկեր 15ա. Ինչպե՞ս կգնահատեիք կառավարության հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունները

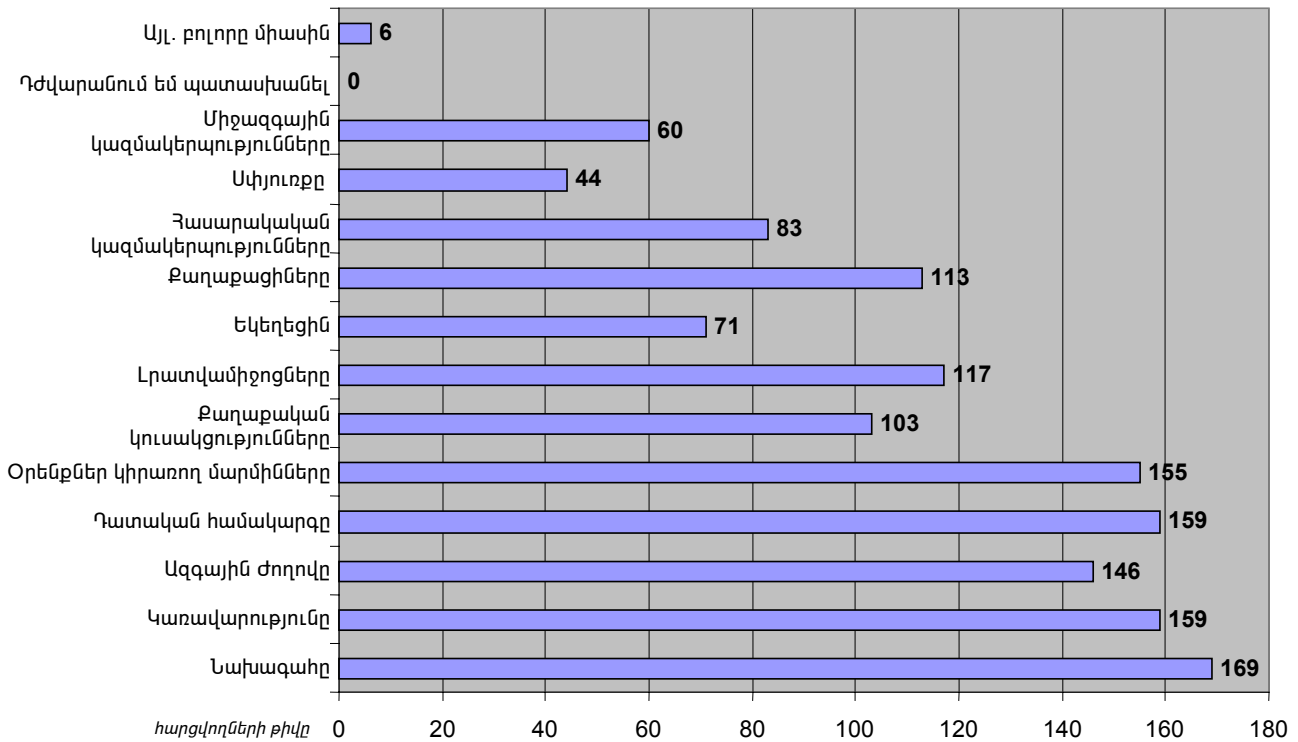
Պատկեր 15բ. Ինչպե՞ս կզնահատեիք կառավարության հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունները

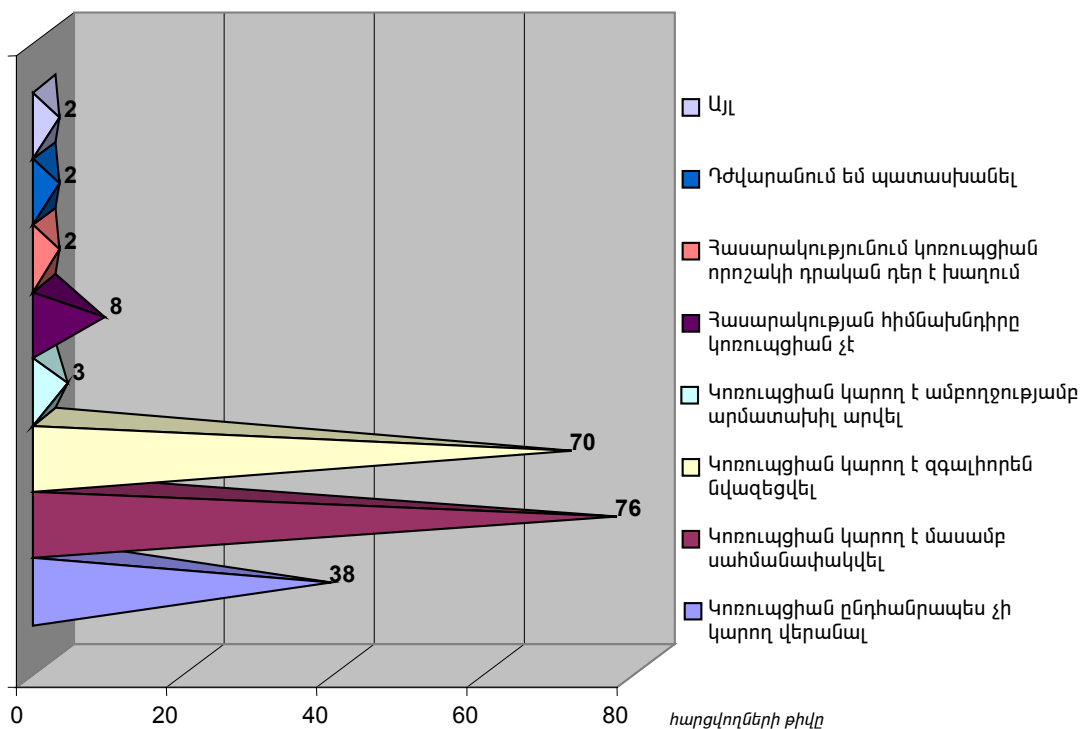
Պատկեր 16. Ինչպիսի՞ն է քաղաքացիների վերաբերմունքը ներկայիս պետական հակակոռուպցիոն նախաձեռնություններին

Պատկեր 17. Ո՞վ կամ ի՞նչը կարող է Հայաստանում վճռորոշ դեր խաղալ կոռուպցիայի նվազեցման գործում

Պատկեր 18. Ստորև նշված ձևակերպումներից ո՞րն է ավելի բնորոշ հայ իրականությանը

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

- Ըստ հետազոտության արդյունքների, հարցվողների բոլոր խմբերի ներկայացուցիչները համարում են, որ կոռուպցիան Հայաստանում էական հիմնախնդիր է: Հարցմանը մասնակցած անհատների միայն 4%-ը, ձեռներեցների 3,5%-ը և պետական պաշտոնյաների 2%-ն են նշել, որ կոռուպցիան հիմնահարց չէ: Համապատասխանաբար, հարցվողների յուրաքանչյուր խմբում, կոռուպցիան հիմնականում խնդիր էին համարել «31-45» տարիքի և բարձրագույն կրթություն ունեցող անհատները (տնային տնտեսություններ), ծառայություններ մատուցողները (ձեռներեցներ) և կառավարման միջին օղակում 10 տարուց ավել աշխատանքային փորձ ունեցող ծառայողները (պետական պաշտոնյաներ): Պատասխանների բաշխումն ըստ մարզերի ցույց է տվել, որ, մյուսների համեմատ, Գեղարքունիքում և Արագածոտնում բնակվող անհատները և ձեռներեցները, ինչպես նաև Սյունիքի մարզի պետական պաշտոնյաներն ավելի բացասական են գնահատել երկրում տիրող իրավիճակը:

Արդյո՞ք սա նշանակում է, որ վերը նշված հարցվողների խմբերն ավելի հաճախ են առնչվում կոռուպցիայի դեպքերի հետ, քան մնացածները: Մի շարք պատճառներով կարելի է դրական պատասխանել այս հարցին: Առաջին պատճառն այն է, որ միջին տարիքի մարդիկ սովորաբար հանդիսանում են բնակչության այն մասը, որն ավելի ակտիվ գործունեություն է ծավալում տնտեսության տարբեր ոլորտներում և, հետևաբար, ավելի շատ հնարավորություն ունեն առնչվելու կոռուպցիային: Երկրորդն այն է, որ ձեռներեցների և պետական պաշտոնյաների մեծամասնությունը նշել է, որ կոռուպցիան առավել հաճախ տեղ է գտնում կառավարության միջին օղակում: Այսպիսով, կարելի է ենթադրել, որ միջին մակարդակի պաշտոններ զբաղեցնողներն ավելի շատ են տեղյակ կոռուպցիայի դեպքերի մասին, ինչով էլ բացատրվում է նրանց կողմից իրավիճակի ավելի քննադատական գնահատականը:

Հարցումն անցկացնողների կարծիքով, այն պետական պաշտոնյաները, որոնք վերջերս են մուտք գործել հանրային հատված, պարզապես ավելի զգույշ և պակաս անկեղծ են պատասխանել հարցերին, քան ավելի մեծ փորձ ունեցողները: Բացի այդ, հաշվի առնելով, որ պետական հաստատություններում ավելի երկարատև աշխատանքով է պայմանավորվում հարցվողների կոռուպցիայի դրսևորման տարբեր ձևերին ավելի քաջատեղյակ լինելը, կարելի է ենթադրել, որ իրավիճակի բացասական գնահատականը իսկապես հիմնված է փաստացի տվյալների վրա: Որոշ մարզերում հարցվողների կողմից ավելի քննադատական մոտեցում ցուցաբերելը կարելի է բացատրել մարզերի ավելի վատ սոցիալ-տնտեսական պայմաններով, ինչպես նաև տեղեկատվության և հաղորդակցման պակասով: Այնուամենայնիվ, այս և այլ նմանատիպ հարցերին կարելի է պատասխանել միայն ավելի բարդ մեթոդաբանություն և գիտական մոտեցումներ կիրառելով, որը միզուցե հնարավոր կլինի անել հետագա հետազոտությունների ընթացքում:

- Թվում է, թե ընդհանուր առմամբ, հարցվողները Հայաստանում կոռուպցիայի ի հայտ գալը չեն կապում անկախության ձեռքբերման հետ: Մեծամասնությունը նշել է, որ կոռուպցիան խնդիր է դարձել ԽՍՀՄ-ի ձևավորումից առաջ կամ դրանից հետո: Միևնույն ժամանակ, հարցմանը մասնակցած անհատների մոտավորապես 67%-ը, ձեռներեցների 41%-ը և պետական պաշտոնյաների 54%-ը նշել է, որ կոռուպցիայի մակարդակն աճել է վերջին հինգ տարիների ընթացքում: Կարելի է ենթադրել, որ չնայած կոռուպցիայի մակարդակի աճի մասին փաստի ընդունմանը, այն հիմնականում դիտվում է որպես անցյալ ռեժիմների կողմից թողած ժառանգություն, այլ ոչ թե «նոր» իշխանությունների կողմից ներմուծված երևույթ: Այս կարծիքը կիսող անհատների մեծ մասը (43%) «60 և բարձր» տարիքային խմբին պատկանող թոշակառուներ էին: Պատասխանները քանակապես հավասարաչափ են բաշխվել տղամարդ և կին և տարբեր կրթություն ունեցող խմբերի միջև: Վերջին տարիներին երկրում կոռուպցիայի մակարդակի աճի փաստը ամենաշատը նշվել է Գեղարքունիքի մարզի հարցվողների կողմից (58,90%):

- Տնային տնտեսությունների և ձեռներեցների խմբերի հարցվողների մեծամասնությունը կոռուպցիան սահմանել է որպես կաշառակերություն և պաշտոնի չարաշահում: Պետական պաշտոնյաներն այդ շարքին ավելացրել են նաև «տնտեսական մենաշնորհի և այլ արտոնությունների տրամադրումը» և «պետական միջոցների օգտագործումը սեփական շահերի համար», միզուցե այն պատճառով, որ ավելի լավ են տեղեկացված, թե կոռուպցիայի ինչպիսի հնարավորություններ կան պետական կառավարման համակարգում: Արժե նշել, որ կաշառակերությունը և պաշտոնի չարաշահումը ավելի հաճախ մատնանշվել են փոքր բիզնեսի ներկայացուցիչների կողմից, քան միջին և խոշոր ձեռնարկատերերի, հավանաբար, որովհետև առաջիններս ավելի անպաշտպան են՝ առնչվելով կոռուպցիային: Հետաքրքիր է, որ անհատների միայն 24,9%-ը, ձեռներեցների 19%-ը և պետական պաշտոնյաների 31,3%-ն է նվերների տալն ու վերցնելը համարել կոռուպցիայի ձև: Համապատասխանաբար, հարցվողների 22,7%, 7% և 38,8%-ն է ընկերների կամ բարեկամների հովանավորությունը համարել կոռուպցիայի դրսևորում:

- Հարցման արդյունքները ցույց են տվել, որ տնային տնտեսությունների խմբի հարցվողների 94,50%-ը, ձեռներեցների 97%-ը և պետական պաշտոնյաների 92,53%-ը կարծում է, որ Հայաստանում կոռուպցիայի հիմնական նախաձեռնողները պետական պաշտոնյաներն են: Հատկանշական է, որ անհատները և ձեռներեցները իրենց են դասել երկրորդ տեղում, իսկ պետական պաշտոնյաները երկրորդ տեղում դասել են քաղաքական կուսակցություններին: Կոռուպցիայի հիմնական նախադրյալների մասին

հարցին հարցվողների բոլոր խմբերը պատասխանել են՝ օրենքի վատ կիրարկումը և թերի օրենսդրությունը/կանոնակարգերը/ընթացակարգերը: Երրորդ տեղում դասվել են վերահսկողության և պատժիչ մեխանիզմների բացակայությունը (տնային տնտեսությունների կողմից), օրինականություն և ազնվություն ապահովող ամբողջական պետական համակարգի բացակայությունը (ձեռներեցների կողմից) և անբարենպաստ սոցիալ-տնտեսական պայմանները (պետական պաշտոնյաների կողմից): Մինևույն ժամանակ, եթե անհատների և ձեռներեցների կարծիքով մարդիկ կոռուպացված գործարքների մեջ ներգրավվում են գործընթացները/ընթացակարգերը արագացնելու նպատակով, ապա պետական պաշտոնյաները համարում են, որ դա արվում է պաշտոնական բարձր վճարներից խուսափելու համար:

Այս առումով, հստակ տարբերակվում է երկու հակադիր կարծիք նույն երևույթի վերաբերյալ. քաղաքացիները մեղադրում են պետական ծառայության համակարգին անարդյունավետ աշխատանքի համար, իսկ պետական պաշտոնյաները նշում են առաջիններիս հարկերից խուսափելը միտումը: Քաղաքացիները և ձեռներեցները հակված են մեղադրանքներ ներկայացնել պետական հատվածին՝ միայն իրենց համարելով կոռուպցիայի զոհը, իսկ պետական պաշտոնյաները հակված են արդարացնելու կոռուպցիայի գոյությունը, բերելով զանազան պատճառներ, ինչպես օրինակ, անբարենպաստ սոցիալ-տնտեսական պայմանները, թերի օրենսդրությունը և այլն: Իրականում, հենց պետական հատվածի ներկայացուցիչներն են սովորաբար օգտվում նման օրինազանց գործողություններից, վերցնելով կաշառքների այն գումարները, որոնք ավելի մատչելի են կաշառքներ տվողների համար, քան պաշտոնական վճարները:

- Հայաստանում լայնածավալ կոռուպցիայի հիմնական հետևանքների մասին հարցին պատասխանելիս, անհատների մեծամասնությունը նշել է, որ այն, առաջին հերթին, կհանգեցնի աղքատության մակարդակի կտրուկ խորացմանը: Ձեռներեցներն ավելի մտահոգված են երկրի տնտեսական զարգացման վրա թողած բացասական ազդեցությամբ, իսկ պետական պաշտոնյաներն ավելի հաճախ նշել են հանցագործությունների և օրինազանցությունների հնարավոր աճը: Ամենևին զարմանալի չէ, որ հարցվողների խմբերից յուրաքանչյուրն ավելի շատ մտահոգված էր այն գործոններով, որոնք կարող են անմիջական ազդեցություն ունենալ իրենց վրա. բնակչությունը՝ կենսամակարդակի անկումով, ձեռներեցները՝ գործարարության հնարավորությունների նվազմամբ և պետական պաշտոնյաները՝ իշխանությունների վերահսկողական գործառույթների շատացմամբ:

- Պետական հաստատություններում կոռուպցիայի մակարդակի գնահատման դեպքում, հարցմանը մասնակցած բոլոր խմբերը նախևառաջ նշել են դատարանները և դատախազությունը: Վարչապետի աշխատակազմը, Նախագահի աշխատակազմը, Ազգային ժողովը և Երևանի քաղաքապետարանը նույնպես նշվել են ամենակոռուպացված հաստատությունների շարքում, սակայն դրանցից միայն Երևանի քաղաքապետարանն է բերվել որպես հարցվողների կողմից ոչ պաշտոնական վճարներ կատարելու իրական դեպքի օրինակ: Սա կարելի է բացատրել այն փաստով, որ անկախ այն բանից, մարդիկ անձամբ առնչվում են կոռուպցիային վերը նշված հաստատություններում թե ոչ, դրանք այնուամենայնիվ դիտվում են որպես առավել կոռուպացված հաստատություններ՝ մասամբ ոչ թափանցիկ և հասարակության համար ոչ մատչելի լինելու պատճառով:

Հարցվողների մեծամասնությունը պետավտոտեսչությունը որակել է որպես առավել կոռուպացված ոլորտ/ծառայություն Հայաստանում: Տնային տնտեսությունների դեպքում, հաջորդ առավել կոռուպացվածներն են՝ բանակը, առողջապահությունը, կրթությունը, ձեռներեցների համար՝ հարկային և մաքսային մարմինները, իսկ պետական պաշտոնյաների կարծիքով՝ հարկային և մաքսային մարմինները և էներգետիկայի ոլորտը: Կաշառքներ տալու հետ կապված անձնական փորձն ավելի շատ ընդգրկել է պետավտոտեսչությունը, չնայած այն բանին, որ այս բնագավառում տրված ոչ պաշտոնական վճարներն անհամեմատ ավելի փոքր են, քան այլուր: Ըստ հարցվողների, մաքսային և արտոնագրման ծառայություններին և ոստիկանությանը ոչ պաշտոնական վճարների տեսքով տրված ամենամեծ գումարը եղել է 5000 ԱՄՆ դոլար:

Մինևույն ժամանակ, պետական պաշտոնյաների 61,69%-ը չի կարծում, որ իրենց հաստատություններում կոռուպցիա կա, չնայած, ինչպես նշված է վերևում, այս խմբի համարյա բոլոր հարցվողները պետական պաշտոնյաներին են նշել որպես Հայաստանում կոռուպցիայի նախաձեռնողներ: Վերջիններիս հետ համեմատած, ձեռներեցները հակված են ավելի քննադատորեն մոտենալ մասնավոր հատվածում տիրող իրավիճակին. նրանցից միայն 28%-ն է նշել, որ մասնավոր հատվածում կոռուպցիա չկա: Արժե մեկ անգամ ևս նշել, որ այս խմբի ներկայացուցիչներն իրենց դասել են երկրորդ տեղում՝ որպես երկրում կոռուպցիա նախաձեռնողների:

- Տնային տնտեսությունների խմբի հարցվողների միայն մեկ երրորդն է ասել, որ կաշառք չեն վերցնի, եթե իրենց առաջարկեն, քանի որ դա անընդունելի է իրենց համար: Այս առումով, կանանց համեմատ, տղամարդիկ ավելի են հակված կաշառք վերցնելու: Հատկանշական է, որ տարեց անհատներն ավելի անհանդուրժողական էին նման առաջարկների նկատմամբ, քան երիտասարդները. միգուցե այն պատճառով, որ ունեն այլ մտածելակերպ: Ձեռներեցների միայն 15,50%-ն է նշել, որ կաշառք չի վերցնի, մինչդեռ պետական պաշտոնյաների խմբում կաշառք չվերցնողները կազմել են 60%:

Մյուս կողմից, անհատների 19,10%-ը, եթե ստիպված լինի, կաշառք կտա առանց պարզաբանումների, 29,70%-ը կփորձի բանակցել, իսկ 47,2%-ը կփորձի «օգտակար» կապեր գտնել: Նորից, տղամարդիկ հակված են ավելի հանդուրժողական լինել կաշառակերության նկատմամբ, իսկ տարեց մարդիկ՝ ավելի անհանդուրժողական: Ձեռներեցների 20,50%-ն անմիջապես կաշառք կտա, մեկ երրորդը կփորձի բանակցել, իսկ կեսը կօգտագործի անձնական կապերը: Այնուամենայնիվ, քանի որ

ծեռներեց հարցվողների վերոնշյալ 20,50%-ից ավելին է նշել մի շարք պետական հաստատություններում կաշառքներ տալու փաստերի մասին, ամենայն հավանականությամբ, նրանց բանակցությունների մեծ մասը սովորաբար ավարտվում է կաշառքի ավելի մատչելի գումարներ վճարելով: Ինչ վերաբերում է պետական պաշտոնյաներին, նրանցից 41%-ը (առավել փորձվածները) ասել է, որ կաշառք չի տա, իսկ 32%-ը՝ կտա, եթե պահանջվի:

Արդյո՞ք այս տվյալներն արտացոլում են իրականությունը: Դժվար է ասել, հատկապես, եթե համեմատենք տարբեր խմբերի հարցվողների պատասխանները: Օրինակ, ինչպես արդեն նշվել է, տնային տնտեսությունների և ձեռներեցների խմբերի ներկայացուցիչների մեծամասնությունը, ինչպես նաև պետական պաշտոնյաների մեկ երրորդը հաստատել են, որ կաշառք կտան պետական հաստատություններին: Մյուս կողմից, պետական պաշտոնյաների 60%-ը նշել է, որ կմերժի կաշառքի առաջարկը: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ հարցվողների կարծիքով, կոռուպցիայի և մասնավորապես կաշառակերության հիմնական նախաձեռնողները պետական իշխանություններն են, կարելի է մի քանի հետևություններ անել: Առաջինը, իրականում պետական հաստատություններում ավելի քիչ կաշառք վերցնողներ կան, քան մարդիկ կարծում են: Երկրորդ, ոչ բոլոր կաշառակերներն են ուղղակիորեն մասնակցում կաշառք տալու և վերցնելու գործընթացին: Երրորդ, հարցվողներն անկեղծ պատասխաններ չեն տվել:

- Հարցվողների բոլոր խմբերի կարծիքով Հայաստանում կոռուպցիան կարելի է նվազեցնել, առաջին հերթին ուժեղացնելով օրենքի կիրարկումը: Հարցմանը մասնակցած անհատների և ձեռներեցների մեծամասնությունը, որպես հակակոռուպցիոն առավել արդյունավետ միջոցառումներ, առաջարկել է նաև վերահսկողության մեխանիզմների և պատժիչ միջոցների խստացումը և գործող օրենսդրության/ընթացակարգերի պարզեցումը: Այս առումով, պետական պաշտոնյաների մի մեծ խումբ հանդես է եկել ավելի բազմազան առաջարկներով. բարձրացնել աշխատավարձերը պետական հատվածում, նպաստել հասարակության իրազեկությանը և ինստիտուցիոնալացնել արժեքների վրա հիմնված պետական ծառայությունների համակարգը: Սա վկայում է, որ եթե անհատները և ձեռներեցները մատնանշում են գործող օրենսդրության բարելավման, օրենքի կիրարկման և վերահսկողության մեխանիզմների խստացման անհրաժեշտությունը, ապա պետական պաշտոնյաները նույնպես հատուկ ուշադրություն են դարձնում հանրային հատվածի բարեփոխումանը, ինչպես նաև հասարակության իրազեկության մակարդակի բարձրացմանը:

- Տնային տնտեսությունների խմբի հարցվողների 30,20%-ը և ձեռներեցների 42%-ը նշել են, որ Հայաստանում կա կոռուպցիան նվազեցնելու քաղաքական կամք: Արժե նշել, որ պետական պաշտոնյաներն ավելի լավատես են այս հարցում. նրանց մոտավորապես կեսը դրական է պատասխանել այդ հարցին: Սակայն, հարցմանը մասնակցած անհատների և ձեռներեցների միայն 12,60% և 8,50%-ն են տեղյակ այս բնագավառում կառավարության կողմից իրականացվող միջոցառումների մասին: Միջոցառումներին տեղյակ հարցվողներից 70,60% և 70,50%-ը գտնում են, որ այդ միջոցառումներն արդյունավետ չեն: Ինչպես արդեն նշվել է նախորդ բաժիններում, տնային տնտեսությունների և ձեռներեցների համար կոռուպցիայի մասին տեղեկատվության հիմնական աղբյուրներն են զանգվածային լրատվության միջոցները, ասեկոսները և անձնական փորձը:

Համապատասխանաբար, հարցմանը մասնակցած պետական պաշտոնյաների միայն 34,32%-ն էր տեղյակ կառավարության հակակոռուպցիոն միջոցառումների մասին, որոնցից միայն 18,40%-ն էր դրանք համարում արդյունավետ: Գեղարքունիքի և Արարատի մարզերը ամենաքիչ տեղեկացված շրջաններն են, չնայած հեռու չեն մայրաքաղաքից: Կառավարության կողմից իրականացվող միջոցառումների նկատմամբ բնակչության վերաբերմունքը պետական պաշտոնյաների 29,85%-ը որակել էր անտարբեր, 42,78%-ը՝ չվստահող, 6,96%-ը՝ բացասական և միայն 16,41%-ը՝ դրական: Այս դեպքում, ստորին օղակի պաշտոնյաներն ավելի հոռետես են իրենց գնահատումներում, քան միջին և վերին օղակի պաշտոնյաները, հավանաբար այն պատճառով, որ նրանք ավելի շատ են ամենօրյա շփումներ ունենում քաղաքացիների հետ, ուստի ավելի քաջատեղյակ են նրանց վերաբերմունքին:

- Հարցման արդյունքների վերլուծությունը ցույց տվեց, որ տնային տնտեսությունների, ձեռներեցների և պետական պաշտոնյաների մեծամասնությունը գտնում է, որ առաջին հերթին, երկրի Նախագահը կարող է վճռորոշ դեր խաղալ կոռուպցիայի նվազեցման գործում: Կառավարությունը, Ազգային ժողովը, դատական համակարգը և իրավապահ մարմինները այս շարքում զբաղեցնում են երկրորդ և երրորդ տեղերը: Հետաքրքրական է այն փաստը, որ չնայած կարծեցյալ համընդհանուր հոռետեսությանը, ընդհանուր առմամբ, Հայաստանի քաղաքացիները միանգամայն լավատես են երկրում կոռուպցիայի մակարդակի կրճատման հնարավորությունների հարցում. անհատների 66,80%-ը, ձեռներեցների 73,50%-ը և պետական պաշտոնյաների 70,90%-ը գտնում են, որ կոռուպցիան կարելի է վերացնել, կրճատել, կամ որոշակի չափով սահմանափակել:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Հայաստանում կոռուպցիայի տարածվածության և դրսևորման գնահատման նպատակով անցկացված հասարակական կարծիքի սոցիոլոգիական հետազոտության արդյունքները ցույց տվեցին, որ հարցման մասնակիցների մեծամասնությունը գտնում է, որ կոռուպցիան հրատապ խնդիր է: Հարցվողները հետևողական են իրենց պատասխաններում առ այն, որ կոռուպցիան հիմնականում հայ հասարակություն է ներթափանցել ԽՍՀՄ-ի ձևավորումից հետո, և վերջին 5 տարիների ընթացքում երկրում նկատվում է կոռուպցիայի մակարդակի աճ: Հարցման մասնակիցները համակարծիք են կոռուպցիայի տեսակների շուրջ. գրեթե բոլորը կոռուպցիա են համարում պաշտոնի չարաշահումը և կաշառքներ տալն ու վերցնելը: Հարկ է նշել, որ հարցվողներից միայն քչերն են նվերները, ընկերական կամ բարեկամական կապերի օգտագործումը, կամ փոխադարձ «լավություն» անելը համարում կոռուպցիայի դրսևորում: Շատերը նշել են, որ դրան չեն վերցնի, սակայն դեմ չեն լինի նվեր ստանալուն:

Բոլոր խմբերում հարցվողների ճնշող մեծամասնությունը կարծում է, որ Հայաստանում կոռուպցիայի հիմնական նախաձեռնողները պետական պաշտոնյաներն են: Միևնույն ժամանակ, հարցվողները հանդգնած են, որ երկրի Նախագահը կարող է վճռական դեր խաղալ ընդհանուր իրավիճակի բարելավման գործում: Որպես կոռուպցիայի գլխավոր պատճառներ նշվել են՝ օրենքի վատ կիրարկումը և թերի օրենսդրությունը, ինչով էլ հարցվողները բացատրում են գործընթացների արագացման նպատակով տրված ոչ պաշտոնական վճարները: Ուստի, որպես կոռուպցիայի նվազեցման առավել արդյունավետ միջոցներ, հարցվողները նշել են օրենսդրության կատարելագործումը, օրենքի կիրարկման ուժեղացումը և վերահսկողության մեխանիզմների ու պատժամիջոցների խստացումը:

Հետազոտության արդյունքները բացահայտեցին, որ հարցման մասնակից անհատների և ձեռներեցների մեծ մասը կվերցնի առաջարկված կաշառքը. մինչդեռ պետական պաշտոնյաների պնդմամբ, իրենք չեն վերցնի, չնայած հակված են անհրաժեշտության դեպքում կաշառք տալու: Ըստ հարցվողների մեկնաբանության, նրանք կաշառք կվերցնեն անբարենպաստ սոցիալ-տնտեսական պայմանների և կայուն եկամուտ չունենալու պատճառով: Մյուս կողմից, հարցվողներից շատերը նշել են, որ կաշառք կտային, եթե փող ունենային: Այս առումով, ոմանք հիմնավորում են, որ ոչ պաշտոնական վճարները հեշտացնում են մարդկանց կյանքը, քանի որ «յուզում են» հսկա բյուրոկրատական մեքենայի անիվները: Մյուսները կարծում են, որ ոչ պաշտոնական վճարները «գործը գլուխ բերելու» միակ ճանապարհն են:

Չնայած այն բանին, որ տնային տնտեսությունները և ձեռներեցները հիմնականում համաձայն չեն, որ երկրում գոյություն ունի իրավիճակը բարեփոխելու քաղաքական կամք, նրանցից շատ քչերն են տեղյակ կառավարության կողմից իրականացվող հակակոռուպցիոն միջոցառումներին: Պետական պաշտոնյաներն ավելի լավատես են այս հարցում: Այնուամենայնիվ, նրանցից շատերը Հայաստանում իրականացվող հակակոռուպցիոն միջոցառումները համարում են անարդյունավետ: Հաշվի առնելով ուսումնասիրության արդյունքները և հարցվողների մեկնաբանությունները, կարելի է եզրակացնել, որ մարդկանց կարծիքով, խնդիրներից շատերը պայմանավորված են կառավարման համակարգի անարդյունավետությամբ, տնտեսական անկայունության և սոցիալական անհավասարության աստիճանի խորացմամբ, ինչպես նաև անհրաժեշտ բարեփոխումներ իրականացնելու քաղաքական կամքի բացակայությամբ: Նման կարծիքի ձևավորման համար հիմք են հանդիսացել ստորև բերված պատճառները:

Նախ, կառավարման փակ, ոչ թափանցիկ և ոչ հաշվետու համակարգը, որն առաջացնում է մարդկանց անվստահությունը պետական իշխանությունների հանդեպ: Ոչ միայն անկատար կանոնակարգերն ու ընթացակարգերը, այլ նաև պետական հատվածում հասարակությանը «ծառայելու» գաղափարախոսության բացակայությունն է խորացնում քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների և պետական պաշտոնյաների միջև եղած «անջրպետը»: Չնայած վերջերս ընդունված մի շարք օրենսդրական փոփոխություններ ուղղված են խթանելու արժանիքների վրա հիմնված հանրային ծառայությունների համակարգը, հովանավորչությունը և կլանայնությունը դեռևս գերիշխում են պետական հատվածում, այդպիսով արժեզրկելով «պրոֆեսիոնալ պետական ծառայության» գաղափարը:

Երկրորդը, օրենքի վատ կիրարկման, ոչ արդարացի դատական համակարգի և վերահսկողության ու պատժիչ միջոցների անարդյունավետության պատճառով, հարցվողների չափազանց փոքր խումբ է նշել, որ կոռուպցիայի դեպք հանդիպելիս տեղյակ կպահեն համապատասխան մարմիններին: Քաղաքացիները չեն հավատում, որ իրենց բողոքները հաշվի կառնվեն և մեղավորները կպատժվեն: Ոմանք նույնիսկ շեշտել են, որ վախենում են, որ բողոքները կօգտագործվեն հենց իրենց դեմ: Ձեռներեցներից շատերը նույնիսկ նշել են, որ քանի որ բողոքելուց ոչինչ չի փոխվի, նրանք գերադասում են «բանակցություններ» վարել կամ կաշառք տալ, քան կորցնել իրենց գործը: Հարցվողները մեկնաբանել են, որ կոռումպացված վարքագիծը վտանգավոր դարձնելու համար, կաշառք տվողը և վերցնողը պետք է վախենա պատժվելուց կամ պաշտոնը կորցնելուց:

Երրորդը, հասարակությունը չի մասնակցում որոշումների ընդունման գործընթացին. իշխանությունները սովորաբար հաշվի չեն առնում ժողովրդի ձայնը: Շատ հաճախ դրա պատճառներն են պետության և հասարակության միջև երկխոսության բացակայությունը, պետական պաշտոնյաների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների չձևավորված «գործընկերային»

հարաբերությունները և հասարակության շահերը ներկայացնող և պաշտպանող անձանց ու կազմակերպությունների համաձայնեցված և համակերպված գործողությունների պակասը:

Հանրային ծառայությունների մատչելիության ապահովումը, պետական կառույցների հաշվետու և թափանցիկ դառնալու հետ մեկտեղ, կնվազեցնեն կոռուպցիային նպաստող գործոնների թիվը և այսպիսով կփոխեն պետության հանդեպ ազգաբնակչության վերաբերմունքը: Աղքատության կրճատման և հակակոռուպցիոն ռազմավարական ծրագրերի, ինչպես նաև ազգային զարգացման այլ ծրագրերում քաղաքացիների մասնակցության կոնկրետ մեխանիզմների մշակումն անհրաժեշտ է բարեփոխումների գործընթացում հասարակությանը ներգրավելու համար: Կարևոր է նաև ունենալ անկախ, ազնիվ ու որակյալ տեղական մասնագետներ՝ մնան ծրագրերի մշակման, իրականացման և մոնիտորինգի գործընթացներում ներգրավելու համար: Այս ամենը՝ ավելի քաջատեղյակ և համախմբված ազգաբնակչության առկայության դեպքում, կարող է իսկապես հնչեցնել հասարակության ձայնը:

Ի վերջո, անհրաժեշտ է փոխել մարդկանց վերաբերմունքը կոռուպցիայի դրսևորումների հանդեպ: Յուրաքանչյուր անձ, ուրիշին մեղադրելու կամ հանգամանքները մատնանշելու փոխարեն, պետք է անձամբ պատասխանատվություն կրի երկրում տիրող իրավիճակի համար: Բացի այդ, կոռուպցիայի դեմ պայքարի համար իրական քաղաքական կամքի դրսևորումն է, որ կարող է ոգեշնչել մարդկանց փոխելու իրենց դիրքորոշումը և մասնակցելու բարեփոխումների գործընթացին:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանում կոռուպցիայի տարածվածության և դրսևորման գնահատման հասարակական կարծիքի ուսումնասիրությունն իրականացվել է Հայաստանի ողջ տարածքով՝ անհատական հարցազրույցների միջոցով: Ընտրանքը ներառել է Հայաստանի 18 տարեկան և բարձր տարիքային խմբին պատկանող չափահաս ազգաբնակչությանը, արտադրության, ծառայությունների մատուցման և առևտրի ոլորտների գործարար շրջանների ներկայացուցիչներին և կառավարության բոլոր մակարդակները ներկայացնող պետական պաշտոնյաներին:

Հարցաթերթիկները կազմվել են այնպես, որ դրանց միջոցով ոչ միայն գնահատվի հասարակական կարծիքը, այլ նաև քաղաքացիների, գործարարների և պետական պաշտոնյաների փաստացի փորձը այդ բնագավառում:

Ուսումնասիրությունը ներառում է ստանդարտացված հարցաթերթիկների միջոցով հավաքված տվյալների վերլուծություն: Հարցումն անցկացնելուց առաջ, հարցաթերթիկի ձևը և բովանդակությունը քննարկվել են տվյալ բնագավառի մի շարք փորձագետների հետ:

Սոցիոլոգիական հետազոտությունն իրականացվել է հետևյալ փուլերով.

- համապատասխան վիճակագրական տվյալների հավաքում;
- հարցաթերթիկների մշակում;
- հարցազրույց վարողների վերապատրաստում և հարցաթերթիկների նախնական փորձարկում;
- հարցման իրականացում;
- հարցման արդյունքների տեխնիկական մշակում;
- հարցման արդյունքների վերլուծություն:

Հարցման իրականացման ընթացքում առաջ եկան մի շարք չնախատեսված խնդիրներ, որոնց պատճառը հիմնականում հարցման թեմայի և/կամ որոշ հարցերի յուրահատկությունն էր: Այսպես օրինակ, տնային տնտեսությունների դեպքում, հարցվողներն երբեմն կասկածամտորեն էին վերաբերվում իրենց ընտանիքների կենսամակարդակին կամ եկամտին առնչվող հարցերին:

Մյուս խնդիրը հարցվողների հարցմանը մասնակցելուց հրաժարվելն էր, որի հիմնական պատճառներն էին նրանց անվստահությունը մեզ կարգի հետազոտությունների նկատմամբ, կամ պարզապես հարցերին պատասխանելու դժկամությունը: Ընդհանուր թվով 32 հարցվողներ հրաժարվեցին մասնակցել հարցմանը: Նրանց կողմից բերված հիմնական պատճառաբանություններն այն էին, որ չեն հավատում, թե որևէ բան կփոխի իրավիճակը, կամ իրենց կարծիքը հաշվի կառնվի: Միայն մի քանիսը նշեցին, որ այդ պահին զբաղված են:

Ձեռներեցները որոշ չափով զգուշանում էին հարցերին պատասխանելիս: Դրա պատճառը հիմնականում այն էր, որ վախենում էին հետագայում խնդիրներ ունենալ պետական կառույցների հետ: Ընդհանուր թվով 15 ձեռներեցներ հրաժարվեցին հարցազրույց տալուց:

Մյուս խնդիրը, որը հարկ է նշել՝ հարցվողների տված պատասխանների անկեղծության աստիճանն է: Հարցման որոշ արդյունքներ կարող են լիովին օբյեկտիվ չլինել, քանի որ մարդիկ երբեմն տալիս էին պատասխաններ, որոնք ավելի շատ արտացոլում են ընդունված, քան սեփական կարծիքները: Ինչպես նշել են հարցազրույց անցկացնողները, հարցմանը մասնակցած տնային տնտեսությունների 21%-ը, ձեռներեցների 25%-ը և պետական պաշտոնյաների 24%-ը թվում էին անկեղծ իրենց պատասխաններում: Տնային տնտեսությունների 21%-ը, գործարարների 21%-ը և պետական պաշտոնյաների 22%-ը հետաքրքրված էին հարցումով և, համապատասխանաբար, 16%, 17% և 17%-ը՝ աջակցող և պատրաստ էին համագործակցության: Չնայած այս տվյալները բավականին դրական և հուսադրող են, այնուամենայնիվ, պետք է հաշվի առնել, որ պատասխանների անկեղծության աստիճանը շատ դժվար է որոշել:

Ընտրանքը

Տնային տնտեսություններ. Ելնելով ՀՀ պետական վիճակագրության ծառայությունից ստացված տվյալներից ՀՀ մշտական բնակչության թվաքանակի վերաբերյալ ըստ մարզերի, տնային տնտեսությունների 1000 հոգանոց ընտրանքը սկզբից համամասնորեն բաշխվել է Երևանի և ՀՀ 10 մարզերի միջև, այնուհետև յուրաքանչյուր մարզի տնային տնտեսությունների քանակը բաշխվել է ըստ ընտրված քաղաքների և գյուղերի¹: Հարցմանը մասնակցելու համար ընտրվել են տնային տնտեսություններ 31 քաղաքներից² և 40 գյուղերից: Քաղաքներն ընտրվել են ըստ ազգաբնակչության

¹ Քաղաքների համար կիրառվել է համամասնական բաշխման եղանակը, իսկ գյուղերի համար՝ հավասար բաշխման եղանակը, քանի որ գյուղերի ազգաբնակչության քանակի մասին տվյալները մատչելի չէին:

² Ընտրվել են երեք քաղաքներ յուրաքանչյուր 10 մարզից և Երևանը: Երևանում հարցման մասնակից տնային տնտեսությունների թվաքանակը համամասնորեն բաշխվել է 12 թաղային համայնքների միջև:

քանակի³ (ամենամեծ, միջին և ամենափոքր): Ինչ վերաբերում է գյուղերին, այբբենական կարգով կազմված ցանկից⁴ պատահական ընտրանքով ընտրվել է յուրաքանչյուր 7-րդ գյուղը:

Տնային տնտեսությունները ընտրելիս օգտագործվել է պատահական ընտրանքի մեթոդը. բոլոր քաղաքների/գյուղերի հիմնական փողոցի ձախ կողմում գտնվող յուրաքանչյուր 7-րդ տունը/շենքը: Շենքի դեպքում ընտրվել է 1-ին մուտքի առաջին հարկի ձախ բնակարանը: Եթե ոչ ոք չի պատասխանել, ապա ընտրվել է նույն շենքի և մուտքի երկրորդ հարկի ձախ բնակարանը: Հիմնական փողոցի վրա անհրաժեշտ քանակությամբ տների/շենքերի բացակայության դեպքում ընտրվել է ձախ կողմի զուգահեռ փողոցը:

Ընտանիքի անդամները ընտրվել են հաշվի առնելով տվյալ ամսաթվին «ամենամոտ ծննդյան օրը»: Եթե տվյալ անձնավորությունը ներկա չէր⁵, ապա ընտրվում էր ընտանիքի այն անդամը, ում ծննդյան օրը հաջորդն էր: Եթե ընտրված անձնավորությունը հրաժարվում էր մասնակցել հարցմանը, հարցազրույց անցկացնողը գնում էր տվյալ մեթոդով նախատեսված հաջորդ տունը/բնակարանը: Տնային տնտեսությունների ընտրանքը ներկայացված է աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1. Տնային տնտեսությունների ընտրանքային տվյալները

N	Հայաստանի Հանրապետություն	Ընդհանուր 1,000.0	Քաղաքային 665.0	Գյուղական 335.0
1	ք. Երևան	328.0	328.0	-
1.1	Աջափնյակ	33.0	33.0	-
1.2	Ավան	13.0	13.0	-
1.3	Արաբկիր	40.0	40.0	-
1.4	Դավիթբաշեն	13.0	13.0	-
1.5	Էրեբունի	33.0	33.0	-
1.6	Կենտրոն	48.0	48.0	-
1.7	Մարաթիա/Մեքաստիա	42.0	42.0	-
1.8	Նոր Նորք	35.0	35.0	-
1.9	Նորք-Մարաշ	4.0	4.0	-
1.10	Նուբարաշեն	2.0	2.0	-
1.11	Շենգավիթ	38.0	38.0	-
1.12	Քանաքեռ - Զեյթուն	27.0	27.0	-
2	Արագածոտնի մարզ	44.0	12.0	32.0
2.1	Աշտարակ	7.0	7.0	
2.2	Ապարան	3.0	3.0	
2.3	Թային	2.0	2.0	
2.4	Անտառուտ գյուղ	8.0		8.0
2.5	Գեղաղիլ գյուղ	8.0		8.0
2.6	Լեռնարոտ գյուղ	8.0		8.0
2.7	Մեյիքգյուղ գյուղ	8.0		8.0
3	Արարատի մարզ	82.0	26.0	56.0
3.1	Արտաշատ	12.0	12.0	
3.2	Մասիս	9.0	9.0	
3.3	Վեդի	5.0	5.0	
3.4	Այգեստան գյուղ	14.0		14.0
3.5	Գոռավան գյուղ	14.0		14.0
3.6	Կանաչուտ գյուղ	14.0		14.0
3.7	Նոր կյանք գյուղ	14.0		14.0
4	Արմավիրի մարզ	85.0	32.0	53.0
4.1	Արմավիր	12.0	12.0	
4.2	Վաղարշապատ	17.0	17.0	
4.3	Մեծամոր	3.0	3.0	
4.4	Այգեշատ գյուղ (Արմավիրի շրջան)	13.0		13.0
4.5	Բաղրամյան գյուղ (Էջմիածնի շրջան)	13.0		13.0
4.6	Խորունք գյուղ	13.0		13.0
4.7	Նալբանդյան գյուղ	14.0		14.0
5	Գեղարքունիքի մարզ	73.0	27.0	46.0
5.1	Գավառ	15.0	15.0	
5.2	Վարդենիս	9.0	9.0	
5.3	Ճամբարակ	3.0	3.0	
5.4	Աստղածոր գյուղ	11.0		11.0
5.5	Երանոս գյուղ	12.0		12.0
5.6	Կալավան գյուղ	11.0		11.0
5.7	Շատվան գյուղ	12.0		12.0
6	Լոռվա մարզ	103.0	69.0	34.0
6.1	Վանաձոր	59.0	59.0	

³ Յուրաքանչյուր քաղաքի և Երևանի թաղային համայնքների բնակչության չափի մասին տվյալները վերցվել են 2001թ. վիճակագրական տեղեկագրից:
⁴ Յուրաքանչյուր մարզում եղած քաղաքների և գյուղերի ցանկը վերցվել է «Տարածքային վարչական բաժանման մասին» օրենքից, NO-18, 07.11.1995թ.:
⁵ Հիմնականում աշխատանքային ժամերի ընթացքում կամ գյուղերում անցկացված հարցազրույցների դեպքում:

6.2	Սպիտակ	8.0	8.0	
6.3	Ախրայա	2.0	2.0	
6.4	Անտառամուտ գյուղ	8.0		8.0
6.5	Դ-սեղ գյուղ	9.0		9.0
6.6	Կարմիր Աղեկ գյուղ	8.0		8.0
6.7	Մեծ Պառնի գյուղ	9.0		9.0
7.	Կոտայքի մարզ	87.0	53.0	34.0
7.1	Հրազդան	30.0	30.0	
7.2	Չարենցավան	18.0	18.0	
7.3	Նոր Հաճն	5.0	5.0	
7.4	Արգել գյուղ	8.0		8.0
7.5	Արզական գյուղ	9.0		9.0
7.6	Կաթնաղբյուր գյուղ	8.0		8.0
7.7	Պտղնի գյուղ	9.0		9.0
8.	Շիրակի մարզ	95.0	64.0	31.0
8.1	Գյումրի	56.0	56.0	
8.2	Արթիկ	6.0	6.0	
8.3	Մարայիկ	2.0	2.0	
8.4	Ամասիա գյուղ	8.0		8.0
8.5	Գեղամիստ գյուղ	8.0		8.0
8.6	Ծաղկուտ գյուղ	8.0		8.0
8.7	Հովտուն գյուղ	7.0		7.0
9.	Սյունիքի մարզ	43.0	30.0	13.0
9.1	Կապան	19.0	19.0	
9.2	Սիսիան	8.0	8.0	
9.3	Մեղրի	3.0	3.0	
9.4	Անտառաշատ գյուղ	3.0		3.0
9.5	Եղվարդ գյուղ	3.0		3.0
9.6	Հայիձոր գյուղ	3.0		3.0
9.7	Շվանիձոր գյուղ	4.0		4.0
10.	Վայոց Ձորի մարզ	18.0	7.0	11.0
10.1	Եղեգնաձոր	3.0	3.0	
10.2	Վայք	2.0	2.0	
10.3	Ջերմուկ	2.0	2.0	
10.4	Արին գյուղ	3.0		3.0
10.5	Արտաբույնք գյուղ	3.0		3.0
10.6	Հերմոն գյուղ	3.0		3.0
10.7	Հորբատեղ գյուղ	2.0		2.0
11.	Տավուշի մարզ	42.0	17.0	25.0
11.1	Իջևան	7.0	7.0	
11.2	Դիլիջան	7.0	7.0	
11.3	Նոյեմբերյան	3.0	3.0	
11.4	Այգեպար գյուղ	6.0		6.0
11.5	Աչաջուր գյուղ	6.0		6.0
11.6	Իծաքար գյուղ	6.0		6.0
11.7	Չինարի գյուղ	7.0		7.0

Գործարարներ. Հիմնվելով ՀՀ Պետնեգիստրի կողմից տրամադրած տվյալների՝ ՀՀ պետական նեգիստրում գրանցված իրավաբանական անձանց վերաբերյալ ըստ մարզերի և գործունեության ոլորտների, մասնավոր հատվածի 200 հոգանոց ընտրանքը սկզբից համամասնորեն բաշխվել է ըստ գործունեության ոլորտների, այնուհետև յուրաքանչյուր ոլորտի համար նախատեսված ձեռնարկությունների քանակը կրկին համամասնորեն բաժանվել է ըստ 10 մարզերի և Երևանի: Ընկերությունների վերջնական ցանկը կազմելու համար օգտագործվել են տարբեր աղբյուրներ. այլ ծրագրերի համար արդեն կազմված ցուցակներ, «Սփյուռ» տեղեկատվական գործակալությունը, բիզնես միությունները և այլն: Եթե հարցվողները հրաժարվել են պատասխանել հարցերին, ապա ընտրվել է ցուցակում գտնվող հաջորդ ձեռնարկությունը: Ստորև ներկայացված է մասնավոր հատվածի ընտրանքը ըստ գործունեության ոլորտի:

Աղյուսակ 2. Գործարարության ոլորտի ընտրանքային տվյալները

Գտնվելու վայրը	Արտադրություն	Ծառայություններ	Առևտուր	Ըդի. ընտրանքը
Երևան	49	38	19	106
Արագածոտն	2	2	1	5
Արարատ	4	3	2	9
Արմավիր	4	3	2	9
Գեղարքունիք	5	4	2	11
Լոռի	7	5	3	15
Կոտայք	7	6	3	16

Շիրակ	5	4	2	11
Սյունիք	4	3	2	9
Վայոց Ձոր	1	1	1	3
Տավուշ	3	2	1	6
Ընդամենը	91	71	38	200

Պետական պաշտոնյաներ. Պետական պաշտոնյաների վերաբերյալ վիճակագրական տվյալների հիմնական աղբյուրը եղել է ՀՀ օրենսդրությունը.

- ՀՀ Նախագահի հրամանագիրը ՀՀ կառավարության կառուցվածքը սահմանելու մասին (թիվ ՆԴ-1063, 16.03.2002թ.);
- ՀՀ Քաղաքական կառուցվածքը (ՀՀ Արտաքին գործերի նախարարության պաշտոնական ինտերնետային էջը);
- ՀՀ կառավարության կառուցվածքը (ՀՀ կառավարություն, ինտերնետային էջ);
- ՀՀ Ազգային ժողովի օրենքը ՀՀ վարչատարածքային բաժանման մասին (թիվ ՀՕ-18, 07.11.1995թ.);
- ՀՀ Վարչապետի որոշումը պետական կառավարման մարմինների աշխատողների առավելագույն թվաքանակ և ղեկավարների տեղակալների թվաքանակ սահմանելու մասին (թիվ 620, 06.11.1998թ.);
- ՀՀ Վարչապետի որոշումը ՀՀ Վարչապետի 1998թ. նոյեմբերի 6-ի N 620 որոշման մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին (թիվ 368, 15.05.2001թ.);
- ՀՀ կառավարության որոշումը Համայնքի ղեկավարի աշխատակազմի աշխատակիցների թվաքանակը սահմանելու մասին (N 372, 06.12.1996թ.);
- ՀՀ ԳԽ նախագահության որոշումը ՀՀ Գերագույն դատարանի ապարատի կառուցվածքը և հաստիքների թվաքանակը հաստատելու մասին (թիվ ՆԽ-189-Ի, 11.04.1991թ.);
- ՀՀ կառավարության որոշումը ՀՀ դատախազության աշխատողների թիվը սահմանելու մասին (թիվ 481, 22.07.1999թ.);
- ՀՀ օրենքը ՀՀ դատախազության մասին (թիվ 245, 01.07.98թ.);
- ՀՀ օրենքը Դատարանակազմության մասին (թիվ ՀՕ-233, 18.06.1998թ.)

Պետական պաշտոնյաների 200 հոգանոց ընտրանքը նախ համամասնորեն բաշխվել է տարբեր պետական կառույցների միջև: Այնուհետև, յուրաքանչյուր խմբի հարցվողների թվաքանակը հավասարաչափ բաշխվել է ըստ գրաված պաշտոնի (վերին օղակ – օր., կառույցի ղեկավար, ղեկավարի տեղակալ և աշխատակազմի ղեկավար, միջին օղակ - օր., վարչության/բաժնի պետ և պետի տեղակալ, ստորին – օր., մասնագետ, խորհրդական): Պետական պաշտոնյաների հետ հարցումն անց է կացվել Երևանում և 5 մարզերում: Մարզերն ընտրվել են հաշվի առնելով նրանց դիրքը. Լոռին՝ Վրաստանի հետ սահմանամերձ, Շիրակը՝ Թուրքիայի հետ սահմանամերձ, Գեղարքունիքը՝ Ադրբեջանի հետ սահմանամերձ, Սյունիքը՝ Իրանի հետ սահմանամերձ և Արարատը՝ Երևանին մոտ լինելու համար: Այսպիսի ընտրության հիմնական նպատակն էր ուսումնասիրել, թե կա՞րողյոք փոխկապակցվածություն տվյալ մարզերի սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակի և պետական պաշտոնյաների կողմից կոռուպցիայի երևույթի ընկալման միջև:

Հարցումը սկսելուց առաջ բոլոր պետական կառույցները տեղեկացվել են տվյալ ուսումնասիրության մասին: Գաղտնիության պահպանման նկատառումներով ստորև ներկայացված է միայն պետական պաշտոնյաների ընտրանքը՝ ըստ մարզերի և պաշտոնական դիրքի:

Աղյուսակ 3. Պետական պաշտոնյաների ընտրանքային տվյալները

Գտնվելու վայրը	Վերին օղակի պաշտոնյա	Միջին օղակի պաշտոնյա	Ստորին օղակի պաշտոնյա	Ընդհանուր ընտրանքը
Երևան	46	46	45	137
Արարատ	4	4	4	12
Գեղարքունիք	4	5	4	13
Լոռի	4	4	4	12
Շիրակ	4	4	4	13
Սյունիք	4	5	5	13
Ընդամենը	67	68	66	63
<i>Երևան – ընդամենը</i>	<i>46</i>	<i>46</i>	<i>45</i>	<i>137</i>
Մարզեր – ընդամենը	20	22	21	63

Աշխատանքը՝ տեղերում

Հարցման իրականացման համար ներգրավվել են 21 հարցում անցկացնողներ՝ յուրաքանչյուր նպատակային խմբի համար (տնային տնտեսություններ, ձեռներեցներ և պետական պաշտոնյաներ) 7 հոգի: Նրանց բոլորի համար կազմակերպվել է հատուկ վերապատրաստում: Հարցազրույց անցկացնողների յուրաքանչյուր խումբ ունեցել է իր կոորդինատորը, որը պատասխանատու է եղել տեղերում աշխատանքների վերահսկողության և կոորդինացման համար:

Նախքան հարցման իրականացումը անց է կացվել հարցաթերթիկների նախնական փորձարկում: Ընդհանուր թվով 19 փորձնական հարցազրույց է կազմակերպվել. 3-ը պետական պաշտոնյաների հետ (յուրաքանչյուր օղակից մեկական), 6-ը – ձեռներեցների (յուրաքանչյուր ոլորտից երկուական) և 6-ը - տնային տնտեսությունների (3-ը Երևանում և 3-ը Արագածոտնի մարզում՝ Աշտարակում և գյուղերում): Հարցաթերթիկների փորձարկման արդյունքների հիման վրա կատարվել են տեխնիկական բնույթի փոքր ուղղումներ:

Ազգաբնակչության և ձեռներեցների հետ հարցազրույցների միջին տևողությունը եղել է 35 րոպե՝ 25-50 րոպեների սահմանում: Ինչ վերաբերում է պետական պաշտոնյաներին, հարցազրույցների միջին տևողությունը եղել է 40 րոպե՝ 20-75 րոպեների սահմանում:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2: ՀԱՐՑՎՈՂՆԵՐԻ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Տնային տնտեսություններ

- *Ուլթե՞ր են հիմնականում խրախուսում կոռուպցիայի տարածումը Հայաստանում:*
 - ✓ Առաջատար պետությունները
 - ✓ Կառավարման համակարգը

- *Որո՞նք են կոռուպցիայի հիմնական պատճառները:*
 - ✓ Գործազրկություն
 - ✓ Չկա շփում ժողովրդի հետ:
 - ✓ Օրենք գոյություն չունի:
 - ✓ Փողը - որտեղ որ տալիս են, բոլոր հարցերը լուծվում են:
 - ✓ Եթե օրենքից վախենան, ամեն ինչ կկարգավորվի:
 - ✓ Մարդը պետք է հարգի օրենքը և մի փոքր վախենա:
 - ✓ Մարդիկ դժվար ապրելակերպից դրդված ինչ որ ձևով ընտանիք են պահում:

- *Որո՞նք են Հայաստանում կոռուպցիայի տարածման հիմնական դրդապատճառները:*
 - ✓ Տալիս են, որ հետո փոխհատուցեն:
 - ✓ Փող ունի, տալիս է:
 - ✓ Ընդունված է:
 - ✓ Ազահություն...
 - ✓ Թյուր պետական կառուցվածքը և քաղաքացու ստատուսի բացակայությունը
 - ✓ Չքավորությունը հասարակությունում` ի տարբերություն հարուստների բարեկեցությանը:
 - ✓ Քանի որ հայերը նախանձ ազգ են:
 - ✓ Գահին նստելու գաղափարը:
 - ✓ Բոլորն ուզում են դառնալ դեպուտատ:
 - ✓ Մարդկանց հոգեբանությունը:
 - ✓ Հացի փող աշխատելու համար ամեն ինչ կանեն:

- *Որո՞նք են կոռուպցիայի տարածման հետևանքները:*
 - ✓ Օրինախախտում
 - ✓ Ինքնասպանություններ

- *Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ կաշառք առաջարկեն (դրամի, նվերի և այլնի տեսքով):*
 - ✓ Կվերցնեմ, եթե աշխատավարձս ցածր լինի:
 - ✓ Եթե նվեր է չես կարող հետ տալ, կվերցնեմ:
 - ✓ Վախենում եմ:
 - ✓ Կվերցնեմ, որովհետև եթե ես չվերցնեմ` ուրիշը կվերցնի
 - ✓ Կվերցնեմ, քանի որ սոցիալական վիճակս շատ վատ է:
 - ✓ Ամբողջ կյանքումս չեմ վերցրել, որովհետև այն ժամանակ մի քիչ վախ կար:
 - ✓ Նախկինում չեմ վերցրել, իսկ հիմա չեմ հրաժարվի, քանի որ պայմաններս շատ վատ են. չունեմ սեփական ծածկ:
 - ✓ Բարձր պաշտոններում եթե չվերցնես, աշխատանքից կհեռացնեն:
 - ✓ Եթե երկիրը նորմալ լիներ, չէի վերցնի:
 - ✓ Չեմ վերցնի ոչ մի դեպքում, քանի որ թիկունք չունեմ:

- *Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ «ստիպեն» կաշառք տալ (դրամի, նվերի և այլնի տեսքով):*
 - ✓ Եթե ունենամ կտամ:
 - ✓ Մեկ է, վերջում պիտի տաս, եթե ստիպում են:
 - ✓ Խուսափում եմ հայտնել համապատասխան մարմիններին, քանի որ վախենում եմ, որ ավելի կվատանա վիճակը:
 - ✓ Կաշխատեմ անել օրինական կարգով:
 - ✓ Կտամ, եթե ինձ ձեռ տա:
 - ✓ Որ իմանամ կհասցնեմ իմ երեխաներին իրենց նպատակին, կտամ, քանի որ էլ ուրիշ ելք չկա:
 - ✓ Չեմ տվել, քանի որ հարգել եմ իմ անձը, իմ երեխայի հացը չեմ թողնի, որ ուրիշները ուտեն:
 - ✓ Եթե կաշառք չտաս ոչ համալսարան կընդունվես ոչ էլ հիվանդանոցում նորմալ կբուժեն, կարող է պատահի մեռնես, քանի որ աղքատ ես:
 - ✓ Տալիս ենք բժիշկներին ստիպված, որպեսզի կյանքդ փրկեն և ուսուցիչներին, որպեսզի երեխաների կյանքը չուտեն:
 - ✓ Անձնական ճնշում կգործադրեն:
 - ✓ Կտամ, քանի որ պահանջում են (9):
 - ✓ Կտամ աշխատանքի ընդունվելու համար` որպես «շնորհակալական» խոսք:

- ✓ Դուրս կգամ աշխատանքից, եթե դա արվում է աշխատավայրում և չեն վերցնի:
 - ✓ Կտամ, որպեսզի անցնեն եկամտաբեր աշխատանքի:
 - ✓ Չեմ տա, որովհետև չեմ վերցրել, որ տամ, չունեն, որ տամ:
 - ✓ Կնայեմ կաշառքի արդյունավետությանը:
 - ✓ Կտամ լավ աշխատանքի համար:
 - ✓ Ամեն ինչ էլ կծախեն, կտամ:
 - ✓ Չեմ տալիս դրա համար պաշտոն չունեն:
 - ✓ Կապավիճեն սեփական ուժերիս և կիրառարվեն նման գործելաձևից:
 - ✓ Կտամ միայն բժիշկներին:
- *Ի՞նչ միջոցներ է պետք ձեռնարկել Հայաստանի ներկա իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ:*
- ✓ Ստալինի քաղաքականություն
 - ✓ Աշխատավարձերի բարձրացում/աշխատատեղեր
 - ✓ Ոչ մի բան չի օգնի
 - ✓ Առաջինը պետք է վերանա «ամենաթողություն»-ը որոշ մարդկանց համար:
 - ✓ Ինձ թվում է՝ ինչ միջոցներ էլ ձեռնարկենք, չենք կարող կանխել, որովհետև դա շատ տարածված է:
 - ✓ Իրականում պետք է ստեղծել անկախ պետություն:
 - ✓ Պատժել բոլոր կաշառակերներին և պայմաններ ստեղծողներին:
 - ✓ Պետք է փոխվի հոգեբանությունը, բայց պետք չէ սկսել ինձնից, քանի որ ես փոքր մարդ եմ:
 - ✓ Բարձրացնել կենսամակարդակը և բացել աշխատատեղեր:
 - ✓ Համախմբված ժողովուրդ և ուժ:
 - ✓ Դեկավարների ուղևորության քանակները պակասեցնեն:
 - ✓ Ինչ էլ անեն անիմաստ է, պիտի գործի օրենքը որը միայն խեղճերի համար է:
 - ✓ Ոչ մի միջոց չի օգնի, եթե չլինի ժողովրդի միասնությունը:
 - ✓ Մտածել ժողովրդի մասին:
- *Տեղյա՞կ եք արդյոք պետական հակակոռուպցիոն նախաձեռնություններին:*
- ✓ Պետական պաշտոնյաները միշտ էլ նախաձեռնում են հակակոռուպցիա, բայց օգուտ չկա, քանի որ իրենք են կաշառակեր:
- *Ձեր կարծիքով, ո՞վ կամ ի՞նչը կարող է որոշ դեր խաղալ Հայաստանում կոռուպցիայի նվազեցման գործընթացում:*
- ✓ Նախագահը, ուրիշ ոչ մեկ չի կարող:
 - ✓ Համատեղ
 - ✓ Պատկանել որևէ մեծ իշխանության, ոչ ոք չի կարող որևէ բան անել, քանի որ փոքր ազգ ենք:
 - ✓ Կարևորը նախագահն է, մնացածը կհամաձայնվեն:
 - ✓ Քաղաքացիները, եթե քաղաքացիական բարձր գիտակցություն հանդես ձեռք բերեն:
 - ✓ Մեծահարուստ ազգասեր
 - ✓ Պետական անվտանգության կոմիտեն
 - ✓ Արտասահմանյան այլ երկրներ
 - ✓ Աստված:
 - ✓ Միայն մարդկանց աշխատատեղերը կփոխի:
 - ✓ Ամեն մեկն իր դերն ունի ու պիտի կատարի, բայց միայն մեր ուժերով պիտի անենք:
 - ✓ Բարոյականությունը:
 - ✓ Կտրուկ միջոցներ են պետք:
 - ✓ Դա ծնվել է մարդկության հետ, դրա հետ էլ կվերանա:
- *Լրացուցիչ մեկնաբանություններ՝*
- ✓ Առանց գումարի ոչ մարդ ես, ոչ էլ գոյություն ունես: Վատնունները, չարաշահունները շատ են, իրենց ունեցվածքը շատացնելու փոխարեն, մարդկանց վրա ծախսեն:
 - ✓ Հույսը պակասում է:
 - ✓ Ապահովել աշխատանքով, մյուս հարցերի 80%-ը կլուծվի:
 - ✓ Գործում է «бесчел» համակարգը. ով ինչ ուզում՝ անում է:
 - ✓ Ամեն մարդ իր տեղում պիտի լինի:
 - ✓ Ուշադրություն դարձնել ժողովրդին:
 - ✓ Ժողովրդի մասին մտածեն, թոշակները բարձրացնեն, արտագաղթը նվազեցնեն:
 - ✓ Կոռուպցիան կարող է վիրավորվի, բայց չի մեռնի:
 - ✓ Ես երկիրը երկիր չի դառնա:
 - ✓ Ամեն ինչ կախված է նախագահից և կառավարությունից, եթե ցանկանան՝ կարող են հաստատել կարգ ու կանոն:
 - ✓ Ամբողջ կյանքս տանջվեցի, Հայաստան կառուցեցի իմ ընկերների հետ, բայց վայելում են օտարները, որոնք շուտով կգնեն իմ կառուցած հայրենիքը:

- ✓ Ոչ դպրոցը, ոչ հասարակությունը, ոչ եկեղեցին մատաղ սերնդի դաստիարակությամբ չի զբաղվում, չկա հասարակական կարծիք, չկա հրապարակախոսություն:
- ✓ Քաղաքացին պետք է դառնա երկրի տարածքի տեր, որպեսզի շահագրգռված լինի, որ կոռուպցիան վերանա:
- ✓ Ուզում են հուսալ, որ այս հարցումը կօգնի նվազեցնել կոռուպցիայի ծավալը:
- ✓ «Նախագահ» բառը պետք է վերացվի, պետք է լինեն խորհուրդներ, ոչ թե «պետեր»։ ամեն ինչ պետք է ժողովները որոշեն:
- ✓ Ամենամեծ լուծումը՝ խիստ օրենքներ:
- ✓ Չեն հավատում, որ լավ կլինի:
- ✓ Պետական մարմինները, օրենք պաշտպանողները չեն կարող խախտել օրենքը:
- ✓ Թող ղեկավարը կաշառք մի քիչ պակաս վերցնի, որ ժողովրդի վիճակը լավանա:
- ✓ Թող ղեկավարները կաշառք չտան իրենց աթոռի համար, որ հետո էլ մեզանից չվերցնեն:
- ✓ Հայաստանը պետք է դառնա իրավական պետություն, ոչ թե ճորտատիրական, և մարդիկ թող տեսնեն, որ իրենց համար ինչ-որ բաց դռներ կան, որտեղ կարելի է բողոքել անարդարության դեմ:
- ✓ Ղեկավարները երբ գնում են արտասահմանյան երկրներ գործուղման, թող հաշվետվություն տան ժողովրդին հեռուստատեսությամբ
- ✓ Մեզ հարկավոր է Ստալինի պես ղեկավարի, բայց մի քիչ խղճով:
- ✓ Պետական կառավարման համակարգի գործիչների մոտ, պետական մտածողության բացակայության:
- ✓ Կանխել արտագաղթը:
- ✓ Ազգային ժողով չկա:
- ✓ Եթե տեղ ու հնարավորություն ունենանք՝ կգնանք: Հավատ չի մնացել ներկա իշխանությունների նկատմամբ:
- ✓ Կաշառակերությունը շատերի մոտ նստած է արյան մեջ:
- ✓ Ժողովուրդը պետք է միանա և պայքարի:
- ✓ Բոլորը պետք է աշխատեն իրենց տեղում, ոչ թե «ծաղիկ ծախողը» դառնա պատգամավոր:
- ✓ Կառավարությանը ձեռ է տալիս այս վիճակը:
- ✓ Սիրտս ցավում է, երբ տեսնում եմ, որ բարձրագույն ավարտ խելացի մարդիկ շորերի առևտուր են անում գոյությունը պահելու համար, որ պետք էր գիտությամբ զբաղվեն:
- ✓ Կոռուպցիան Հայաստանում չի վերանա, եթե չմշակվեն համապատասխան օրենքներ և դրանց խախտողների համար շատ խիստ պատժամիջոցներ:
- ✓ Ամեն ինչ դարձել է վճարովի, կարելի է ասել կաշառքին տրվել է օրինական ձև:
- ✓ Կոռուպցիան կարող է մասամբ վերանալ, եթե մեր ղեկավարները սրտացավորեն վերաբերվեն իրենց գործին և ժողովրդին: Չուկը գլխից է հոտում:
- ✓ Կոռուպցիայի սահմանափակվելը միայն ժողովրդի և Հանրապետության նախագահի ձեռքում է: Պետք է լինի համախմբված նպատակ: Միայն այդ դեպքում կարելի է ինչ-որ բան թեթևացնել:
- ✓ Կոռուպցիան վերացնելու համար պետք է մարդկությունը փոխել: Այն տարածված է ամբողջ աշխարհում, ուղղակի մեր տնտեսական վիճակի վատ լինելու պատճառով մեզ մոտ ավելի ուժգին է այն զգացվում:

Մասնավոր ձեռնարկություններ

- *Որո՞նք են կոռուպցիայի հիմնական պատճառները:*
 - ✓ Օրենքը չի գործում, որ մարդիկ օրենքից վախենան:
- *Որո՞նք են կոռուպցիայի տարածման հետևանքները:*
 - ✓ Պետական այրերի կողմից ազահություն:
- *Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ կաշառք առաջարկեն (դրամի, նվերի և այլնի տեսքով):*
 - ✓ Դրա համար էլ ձեռնարկությունը փակման եզրին է:
 - ✓ Չքավորներից չեմ վերցնի:
 - ✓ Նվերին դեմ չեմ:
 - ✓ Նայած ինչի համար:
 - ✓ Կասեմ քիչ ա, շատ տվեք:
 - ✓ Կվերցնեմ որպես շնորհակալական նվեր:
- *Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ «ստիպեն» կաշառք տալ (դրամի, նվերի և այլնի տեսքով):*
 - ✓ Աշխատում եմ չվճարել:
 - ✓ Չեմ տա, բայց ընդհանրապես մեկից երկու անգամ հյուրասիրություն եմ արել պետական այրերին, բարձր պաշտոնյաներին:
 - ✓ Պետական պաշտոնյային չեմ տա, բայց բժշկին կտամ:
- *Ի՞նչ միջոցներ է պետք ձեռնարկել Հայաստանում ներկա իրավիճակը բարելավելու ուղղությամբ:*

- ✓ Ոչինչ չի օգնի:
- *Ձեր կարծիքով, ո՞վ կամ ի՞նչը կարող է Հայաստանում էական դեր ունենալ կոռուպցիայի նվազեցման գործընթացում:*
 - ✓ Ոչ ոք չի կարող:
 - ✓ Նախագահից է կախված:
- *Լրացուցիչ մեկնաբանություններ*
 - ✓ Ուզում եմ, որ մեծ շինությունները, որ սարքում են, դրանցից եկամտահարկ պահեն, օրենքը գործի, վերահսկողություն լինի:
 - ✓ Մարդիկ պետք է համոզվեն, որ օրենքը գործում է՝ կաշառակերներին պատժում են, վերին խավը արդար է, այդ դեպքում հնարավոր կլինի պայքարել կոռուպցիայի դեմ:
 - ✓ Դատական համակարգը շատ ահավոր է:
 - ✓ Ապահովել աշխատանքով:
 - ✓ Հարկայինը, դատախազությունը ձրի գործ անել են տալիս, դեռ սպառնում են, որ չանես կբռնեն, դատի կտան:
 - ✓ Եթե բոլորը աշխատեն օրենքի սահմաններում, չփորձեն շրջանցել, կատարեն բոլոր հարկերին վճարումները, ապա կոռուպցիա չի լինի:
 - ✓ Հայաստանում կաշառակերությունը երբեք չի վերանա:
 - ✓ Անթերի օրենքներ ունենալու դեպքում կոռուպցիան ինքնըստինքյան կնվազի: Իսկ օրենքները պետք է լինեն ժողովրդի օգտին, ոչ թե ի վնաս:
 - ✓ Օրենքների անկատարելիություն, հարկային քաղաքականության բացակայություն:
 - ✓ Օրենքների կիրառումը լինի ոչ միայն Երևանում կամ մոտակա մարզերում, այլ սահմանամերձ գոտիներում:
 - ✓ Հավատքի բացակայություն:
 - ✓ Հարկային օրենքների թեթևացում:

Պետական պաշտոնյաներ

- *Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ կաշառք առաջարկեն (դրամի, նվերի և այլնի տեսքով):*
 - ✓ Եթե ինչ որ մեկը իմ կատարածի դիմաց կաշառք է առաջարկում, ես կիրառվեմ, իսկ եթե առաջարկողը շատ է ցանկանում կատարածիս համար հատուցել, ապա կընդունեմ միայն նվերի տեսքով
 - ✓ Դուրս կհրավիրեմ աշխատասենյակից
 - ✓ Կհամոզեմ, որ այդպես վարվել չի կարելի
 - ✓ Չեմ վերցնում, աշխատում եմ օգնել հնարավորության սահմաններում
 - ✓ Անպայման կմերժեմ՝ կոպիտ թե մեղմ, կախված կլինեմ իրավիճակից և տվյալ անձի հոգեվիճակից
 - ✓ Կվերցնեմ, որովհետև ամիսներով աշխատավարձ չեմ ստանում
 - ✓ Կփորձեմ մարդ մնալու հատկանիշը
 - ✓ Բացառվում է արժանապատվության, բարոյականության հարց է
 - ✓ Առիթի դեպքում նվերից չեմ հրաժարվի, դրամից և այլնից, բնականաբար, կիրառվեմ՝ անընդունելի է
 - ✓ Եթե նեղության մեջ լինեմ՝ կվերցնեմ
 - ✓ Հրաժարվում եմ, որովհետև դավանում եմ այլ բարոյական արժեքներ
 - ✓ Չեմ վերցնի, որովհետև դա նվաստացում եմ համարում
 - ✓ Հոգեպես պատրաստ չեմ դրան
 - ✓ Չեմ վերցնեի, որովհետև չեմ ուզում կորցնել աշխատանքս
 - ✓ Ես կկատարեմ օրենքով սահմանված իմ պարտականությունները և կաշառատուին կխնդրեմ լինել ավելի լավատես
 - ✓ Գումարի տեսքով չեմ վերցնի, բայց նվերի տեսքով կվերցնեմ
 - ✓ Կաշառողին իր կաշառքի հետ դուրս կհրավիրեմ
 - ✓ Կվերցնեմ և կարագացնեմ գործընթացը
 - ✓ Սենյակիցս դուրս կհրավիրեմ պաշտոնս չհարգելու համար
 - ✓ Կդադարեցնեմ խոսակցությունը և դուրս կհրավիրեմ, մինչ այդ կբացատրեմ, որ ամեն ինչ չէ, որ կաշառքով է լուծվում
 - ✓ Քանի որ տիրում է համատարած կաշառակերություն, կվերցնեմ, ինչպես բոլորն են անում
 - ✓ Տվող չկա
 - ✓ Կյանքն է ստիպում
 - ✓ Հանգիստ կերպով կառնեմ ձեռքից, որովհետև աշխատավարձը ժամանակին չեմ տալիս
 - ✓ Միայն ծաղիկ կվերցնեմ
 - ✓ Կվախենամ, չեմ վերցնի
 - ✓ Նայած ինչքան են առաջարկում
 - ✓ Այսօրվա դրությամբ չկա այդպիսի պաշտոնյա, որ հրաժարվի

- ✓ Համարժեք կամ ավել ծառայություն մատուցելու դեպքում - այո
- ✓ Կխնդրեն դրամը փոխել նվերի տեսքով
- ✓ Նայած ով, ինչ գործով և ինչքան
- ✓ Կամաչեն, բայց ... կվերցնեն
- ✓ Չեն ուզում, գոռով են տալիս և ստիպված վերցնում են
- ✓ Ցավոք սրտի չեն տալիս
- ✓ Կծերբակալեն
- ✓ Ինձ կաշառք պետք չէ: Ես ֆինանսապես ապահով եմ
- ✓ Եթե իրավունք ունենամ, նույնիսկ դատի կտամ
- ✓ Ստիպված են երբեմն վերցնել, որ վատություն չանեն

□ *Ինչպե՞ս կվարվեք, եթե Ձեզ «ստիպեն» կաշառք տալ (դրամի, նվերի և այլնի տեսքով):*

- ✓ Եթե շատ կարևոր գործարք պետք է կատարեն, ապա ստիպված կկաշառեն պահանջված կաշառքի տեսքով, որովհետև անօրենք երկրի մեջ ենք ապրում
- ✓ Չեն կարող չտալ
- ✓ Ինձնից չեն պահանջում
- ✓ Կաշառք են տալիս նվերի տեսքով
- ✓ Կախված խնդրի կարևորությունից
- ✓ Սկզբունքորեն չեն տալիս
- ✓ Բացառվում է, որ ես մեկին կաշառք տամ
- ✓ Դե որ մեզ չեն տալիս, մենք ի՞նչ տանք
- ✓ Ստիպված կտայի շահ ստանալու համար
- ✓ Ուտելուց պետք է նաև տաս
- ✓ Որ իմանում են, որտեղ են աշխատում, իրենք են ինձ ուզում տան
- ✓ Երկար կդիմադրեն, եթե շատ անելանելի է՝ կտամ
- ✓ Ցավոք, հնարավորին չափով կտամ
- ✓ Եթե լավ բանի համար է՝ կտամ
- ✓ Եթե իմ շահերից է բխում՝ կտամ
- ✓ Եթե այլ միջոց, ընտրանք չկա, ստիպված են - ափսոսելով
- ✓ Կյանքն է ստիպում
- ✓ Անպատժելիության մթնոլորտը շատ բարձր է
- ✓ Չեն տա անձամբ, բայց ուրիշի միջոցով մի գուցե
- ✓ Կարող են տալ, և կտան դրամի և նվերի տեսքով
- ✓ Երբևէ չեն մտածել, նայած ինչ դեպքում: Քիչ արժողության նվեր կտամ, այն էլ շնորհակալության դեպքում, եթե այդ մարդը արժանի ծառայություն է մատուցել /օր՝ բժիշկը/
- ✓ Կտամ, բայց նախապես կիջեցնեն գինը
- ✓ Կտամ դրամի տեսքով
- ✓ Կարևորագույն հարցի լուծման համար հնարավորին չափով ստիպված են հայթհայթել
- ✓ Աշխատում են տալ, բայց իմ հնարավորության սահմաններում
- ✓ Սկսածս գործը թերի չթողնելու համար փոքրիկ նվեր կմատուցեի (շատ դժվարությամբ), քանի որ բողոքելու տեղ չէի ունենա
- ✓ Բացառվում է՝ արժանապատվության, բարոյականության հարց է
- ✓ Փորձում են խուսափել, բայց չի ստացվում
- ✓ Չեն տա, կասեն «Գնա քո խելքին մարդ գտի»
- ✓ Պահանջողը կփոշմանի
- ✓ Պետք է տալ

□ *Լրացուցիչ մեկնաբանություններ*

- ✓ Հասարակությունը պատրաստ չի ընդունելու իրավիճակը
- ✓ Ձիմված են լավատեսությամբ
- ✓ Մինչև աշխատավարձերը չբարձրացնեն գոնե միմիմալ զանբյուղի չափով, ոչինչ չի փոխվի
- ✓ Հուսանք որ այս ծրագրով ինչ-որ բան կփոխվի
- ✓ Սա այնքան էլ իրական չէ, քանի որ հնարավոր չէ բացարձակ անկեղծ պատասխան պաշտոնական դիրքից ելնելով
- ✓ Լավ և ճիշտ կլինեք, որ յուրաքանչյուրն աշխատեք իր մասնագիտությամբ և գնահատվեք դեկավարության կողմից
- ✓ Ամեն ինչ գալիս է պետական ծառայողների «ցանկությունից» և աշխատասիրությունից
- ✓ Նորմալ օրենքներ մշակել և ապահովել դրանց կիրառումը
- ✓ Եթե լինեն տնտեսական բարեփոխումներ, կոռուպցիան կարող է նվազել
- ✓ Եթե վերին օղակները - գործադիր, օրենսդիր, դատական - համատեղ աշխատեն այդ ուղղությամբ, կոռուպցիան կարող է զգալիորեն վնասվել
- ✓ Դեկավարությունը պետք է վախենա իր աթոռը կորցնելուց և բոլոր ընտրված մարմինները պետք է ունենան տարրական պատկերացում պետականության մասին և ունենան հայրենասիրություն

- ✓ Երկրի ներքին վիճակը պետք է բարելավի ինքը՝ ժողովուրդը հասարակական գիտակցության բարձրացման միջոցով
- ✓ Սկսած նախնադարից և մինչ օրս, ինչպես նաև ապագայում, հաշվի առնելով Կովկասի մենտալիտետը, ամբողջովին կոռուպցիան վերանայու ուղիներ չունի, սակայն այդ գործընթացը կարելի է որոշակիորեն սահմանափակել միայն պետական տեռորի միջոցով, ինչն անհնար է:
- ✓ ԿՈՌՈՒՊՑԻԱՆ ԱՆՄԱՅ Է
- ✓ Պետք է աշխատել, ոչ թե բամբասանքով զբաղվել
- ✓ Կոռուպցիայի դեմ պետք է պայքարի յուրաքանչյուր ազգի ապագայի նկատմամբ նախանձախնդիր քաղաքացին: Նախաձեռնությունը ողջունելի է:
- ✓ Ենթաօրենսդրական, օրենսդրական ակտերը պետք է այնպես մշակվեն, որպեսզի դրանք հնարավոր լինի իրագործել
- ✓ Կարծում եմ, որ հարցումն էլ ոչինչ չի փոխի, սա միայն աշխատանք է
- ✓ Անհրաժեշտ է ձևավորել 500 հոգի կազմով էլիտա, որոնք կզբաղեցնեն վերը նշված 3 օղակները
- ✓ Ավելի շատ քարոզչություն պետք է տարվի, որ քաղաքացիները ձեռնպահ մնան նման քայլերի գնալուց և հակազդեն դրանց: Պետք է փոխվի մտածելակերպը:
- ✓ Եկեղեցին եթե կարողանար երազած սկզբունքները հասցնի ժողովրդին և դարձնի նրա սեփականությունը, ապա նման երևույթներ չեն լինի
- ✓ Մշակել սոցիալական միհինումի ապահովվածության և կենսամակարդակի բարձրացման ծրագիր
- ✓ Փոփոխության նախադրյալներ ընդհանրապես չկան
- ✓ Բոլորն էլ կոռուպացված են, բոլորն էլ իրենց մասն ունեն, մեկը մյուսից ավել կամ պակաս չէ:
- ✓ Եթե կաշառք պահանջողներին չքաքցեն և հանձնեն իրավապահ մարմիններին, կոռուպցիան զգալիորեն կնվազի
- ✓ Կոռուպցիան արմատախիլ պետք է արվի պետական կառավարման կողմից պատժամիջոցների խիստ կիրառմամբ
- ✓ Անպատժելիության մթնոլորտը պետք է վերանա: Ամեն մեկը իր արածի համար պետք է պատասխան տա:
- ✓ Կոռուպցիայի նվազեցումը պետական ծառայության համակարգի բարեփոխումն է և համակարգի առողջացումը
- ✓ Պետք է ապահովել պետ ծառայողների բարձր վարձատրությունը՝ նորմալ կենսամակարդակ ապահովելու համար, և կադրերի ճիշտ ընտրությունը
- ✓ Ազգաբնակչության սոցիալտնտեսական վիճակի բարելավում, օրենքների նպատակային կիրառում
- ✓ Նախաձեռնությունը գնահատում եմ դրական ընդհանուր պրոբլեմների հայտնաբերման ասպարեզում
- ✓ Կոռուպցիայի նվազեցումը կլինի միայն ժողովրդի ֆինանսական և տնտեսական բարելավման ժամանակ
- ✓ Եթե բոլոր մարմինները աշխատեն մի նպատակի համար, Հայաստանը կբարգավաճի
- ✓ Հարցումը որպես տեղեկատվություն կարևոր է որոշում կայացնելու համար
- ✓ Կոռուպցիան համարում եմ սոցիալական չարիք հասարակության համար, հիվանդագին երևույթ և խոչնդոտ՝ մեր հանրապետության զարգացման առաջընթացի համար: Դրա դեմ պայքարը պետք է տարվի ամենախիստ միջոցներով:
- ✓ Իմ կարծիքով իշխանության և հարկային ճիշտ քաղաքականությունը կօգնեն մեզ:
- ✓ Իմ կարծիքով, որ կառավարությունը ուզի, կփոխի
- ✓ Էհ, որ Ստալինի նման ղեկավար լինի, ամեն ինչ կվերականգնվի
- ✓ Իմ կարծիքով ձեր աշխատանքը օգուտ չի տա: Չնայած շատ եմ ուզում օգուտ տա: Մեր երկիրը պետք է ղեկավարի ջահելությունը:
- ✓ Մինչև ապաքաղաքականացված չէ պետական համակարգը, հնարավոր չէ արմատախիլ անել կոռուպցիան
- ✓ Ամեն ինչ սկսվում է ընտրություններից
- ✓ Կաշառք վերցնողին պետք է մասսայական նվաստացնել, ոչնչացնել
- ✓ Որ տվող չլինի, վերցնող էլ չի լինի
- ✓ Հնուց եկած խոսք է «մինչև հողին կաշառք չես տալիս, հողը պտուղ չի տալիս»
- ✓ Իմ կարծիքով Հայաստանում պետք է ժամանակավոր օրենքի դիկտատուրա մտցնել
- ✓ Պետք է ապահովել տնտեսության աճ և բնակչության բարեկեցության բարելավում
- ✓ Պետք է հնարավորին չափով օրինական պետություն ստեղծվի
- ✓ Պետք է աշխատատեղեր ստեղծել և ամենակարևորը՝ մեծ ուշադրություն դարձնել նոր սերնդի դաստիարակությանը
- ✓ Ավելի շատ պետք է ազդել հոգեբանորեն, քան պատժամիջոցներով
- ✓ Կոռուպցիայի ամենակարևոր առաջացման պատճառը սոցիալական անպաշտպանվածությունն է
- ✓ Ժողովրդի մոտ պետք է բարձրացվի այն կարծիքը, որ օրենքները կիրառվում են
- ✓ Ղեկավարությունը և ժողովուրդը պետք է միավորվեն մեկ գաղափարի շուրջ և աշխատեն հասնել նպատակին՝ ժամանակ չունենալով հիշել կոռուպցիայի մասին
- ✓ Վերացնել անտեղի միջնորդությունները և պրոտեկցիոնիզմը

- ✓ «Ժողովրդի մասին են խոսում, բայց դեպի իրենց լճակն են հոսում» Պարույր Սևակ
- ✓ Մինչև տնտեսությունը չվերականգնվի, կոռուպցիան իրեն լավ է զգալու
- ✓ Կոռուպցիան ներկայումս հիմնախնդիր չէ, դա արդեն ապրելակերպ է դարձել ու դրական երևույթ են համարում: Մեր երկրում այն այդքան էլ տարածված չէ:
- ✓ Նման հարցումները դրական ազդեցություն կունենան և շատ լավ նախաձեռնություն է սա:
- ✓ Հարցը դրական տեղաշարժ կունենա, եթե ձևավորվեն պետական մեխանիզմներ, որոնցով կապահովվի իրավական և տնտեսական դաշտ, կգերակայեն այդ մեխանիզմները առավել քան անձի իշխանական լիազորությունները:
- ✓ Եթե կոռուպցիան տարածվի, բոլորը լավ կապրեն
- ✓ Եթե ամեն մեկը կատարի իր աշխատանքը, կաշառակերությունը քիչ թե շատ կվերանա
- ✓ Կաշառքը - նման է սիրո:
- ✓ Պետք է ապահովել խիստ վերահսկողություն պետական գերատեսչությունների վրա:
- ✓ «Օրենքի գերակայության, ազգային արժեքների և ուղեղների գնահատում» ռազմավարական ծրագիր մշակելու անհրաժեշտությունը
- ✓ Իմ կարծիքով, բացակայում է ցանկությունը այս իրավիճակը փոխելու համար
- ✓ Իմ կարծիքով, կոռուպցիան առաջնահերթ պետք է վերևներում վերանա
- ✓ Իմ կարծիքով, եթե բոլորը իրենց գործով զբաղվեն, ամեն ինչ լավ կլինի
- ✓ Դրական են գնահատում հարցումը, եթե հարցման արդյունքները մշակվեն և արդյունավետ ձևով օգտագործվեն պետական քաղաքականությունն իրականացնող մարմինների կողմից
- ✓ Մեր երկրի նման փորք երկրի համար կոռուպցիան կործանարար է
- ✓ Կոռուպցիան կնվազի տնտեսության ճյուղերի արդյունավետ գործունեության պարագայում
- ✓ Կոռուպցիան հասարակության պատմական երևույթ է՝ եղել է, կա և, ցավոք, կլինի:
- ✓ Երևիսան փակ ձեռքերով է ծնվում: Դերևս մինչև ծնվելը կաշառք է վերցրել:
- ✓ Իրականություն է, որ ամենափոքր գործը անելու համար առնչվում ենք կոռուպցիայի հետ, որը մեզ տանում է հոգեկան խանգարման, ֆինանսական անկման, դրա դեմ պայքարը բոլորիս նվիրական պարտքն է:
- ✓ Քանի դեռ կաշառք տվողը կա, վերցնողը միշտ կլինի
- ✓ Իմ կարծիքով կոռուպցիայի դեմ պետք է շատ ակտիվ պայքարեն բնակչությունը և հասարակական կազմակերպությունները, քանի որ վերևից դժվար թե ցանկանան
- ✓ Հայաստանում կոռուպցիա չկա